

**TALOUDELLINEN JA KONKREETTINEN APU
AUTTAA YKSINHUOLTAJIA SELVIYTYMÄÄN
ARJEN HAASTEISTA**

Heli Mattila

Opinnäytetyö, syksy 2012

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Länsi, Pori

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi

Sosionomi (ylempi AMK)

TIIVISTELMÄ

Mattila, Heli. Taloudellinen ja konkreettinen apu auttaa yksinhuoltajia selviytymään arjen haasteista. Diak länsi, Pori, syksy 2012, 109s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi, sosionomi (ylempi AMK)

Yksinhuoltajien köyhyys ja henkinen väsyminen ovat ajankohtaisia yhteiskunnallisia ongelmia, mitkä näkyvät myös seurakuntien diakoniatyössä. Yksinhuoltajat joutuvat hakemaan seurakunnista taloudellista ja henkistä tukea selviytyäkseen arjen haasteista. Tutkimuksessa selvitettiin, minkälaisena yksinhuoltajat kokevat oman taloudellisen toimeentulonsa ja henkisen jaksamisensa tässä yhteiskunnassa. Samalla selvitettiin, minkälaista apua he kokevat tarvitsevansa arjessaan ja mitä apua he odottavat seurakunnan diakoniatyöltä. Tutkimuksen tavoitteena oli löytää kehittämisideoita yksinhuoltajien parissa tehtävään diakoniatyöhön.

Kvalitatiivisen tutkimuksen tutkimusaineisto kerättiin ryhmähaastattelun avulla. Ryhmähaastattelua varten laadittiin tutkimuskysymyksen ohjaamana teemahaastattelurunko. Ryhmähaastatteluun kutsuttiin 8 Tuiran seurakunnan diakoniatyöltä apua hakenutta yksinhuoltajaa, joista 4 pääsi osallistumaan haastatteluun. Taltioitu ryhmähaastattelu litteroitiin ja analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimustulosten mukaan yksinhuoltajat olivat vähävaraisia, eikä heillä ollut varaa edes välttämättömiin taloudellisiin menoihin. Yksinhuoltajat kaipasivat sosiaalietuuksien korottamista tai muokkaamista vastaamaan tämän ajan taloudellista todellisuutta. Taloudellinen tilanne vaikutti myös henkiseen jaksamiseen. Henkisiä voimavaroja kuluttivat myös päävastuu perheen elättämisestä ja kasvatuksesta. Yksinhuoltajat kokivat tarvitsevansa apua kodinhoidossa ja lasten hoidossa. Sosiaalitoimesta yksinhuoltajat eivät kokeneet saavansa riittävästi apua ja viranomaisten suhtautumisessa yksinhuoltajiin on edelleen korjaamisen varaa. Diakoniatyöltä odotetaan erityisesti välitöntä ja konkreettista arjen apua. Erityisesti ruuan ja asumisen turvaamista pidettiin tärkeänä. Taloudellisen avun lisäksi yksinhuoltajat toivoivat saavansa myös kodinhoitoapua, tukihenkilöitä lapsilleen ja ilmaisia tai edullisia retkiä, leirejä ja vertaistukiryhmiä. Diakoniatyöntekijöiden toivottiin myös tiedottavan toiminnastaan nykyistä enemmän. Yhteistyön kehittämistä sosiaalitoimeen ja kouluihin pidettiin tärkeänä. Päättäjien ja viranhaltijoiden tulisi puuttua yksinhuoltajien köyhyyden syihin, sillä pienillä taloudellisilla avustuksilla ei poisteta köyhyyttä. Mikäli yhteiskunta haluaa auttaa yksinhuoltajia jaksamaan henkisesti, heitä on autettava myös taloudellisesti. Viranomaisten tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota myös yksinhuoltajien asianmukaiseen kohtaamiseen asiakastyössä.

Asiasanat: yksinhuoltaja, köyhyys, henkinen hyvinvointi, diakonia, kvalitatiivinen tutkimus, ryhmähaastattelu, sisällön analyysi

ABSTRACT

Mattila, Heli. Single parents need economic and concrete help to survive challenges of everyday life. 109 p., 2 appendices. Language: Finnish. Pori, Autumn 2012.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social services. Well-fare of children, young and families. Degree: Master of Social Services.

The poverty and exhaustion of single parents are current problems in the society and it also shows in church social work. Single parents have to ask financial and emotional support from church to survive in day-to-day life. Because we want to improve this work done with single parents here in Tuira parish, the purpose of this study was to find a few good ideas which were based on research data. This study's purpose was to clarify how single parents saw their own economic and mental health in this society. The aim of this study was also to find out what kind of help they may need in everyday life and what they expected from church social work.

Material of this qualitative study was collected by focus group interview with themes. Research problems helped to shape themes to this theme interview. This study did not include accurate questions for interviewees. Eight lone mothers who had sought help from Tuira's parish were invited to this group interview. Only 4 of them were able to participate on this study. The group interview was recorded on laptop by microphones. Finally the research data was transcribed and analysed by content analysis based on data.

According to the results, single parents were poor. They had no money even for the most basic economic expenses. Single parents said that social security benefits should be raised or revised to meet today's economical reality. The poor financial situation seems to also have an impact on their mental health. The big responsibility of single parents to provide for the family and raise them, consumed their mental health. Single mothers need help in housekeeping and childcare. Single parents said that they don't get as much help from social welfare office as they would need. According to the research results, there were still negative attitudes towards single parents by public authority. They especially expected that church social workers could offer immediate help, concretely to their everyday life. Specifically the safeguard of food and habitation were very important for them. On top of economic help, they also expected to get help to housekeeping, support person for their children and free or cheap trips, camps and groups of peer support. They said that the church should inform people of church social work more than at the present time. They also thought important for church social workers to build up cooperation with social welfare office and schools

Conclusions consist off increasing of single parents economic and concrete help. Policymakers and authorities of the social services should concentrate to the reasons of poverty because we don't get rid of single parents poverty by alms. If society wants to help single parents to manage in their living, help should be also financial. Those who are working in social services should also call attention to how they treat single parents in the customer services.

Keywords: single parent, mental health, diaconia, qualitative research, focus group interview, content analysis

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 LÄHTÖKOHTANA HUOLI YKSINHUOLTAJIEN JAKSAMISESTA	6
2 YKSINHUOLTAJUUS SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA	8
2.1 Yksinhuoltajuuden määrittämisen ja tilastoimisen vaikeudet	8
2.2 Yksinhuoltajuuden lisääntymisen syyt	9
2.3 Yhteiskunnan suhtautuminen yksinhuoltajiin	11
2.4 Viranomaisten kyky kohdata yksinhuoltajia työssään	13
3 YKSINHUOLTAJAPERHEIDEN KÖYHYYS	15
3.1 Yksinhuoltajien taloudellinen toimeentulo	16
3.2 Yksinhuoltajien riippuvuus tulonsiirroista	19
3.3 Yksinhuoltajat ja työmarkkinat	22
3.4 Seurakuntien tarjoama taloudellinen apu	24
4 YKSINHUOLTAJAPERHEIDEN HENKINEN HYVINVOINTI	27
4.1 Henkiseen hyvinvointiin vaikuttavat asiat	28
4.2 Yhteiskunnan muutosten vaikutukset henkiseen hyvinvointiin	30
4.3 Yksinhuoltajien henkinen hyvinvointi	31
4.4 Keinoja yksinhuoltajien henkisen hyvinvoinnin lisäämiseen	33
4.5 Seurakuntien tarjoama henkinen tuki	35
4.6 Yksinhuoltajaäidin tukemisprosessin malli diakoniatyössä	36
5 LAADULLISEN TUTKIMUKSEN RAKENTAMINEN	38
5.1 Tieteen filosofia ja metodologiset valinnat	39
5.2 Tutkimuskysymysten muotoilu	40
5.3 Haastateltavien valitseminen	41
6 HAASTATTELU TIEDONKERUUN VÄLINEENÄ	43
6.1 Haastatteluiden strukturointiasteet ja ennakkotestaus	43

6.2 Kyselylomakehaastattelu esitutkimuksena	44
6.3 Teemarunkojen rakentaminen	45
6.4 Ryhmähaastattelun toteuttaminen	47
6.5 Ryhmähaastattelun litterointi ja analysointi	50
6.6 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	51
6.7 Sisällönanalyysin vaiheet	53
7 RYHMÄHAASTATTELUN ANALYYSIN TULOKSIA	57
7.1 Yksinhuoltajien taloudelliset vaikeudet	58
7.2 Yksinhuoltajuuden vaikutukset henkiseen hyvinvointiin	61
7.3 Yhteiskunnan ja viranomaisten suhtautuminen yksinhuoltajiin	64
7.4 Enemmän vapaa-aikaa ja konkreettista apua	70
7.5 Ideoita yksinhuoltajien parissa tehtävään diakoniatyöhön	73
8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	78
8.1 Tutkimusprosessin laatu ja luotettavuus	78
8.2 Sisällönanalyysin luotettavuuden takaaminen	80
8.3 Tutkimustulosten vertailua aikaisempiin tutkimustuloksiin	81
9 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA	85
9.1 Ajatuksia yksinhuoltajien köyhyyden poistamisesta	85
9.2 Viranomaisten käytös kritiikin kohteena	87
9.3 Ajatuksia yksinhuoltajien huonosta kohtelusta	88
9.4 Yksinhuoltajien lasten taakka	89
9.5 Ajatuksia yksinhuoltajien lasten hyvinvoinnista	90
9.6 Yksinhuoltajien huomioiminen diakoniatyössä	91
9.7 Ajatuksia diakoniatyön sisällön muuttamisesta	93
9.8 Tutkimustulosten hyödynnettävyys ja jatkotutkimusten tarve	96
LÄHTEET	99
LIITTEET	104

1 LÄHTÖKOHTANA HUOLI YKSINHUOLTAJIEN JAKSAMISESTA

Kirkon ei tule ummistaa silmiään köyhien todellisuudelta vaan uskollisena lähtökohdilleen puhua köyhien puolesta, antaa tilaa köyhien omalle äänelle ja tehdä aktiivisesti työtä ihmisten aikaansaamaa köyhyyttä ja siitä johtuvia hyväksikäytön muotoja vastaan. (Latvus, Häkkinen & Von Weissenberg 2010, 10).

Toimin diakoniaviranhaltijana Tuiran seurakunnassa, mikä on yksi Suomen suurimmista seurakunnista. Tuiran seurakunnassa on jäseniä noin 40 000 ja se on yksi neljästä paikallisseurakunnasta Oulun seurakuntayhtymässä. Minun virkatehtäviini kuuluu ennaltaehkäisevän mielenterveystyön kehittäminen ja tekeminen, ja yksinhuoltajat muodostavat erään niistä kohderyhmistä, joiden parissa tässä yhteiskunnassa tehdään ennaltaehkäisevää mielenterveystyötä niin kaupunkien kuin seurakuntienkin toimesta.

Diakoniatyöntekijät kohtaavat asiakastyössään erityisesti vähävaraisia yksinhuoltajaäitejä. Yksinhuoltajat ovat maailmanlaajuisesti yksi köyhimmistä ihmisryhmistä, koska heidän talouksissaan asuu vähintään kaksi elätettävää, jotka on kuitenkin elätettävä vain yhden ihmisen, usein pienillä tuloilla. Vaikka Suomesta löytyy muitakin pienituloisia ihmisryhmiä kuten työttömät, opiskelijat ja monet eläkeläiset, he eivät kuitenkaan yleensä joudu kohtaamaan niin paljon yleistä paheksuntaa muiden ihmisten ja yhteiskunnan taholta kuin monet yksinhuoltajat joutuvat edelleen kohtaamaan. Näyttääkin hieman siltä, että tässä yhteiskunnassa on yksinkertaisesti sosiaalisesti hyväksytympää olla köyhä työttömyyden tai sairastumisen kuin yksinhuoltajuuden vuoksi. Seurakunta luo omalta osaltaan vielä lisää paineita yksinhuoltajille, sillä kirkko pitää edelleen ihanteenaan ydinperhettä, johon kuuluu lapsen molemmat biologiset vanhemmat. (Rakkauksen lahja 2008, 101-103).

Yksinhuoltajat ovat nousseet tutkimuskohteeksi vasta viime vuosikymmeninä. Yksinhuoltajatutkimuksen ydinaluetta on kuitenkin tähän päivään asti ollut yksinhuoltajuuden vaikutukset lapsiin. Varsinkin työelämässä törmää siihen ajatukseen, että yksinhuoltajia on autettava ensisijaisesti *lapsien* takia. Edellä mainitusta syystä johtuen alaa käsittelevässä kirjallisuudessa on esitetty toive, että tutkimuksia laajennettaisiin suuntaan, jossa perherakenteen ohella otettaisiin huomioon myös yksinhuoltajan arkielämään vaikuttavat taloudelliset, kulttuurilliset, sosiaaliset ja poliittiset tekijät, sillä lasten hyvinvointiin

vaikuttavat enemmän pitkäkestoiset taloudelliset ja sosiaaliset puutteet kuin itse perherakenne. (Hakovirta 2006, 31-33.)

Omien työvuosieni aikana minulla on herännyt vahva intuitio siitä, että yksinhuoltajuus on ajankohtainen ja merkityksellinen tutkimuskohde sosiaalialalla työskenteleville ammattilaisille. Niinpä tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, minkälaista taloudellista ja henkistä apua seurakunnastamme apua hakeneet yksinhuoltajat eniten tarvitsevat ja miten seurakunnan diakoniatyö pystyisi parhaiten vastaamaan tuohon tarpeeseen. Diakoniatyötä on nähdäkseni kehitettävä siten, että se palvelisi parhaalla mahdollisella tavalla seurakunnastamme apua hakevia asiakasryhmiä, tässä tapauksessa yksinhuoltajia. Avun tarpeen ja avun tarjonnan tulisi kohdata nykyistä paremmin. Siksi myös seurakunnan palveluja kehitettäessä työntekijöiden tulee huomioida ja analysoida autettavien perheiden arkea jotta tarjotun avun ja palvelun muoto osuisi paremmin avun tarpeeseen. Toivon, että tutkimukseni tuottaa uusia ideoita käytännön diakonia- ja sosiaalityöhön jota tehdään yksinhuoltajien parissa. Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena onkin saada kehittämisideoita seurakunnassamme tehtävään diakoniatyöhön.

Koska tiesin jo syksyllä 2010 tutkimukseni aiheen, aloin kerätä jo tuolloin lehtileikkeitä, jotka koskivat yksinhuoltajuutta ja siihen liittyviä ajankohtaisia ongelmia. Suurimman osan tämän tutkimusraportin teorian tiedosta hankin kuitenkin vasta tutkimusanalyysin valmistumisen jälkeen.

2 YKSINHUOLTAJUUS SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA

Yksinhuoltajuus ei ole koskaan ollut vain harvojen lasten tai aikuisten kokemus. Historia osoittaa, että yksinhuoltajuus on varsin perinteinen perhemuoto. Perhe on ryhmittymä, joka koostuu kahdesta tai useammasta yksilöstä, jotka itse määrittelevät itsensä perheeksi ja jotka kantavat vastuuta toisistaan. Tämä fenomenologinen näkemys perheestä on nykyisin kasvattanut suosiotaan, sillä se ei jätä mitään perhemuotoa tarkastelun ulkopuolelle. Perhe ei kuitenkaan ole vain jäsentensä summa, vaan sosiaalinen järjestelmä. Se on yksilöiden muodostama organisoitunut ryhmä, jolla on sille ominaiset säännöt, roolit, uskomukset, kommunikoinnin tavat ja toimintarakenteet. Perhe on kuitenkin myös osa sitä ympäröiviä laajempia sosiaalisia järjestelmiä, joilla on niin ikään omat sääntönsä, roolinsa, toimintatapansa ja -rakenteensa. Koska se on jatkuvassa kanssakäymisessä muiden sosiaalisten järjestelmien kanssa, perhe kuten muutkin järjestelmät muuttuvat ajan mukana. Yhteiskunnalliset, väestörakenteelliset, teknologiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuurilliset tekijät ja muutokset vaikuttavat perheisiin nykyisin entistä nopeammin. (Antikainen, Haataja & Korhonen 1994, 20-22; Blom 1999, 231.)

Yksinhuoltajia ei voida sulloa samaan muottiin, sillä he ovat pohjimmiltaan hyvin erilaisia ihmisiä, kuten muissakin yhden asian yhdistämässä ihmisryhmittymissä. Yksinhuoltajiksi ajaudutaan monenlaisten elämänkohtaloiden kautta. Jos vain haluamme nähdä, yksinhuoltajia tai entisiä yksinhuoltajia on kaikkialla ympärillämme myös valtioiden korkeinta johtoa myöten. Norjassa kruununprinssi meni naimisiin yksinhuoltajaäidin Mette-Maritin kanssa. Suomessa ensimmäinen naispuolinen presidentti Tarja Halonen oli aikoinaan yksinhuoltaja. Myös Yhdysvaltojen entinen presidentti Bill Clinton on yksinhuoltajan poika. (Alasalmi 2011, 14, 28, 163.)

2.1 Yksinhuoltajuuden määrittämisen ja tilastoimisen vaikeudet

Yksinhuoltajuutta on perhetilastoissa esiintynyt 1950-luvulta lähtien. Henkilö voidaan määritellä yksinhuoltajaksi eri tavoin verotuksen, lainsäädännön tai virallisten tilastojen ja sosiaaliturvaetuksia koskevien oikeuksien pohjalta. Pääsääntöisesti kansainvälisessä tilastoinnissa pidetään yksinhuoltajana sitä vanhempaa, joka asuu alaikäisen alle 18-

vuotiaan lapsen kanssa ilman puolisoa. Eri mieltä ollaan lähinnä siitä, rinnastetaanko avoliitossa asuva yksinhuoltajaksi ja mikä on huollettavan lapsen ikäraja. Suomen perhetilastojen mukaan yksinhuoltajuus määritellään samassa asunnossa asuvien perheenjäsenten perhesuhteiden avulla. (Hakovirta 2006, 26-28.)

Yksinhuoltajista saadun kokonaiskuvan kartoittamiseksi tarvitaan useita tilastoja. Samalla kuva yksinhuoltajista vaihtelee tilastolähteen ja käytettyjen tutkimusaineistojen mukaan. Suomessakin yksinhuoltajien lukumäärässä saattaa olla jopa yli 10 000 perheen ero määrittelytavasta riippuen. Lisäksi yksinhuoltajat poistuvat tilastosta, kun perheen nuorin lapsi tulee täysi-ikäiseksi tai kun yksinhuoltaja solmii avio- tai avoliiton, vaikka yksinhuoltajuus ei käytännössä loppuisikaan. (Forsse´n, Haataja & Hakovirta 2009, 48, 52, 56.) Yksinhuoltajuuden tilastointivaikeuksiin vaikuttaa myös siis se, että yksinhuoltajuus on useimmiten tilapäinen elämäntilanne. (Donnellan 2001, 36). Joidenkin tutkimuksien mukaan eronnut nainen solmii uuden avioliiton keskimäärin 8 vuoden kuluttua erosta, mies 2 vuoden kuluttua. (Gottberg & Sairisalo 1994, 9).

Yksinhuoltajuus käsitteen rinnalle on ilmaantunut käsite nimeltä yhteishuoltajuus. Näitä huoltajuussuhteita ei kuitenkaan tilastoida, joten perhetilastoissa yksinhuoltajaperheet rajataan asumisen perusteella yhden vanhemman perheiksi ottamatta kantaa siihen, onko kysymyksessä aito yksinhuoltajaperhe vai yhteishuoltajuudesta sopinut perhe. Käytännössä yhteishuoltajien lapset voivat asua molempien vanhempiensa luona, mutta koska lapsella voi olla vain yksi osoite kerrallaan, yhteishuoltajista vain toinen voi olla oikeutettu yksinhuoltajaetuksiin. Niinpä avoliittojen ja uusperheiden yleistyminen sekä elatus- ja yhteishuoltajuusverkostot eri perheiden välillä ovat hämärtäneet rajanvetoa yhden ja kahden huoltajan lapsiperheiden välillä. Elatus- ja huoltajavelvollisuudet muodostavat yhä monimuotoisempia verkostoja eri perheiden ja perhetyyppien välille. (Forsse´n ym. 2009, 47.)

2.2 Yksinhuoltajuuden lisääntymisen syyt

Kaikkialla teollistuneissa länsimaissa käytiin läpi valtavia perherakenteeseen ja työllisyyteen vaikuttavia yhteiskunnallisia muutoksia 1970-1990-lukujen aikana. Muutoksien aikana ja seurauksena myös yksinhuoltajien määrä kasvoi. (Forsse´n 1998, 111-112.)

Rowlingsonin ja McKayn (1998) mukaan yksinhuoltajuuden kasvua viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana voidaan selittää ainakin viidellä eri tekijällä, joita ovat naisten ja miesten työhön osallistuminen, sosiaaliturvan parantuminen, avioerolainsäädännön sekä avioeroasenteiden muuttuminen, vapaampi suhtautuminen seksuaalisuuteen sekä muutokset perheeseen kohdistuvissa asenteissa. (Hakovirta 2006, 28-29.)

Suomessa, kuten muissakin pohjoisissa hyvinvointivaltioissa, naiset haluavat erota. Toisinaan se vaan tuntuu olevan helpompi ja parempi ratkaisu kaikkien osapuolten kannalta katsottuna. (Gottberg & Sairisalo 1994, 17.) Alasalmen (2011) kokemusten mukaan suurimmiksi yksittäisiksi avio- tai avoeron syiksi Suomessa voi nimetä myös alkoholin, muut päihteet ja väkivallan. On sanomattakin selvää, etteivät päihteet ja lapsi yksinkertaisesti kuulu yhteen. Juopon perheessä juopon tarpeet menevät aina lasten edelle. Jos vanhemmista molemmat juovat, lapsi otetaan huostaan. Jos vain toinen juo, ei-juovasta vanhemmasta tulee useimmiten yksinhuoltaja. Tällöin ero on ehdottomasti lapsen edun mukaista. Kansakuntamme alkoholisoitumisen ja arjesta vieraantumisen edetessä saatamme pian olla tilanteessa, jossa yksinhuoltajuus on yleisin perhemuotomme. (Alasalmi 2011, 175-177, 193.)

Suomessa yksi yksinhuoltajuuden huippu sijoittui sotien jälkeiselle ajalle eli 1940-50-luvuille, koska sota teki monesta naisesta lesken. Vielä vuonna 1950 yksinhuoltajia oli yli 80 000 eli 14 % kaikista lapsiperheistä, mikä oli suurin piirtein saman verran kuin 1990-luvun alussa. Yksinhuoltajien määrä kuitenkin väheni sekä absoluuttisesti että suhteellisesti aina 1970-luvun alkuun asti, jolloin yksinhuoltajia oli enää 10 % kaikista lapsiperheistä. Tämän jälkeen yksinhuoltajien määrä kääntyi uudelleen kasvuun useimmissa länsimaissa. Kasvu nopeutui erityisesti 1990-luvulla ja niinpä yksinhuoltajia oli vuonna 1990 jo 90 000 eli 14 % ja vuonna 2000 reilut 118 000 eli 20 % kaikista lapsiperheistä. Erityisesti naispuolisten yksinhuoltajaperheiden osuus on lisääntynyt sillä aikaa kun miespuolisten yksinhuoltajaperheiden osuus on pysynyt jotakuinkin samana vuosien 1995-2007 välisenä aikana. Vasta vuonna 2006 yksinhuoltajien määrän kasvu pysähtyi ensimmäistä kertaa vuosikymmeniin. (Forsse'n ym. 2009, 52-53; Lammi-Taskula, Karvonen & Ahlström 2009, 86; Utrio 2005, 210.) Vuonna 2008 yksinhuoltajaperheissä asui yhteensä 182 701 lasta. (Alasalmi 2011, 167).

Ennen 1900-lukua ja aivan sen alussa yksinhuoltajuus ei pääsääntöisesti ollut henkilön oma harkittu valinta. Yksinhuoltajaksi tultiin tuolloin joko leskeyden tai avioliiton ulkopuolisen raskauden seurauksena. Useissa maissa ainoastaan lesket määriteltiin yksinhuoltajiksi, joilla oli oikeus yksinhuoltajille tarkoitettuihin sosiaalietuksiin. Leskeneläkettä maksettiin köyhille leskiäideille korvaamaan mieselättäjän puuttumista. Nykyisin elävistä yksinhuoltajista noin 90 % on edelleen naisia, mutta heidän siviilisäätynsä on muuttunut. Leskeyden sijasta useimmat tulevat nykyisin yksinhuoltajiksi joko avo- tai avioeron seurauksena. Avioerojen määrä on, vuoden 1988 voimaan tulleen avioeron saamista helpottaneen avioliittolain jälkeen, vakiintunut 13 000 - 14 000 kappaleen tasolle vuodessa. Sitä ennen avioeroja oli vuosittain noin 10 000. Liittojen hajoamiset yksinhuoltajuuteen siirtymisen väylänä eivät tulevaisuudessa todennäköisesti ainakaan vähene. Tosin pieni osa yksinhuoltajista on edelleen myös leskiä. Keskeisin ero 1900-luvun alkuun ja vielä 1970- ja 1980-luvullekin verrattuna on se, että nykyisin yksinhuoltajuus voi olla lähtökohtaisesti haluttua ja yksinhuoltajan tietoisien valinnan seurausta. Lapsia syntyy edelleen paljon myös perinteisen parisuhteen ulkopuolella. Nykyisin yksinhuoltajaksi voi tulla myös adoptoimalla lapsen yksin. (Forsse´n ym. 2009, 43, 49-51; Hakovirta 2006, 23; Utrio 2005, 210.)

Isossa-Britanniassa tehtyjen tutkimuksien mukaan suurin osa yksinhuoltajista ajautuu yksinhuoltajuuteen tahtomattaan. Nuorena solmitut avioliitot päätyvät useammin avioeroon ja yksinhuoltajuuteen kuin vanhempana solmitut avioliitot. Myös raskaaksi tuleminen avioliiton ulkopuolella, miehen työttömyys tai naisen irtisanoutuminen töistä pienen lapsen takia johtivat usein yksinhuoltajuuteen. Avioero oli kuitenkin edelleen suurin syy yksinhuoltajuuteen. (Donnellan 2001, 26-30.)

2.3 Yhteiskunnan suhtautuminen yksinhuoltajiin

Erojen yhteydessä valtaosa lapsista jää asumaan äitinsä kanssa, minkä vuoksi eron jälkeinen vanhemmuus on vahvasti sukupuolisoitunutta. Naisten osuus yksinhuoltajista oli 2000-luvun alun Suomessa peräti 88%. Suhtautuminen naispuolisiin yksinhuoltajiin on kuitenkin ollut varsin kirjavaa historian saatossa. Erityisesti kirkon vaikutusvallan lisääntyttyä yksinhuoltajiin alkoi kohdistua enemmän ennakkoluuloja. Eräällä kotikäynnilläni eräs 90-vuotias mies totesi, että hänen nuoruudessaan varsinkin naiset huoritteli-

vat ja puhuivat rumasti yksinhuoltajaäideistä. Vaikka yksinhuoltajien leimaaminen on vähentynyt, yksinhuoltajiin suhtaudutaan edelleen pienellä varauksella. (Hakovirta 2006, 23-31; Utrio 2005, 210-211.)

Vaikka 1900-luvun Suomi oli ainakin sukupuolimoraaliltaan tiukempi verrattuna nykyaikaan, eikä naisilla ollut niin paljon raskaaksi tulemisen mahdollisuuksia, yksinhuoltajuutta esiintyi myös silloin. Suomalainen kansanperinne suorastaan vilisee kummitusjuttuja, joissa piika on synnyttänyt saunassa, surmannut lapsensa ja haudannut tämän saunanlattian alle. Varmaan tämän vuoksi vanhat suomalaiset elokuvat sisältävät paljon yksinhuoltajuuteen liittyvää ongelmakenttää. Elannon hankkimisen vaikeus, häpeä ja yhteisön tuomio olivat tuohon aikaan kovia. Jos mies ei mennyt raskaaksi tulleen tytön kanssa naimisiin, tyttö hyppäsi mieluummin koskeen kuin kantoi häpeän aviottomasta lapsestaan. Varsinkin maaseudulla naisen oli kauheaa kasvattaa isätöntä lasta. Tästä huolimatta isännät tekivät piioilleen lehtolapsia ja ajoivat nämä sitten kartanosta ulos. Piiat joutuivat usein muuttamaan toiselle paikkakunnalle ja antamaan lapsensa köyhäintalon kasvateiksi, sillä yleensä kukaan mies ei huolinut sellaista naista, jolla oli lapsia jo entuudestaan. Talottomat miehet puolestaan kulkivat öisin aitoissa, ja jos talon tytär tuli raskaaksi, miehen oli pakko mennä tämän kanssa naimisiin. Mutta mielelläänhän talottomat pojat talon tyttären kanssa naimisiin menivät. (Alasalmi 2011, 24-25.)

Vielä 1960-luvulla niin sanottuja isättömiä lapsia adoptoitiin sankoin joukoin Tanskaan. Tuolloin ei vielä ollut valtion tukia, joiden avulla äiti olisi kyennyt elättämään yksin lapsensa. Siksi monen nuoren äidin vanhemmat saattoivat pakottaa tämän antamaan lapsensa pois. Ei ollut mitenkään harvinaista lukea sanomalehdistä ilmoituksia, joissa kirjoitettiin: ”Annetaan vastasyntynyt lapsi omaksi suoraan laitokselta.” Koska Suomen silloisen köyhäinhoidon elätettäväksi ei haluttu enää lisää ihmisiä, vuosien 1935-1970 pakkosterilisoitiin yli 7 5000 ihmistä, osa lääketieteellisistä ja osa sosiaalisista syistä. Heistä suurin osa oli naisia, joilla oli aviottomia lapsia. (Alasalmi 2011, 23-24.)

Avioeroon ja yksinhuoltajuuteen liittyi siis vielä 1950-60-luvuilla kielteinen sosiaalinen leima, joka osaltaan esti ihmisiä hakeutumasta pois onnettomista parisuhteista. Aikaisemmin yksinhuoltajuutta pidettiin nykyistä enemmän myös väliaikaisena tilana, jonka toivottiin olevan mahdollisimman pian ohi uuden parisuhteen ansiosta. Tämän vuoksi parisuhteen ulkopuolella eläneet pyrkivät usein takaisin ydinperheen tarjoamaan sosiaa-

liseen suojaan. Nykyisin monilla on kokemusta yksinhuoltajuudesta ja vielä useammat ovat voineet osallistua yksinhuoltajuuden kokemukseen esimerkiksi ystäviensä välityksellä. Kun asia on tullut tutummaksi ja arkisemmaksi, yksinhuoltajien leimaamista ei enää tapahdu samalla tavalla kuin aikaisemmin. Koska naiset ovat itsenäistyneet ja yksilöityneet taloudellisesti, sosiaalisesti ja psyykkisesti, äitiyskään ei enää välttämättä edellytä naisilta yhtä ehdottomasti sitoutumista läpi elämän kestäväan parisuhteeseen. (Antikainen ym. 1994, 23-24.)

Perhenormien väljentymisen ja yksinhuoltajien määrän lisääntymisen myötä yksinhuoltajuudesta on tullut yhä hyväksytympi perhemuoto. Sitä ei enää nähdä yksinomaan uhkana lasten kasvulle ja kehitykselle. Ei ainakaan yhtä suoraviivaisesti kuin ennen. Huolta kannetaan nykyisin enemmänkin siitä, kuinka vanhemmat selviytyvät lastensa hoidosta ja vanhemmuudesta kuin siitä, millä tavalla rakentuneessa perheessä lapset elävät. Yksinhuoltajuus nähdään nykyisin enemmänkin mahdollisuutena kuin riskitekijänä. (Forsse`n 2009, 156-157.)

Yksinhuoltajia saattaa myös ärsyttää se, että perheen ulkopuoliset henkilöt näkevät yksinhuoltajuuden usein pelkästään negatiivisena asiana. Yksinhuoltajat eivät aina koe olevansa yksin sillä heillä on lapset, jotka auttavat ja tukevat heitä. Yksinhuoltajat saattavat jopa nauttia siitä, että he saavat tehdä mitä haluavat ilman, että he joutuvat keskustelemaan asioista vaikean kumppanin kanssa. (Donnellan 2001, 32-33.)

2.4 Viranomaisten kyky kohdata yksinhuoltajia työssään

Yksinhuoltajat joutuvat kokemaan usein toisten ihmisten ennakkoluuloja. Tutkimuksien mukaan kaikki sosiaalialalla työskentelevät ammattilaisetkaan eivät osaa kohdata yksinhuoltajia. Yksinhuoltajille saattaa tulla yllätyksenä, että päiväkotien, koulujen ja muiden virastojen viranomaiset alkavat olemaan aivan uudella tapaa kiinnostuneita yksinhuoltajan lapsista ja näiden vilkkaudesta, hiljaisuudesta, tunnollisuudesta, kepposista ja älykyydestä. Ominaisuudet, jotka eivät ennen eroa nouse mitenkään erityisen tarkastelun kohteeksi, nousevatkin yksinhuoltajuuden myötä tarkastelun keskipisteeksi. Yksinhuoltajien lasten käytös diagnosoidaan paljon herkemmin levottomuudeksi, masennukseksi ja epäsosiaalisuudeksi. (Gottberg & Sairisalo 1994, 9-10.)

Lahnamaan tutkimuksen mukaan yksinhuoltajat olivat kokeneet, etteivät he olleet saaneet apua niihin ongelmiin, joihin he olivat lähteneet sitä hakemaan. Se miten hyvin sosiaalityön kautta voidaan auttaa ja tukea yksinhuoltajia ja aviokriisissä olevia henkilöitä, riippuu viranomaisten kyvystä kohdata kriisissä olevia ihmisiä. Siksi työntekijän tulisi kiinnittää erityistä huomiota omaan asenteeseensa, minkä tulisi olla nöyrä ja empaattinen avunhakijaa kohtaan. Erityisesti keskustelutilanteissa asiakkaan kanssa viranomaisen tulisi olla hienotunteinen. Mikäli asiakas ei tunne tullessa ymmärretyksi, sosiaalisen tuen antaminen ja vastaanottaminen eivät yleensä onnistu. (Korvuo & Tenhunen-Kejonen 2000, 127; Lahnamaa 2005, 36.)

Myös Tiittasen tutkimuksen mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöitä ohjaa edelleen perinteinen malli ydinperheestä. Yksinhuoltajien tarpeet jäävät helposti tunnistamatta. Viranomaisten tulisi kiinnittää huomiota erityisesti asiakkaiden hädän vastaanottamiseen, tilanteen näkemiseen sekä heidän hyväksytyksi ja lohdutetuksi tulemisen tarpeeseen. Asiakkaalle pitäisi syntyä tunne, että hänestä välitetään aidosti ja että hänellä on lupa olla myös heikko. Asiakkaan hyväksytyksi tulemisen tunne vaatii työntekijältä asiakkaan kohtaamista avoimesti ja aidosti ilman tuomitsemista ja moralisointia. Vain siten asiakas kokee olevansa arvokas ja tasa-arvoinen. Jotta asiakas tulisi lohdutetuksi omassa tilanteessaan, se vaatii työntekijän puolelta hyvin konkreettista tapahtumaa kuten koskettamista, hartioista kiinni ottamista, halaamista tai vähintään kättelemistä. Elämän ollessa umpikujassa asiakkaan normaali kyky ratkaista asioita häviää, minkä vuoksi työntekijän tulisi pystyä hahmottamaan myös asiakkaan kokonaisvilannetta jotta asiat saataisiin asetetuksi tärkeysjärjestykseen. Tämän jälkeen asiakkaan on paljon helpompaa itsekään hahmottaa elämäänsä. (Tiittanen 2001, 6-7, 65-69.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että asiakastyötä tekevien omakohtaiset kokemukset vähävaraisuudesta ja yksinhuoltajuudesta, samoin kuin pitkä työkokemus asiakastyössä, edistävät kokonaisvaltaista ja ei-arvostelevaa suhtautumista yksinhuoltaja-asiakkaisiin. (Roivainen, Heinonen & Ylinen 2011, 18).

3 YKSINHUOLTAJAPERHEIDEN KÖYHYYS

Vaikka suurin osa suomalaisista voi tänä päivänä paremmin kuin aikaisemmat sukupolvet, kaikkien kohdalla taloudelliset ja terveydelliset resurssit eivät edelleenkään jakaannu tasaisesti. Lapsiköyhyys on kolminkertaistunut Suomessa 15:sta viimeisimmän vuoden aikana. Eniten pienituloisuus on kasvanut alle 3-vuotiaiden lasten perheissä, yksinhuoltajaperheissä ja suurissa lapsiperheissä. Kun vielä 1995 köyhiä lapsiperheitä oli Suomessa noin 52 000, luku nousi vuoteen 2007 mennessä noin 151 000:een. Vaikka suomalaiset ihmiset eivät näkisikään varsinaista nälkää ja vaikka heillä olisi puhdasta vettä ja asunto, jokapäiväistä elämää saattaa kuitenkin leimata selviytymistaistelu. Pienituloisissa perheissä joudutaan miettimään, selviääkö perhe kuukausittain asumiseen ja elämiseen liittyvistä kuluista. Monien lapsiperheiden taloudelliset tulot eivät riitä edes välttämättömiin elinkustannuksiin, varsinkaan sairauden, työttömyyden tai muiden ongelmien yllättäessä. Pienet tulot stressaavat vanhempia. Arjen pyörittämiseen kuluu enemmän energiaa kuin esimerkiksi keskituloisilla perheillä. Energiaa ei välttämättä jää perheen lapsien tarpeista huolehtimiseen. Näiden perheiden lapsia ei lohduta perustelut Suomen korkeasta köyhyysrajasta. Jos kaikki kaverit pelaavat jääkiekkoa, lasta ei lohduta tieto siitä, että jollakin henkilöllä Afrikassa menee taloudellisesti vielä huonommin. (Hämäläinen 2009, 8; Lammi-Taskula ym. 2009, 93; Latvus ym. 2010, 295; Tikka 2011, 3.)

Köyhyys ja tuloerot ovat kasvaneet Suomessa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana enemmän kuin OECD-maissa keskimäärin. Ruoka, juoma, vaatteet ja asunto ovat ihmiselämän kannalta välttämättömiä perustarpeita, joita ilman ihmisen katsotaan elävän absoluuttisessa köyhyudessa. Absoluuttinen köyhyys, eli toimeentulo alle 2,5 Yhdysvaltojen dollarilla päivässä, koskettaa miljardeja ihmisiä ympäri maailmaa eli noin puolta maailman väestöstä. Suomalaisesta tuloköyhyydestä eli suhteellisesta köyhyydestä puhutaan puolestaan silloin kun henkilön tulot jäävät alle 60 % kansan mediaanituloista. Suhteellinen köyhyys tarkoittaakin käytännössä toimeentuloa niukalla elämän perustarpeiden tyydyttämiseksi. Käytännössä tämä tarkoitti vuonna 2010 tavallisen suomalaisen yksityishenkilön kohdalla alle 1100 €:n tuloja kuukaudessa. Köyhyys ei kuitenkaan ole vain rahan puutetta vaan hyvin kokonaisvaltainen ilmiö, jota voidaan tarkastella elämän kutistumisena ihmissuhteiden, vaikutusmahdollisuuksien tai osalli-

suuden puutteen näkökulmasta. Köyhyyden kuvaukset ja kokemukset vaihtelevat kuitenkin rajusti henkilöstä toiseen. (Latvus ym. 2010, 23-24, 34, 97, 173, 294-295.) Tästä johtuen myös subjektiivinen köyhyys on nykyisin yksi keskeisimmistä käsitteistä köyhyystutkimuksissa. (Roivainen ym. 2011, 9). Tämän tutkimuksen kautta kartoitetaan nimenomaan yksinhuoltajien subjektiivisia näkemyksiä ja kokemuksia omasta taloudellisesta toimeentulosta ja henkisestä hyvinvoinnista.

Kaikissa niissä maissa joissa köyhyyttä on tutkittu, on havaittu, että perhe on suuremmassa köyhyysriskissä silloin, kun vain toinen perheen aikuisista käy palkkatöissä. (Forsse'n 1998, 117). Myös Suomea pidetään kahden ansaitsijan mallimaana sillä lapsiperheiden toimeentulo perustuu valtaosin kahden ansaitsijan työpanokseen. Mikäli lapsiperhe haluaa välttää köyhtymisen, on perheessä oltava kaksi aikuista, joiden on hauduttava vakituiseen kokopäivätyöhön ennen lasten syntymää, samoin kuin mahdollisimman pian lasten syntymän jälkeen. Tämän mallin ongelmana on, että kun perheen rahan puutetta lähdetään torjumaan molempien vanhempien kokopäivätyöllä, muuttuu rahan puute helposti ajan, hoivan ja jaksamisen puutteeksi. Hoivaköyhyys on akuutti ongelma varsinkin yksinhuoltajaperheissä, joissa perheen ainoa ansaitsija käy töissä. (Blom 1999, 7,47,131-135; Helne & Laatu 2006, 178-179; Törrönen 2001, 45.)

Vaikka lapsiperheiden taloudellinen tilanne on siis merkittävästi heikentynyt tähän päivään tultaessa, näin ei ole käynyt kaikissa perheissä. Sillä aikaa kun tulonsiirtojen ostovoima on pysynyt keskimäärin ennallaan, ansiotulot ovat reaalisesti nousseet. Niinpä työssä käyvät vanhemmat eivät ole köyhtyneet, vaan heidän nettotulonsa ovat päinvastoin kasvaneet verouudistuksien myötä. Kuilu ansiotuloja saavien ja tulonsiirtojen varassa olevien välillä on kasvanut jyrkästi. Taloudellisesti ahtaimmalle ovat joutuneet pitkäaikaistyöttömien, yksinhuoltajien, opiskelijoiden ja pienyrittäjien perheet. (Blom 1999, 169-170; Lammi-Taskula ym. 2009, 84.)

3.1 Yksinhuoltajien taloudellinen toimeentulo

Jos perhe pienenee neljästä kolmeen, niin sen ei enää muka kannata hankkia mitään. Se ei enää sen jälkeen tarvitse kuin vähän ruokaa ja jonkinmoisen katon päälle. Minä päätin, että kyllä me tarvitsemme. (Alasalmi 2011, 60.)

Suomessa kaikista köyhimmät ihmiset löytyvät yksinhuoltajista. (Gottberg & Sairisalo 1994, 11). Yleensä yksinhuoltaja joutuu aloittamaan taloudellisen elämänsä aivan tyhjästä ja tänä päivänä usein myös isojen velkojen kanssa. Talous voi kaatua lainojen takaukseen, sairastamiseen ja sen myötä kasvaneisiin sairaskuluihin, mutta myös tiettyjen rahallisten etuuksien leikkaamiseen tai poistumiseen. Jo eroprosessi itsessään saattaa syöstä perheen taloudelliseen ahdinkoon tuloista tai työllisyystilanteesta huolimatta. Viranomaiset raportoivat usein myös asiakkaiden lisääntyvästä kyvyttömyydestä hoitaa omia talousasioitaan. Yksinhuoltajatalouksissa on kuitenkin myös niitä perheitä, joissa rahat eivät yksinkertaisesti riitä elämiseen vaikka kuinka tarkkaa taloudenpitoa pitäisi. (Tiittanen 2001, 49-50.)

Yksinhuoltaja joutuu selviytymään yksin monista sellaisista tehtävistä, jotka kahden huoltajan taloudessa hoituvat kahden henkilön yhteisvoimin. Yksinhuoltajat eivät hyödy myöskään muista taloudenhoitoon liittyvistä eduista kuten parisuhteessa elävät. Eläminen ja lastenkasvatus tulevat kalliiksi yksinhuoltajalle, koska toinen aikuinen ei ole jakamassa elämisestä koituvia kustannuksia. Vain kymmenesosalle yksinhuoltajista asumismenot eivät ole tuottaneet minkäänlaisia ongelmia. Yksinhuoltajilla on muihin perheisiin nähden myös enemmän velkaa ja maksurästejä, eivätkä he saa taloudellisia palveluja siten kuin keskivertokansalaiset saavat. Niinpä heidän keskuudessaan on kaksi kertaa muuta väestöä enemmän niitä, jotka ovat joutuneet tinkimään tavanomaiseksi katsottavasta kulutuksesta. Monilla yksinhuoltajilla ei ole varaa syödä terveellisesti ja heillä on enemmän terveysongelmia ja muita vakavia vaikeuksia elämässään. Lisäksi he joutuvat tyytymään usein myös huonoihin asuinoloihin. (Donnellan 2001, 35; Forsse'n ym. 2009, 157; Forsse'n 1998, 112; Lammi-Taskula ym. 2009, 88, 101.)

Vaikka työllisyys parantui ja talous kukoisti 1990-luvun lopussa, pienituloisten ja köyhyysrajan alapuolelle jäävien lapsiperheiden osuus jatkoi kasvuaan määrällisesti. Köyhyyden lisääntyminen on ollut jyrkintä juuri yksinhuoltajaperheissä, sillä yksinhuoltajien lasten köyhyysaste kolminkertaistui vuosien 1995-2007 aikana. Vuoden 2007 tilastojen mukaan yksinhuoltajaperheistä peräti 31 % eli köyhyysrajan alapuolella. Täten yhden huoltajan lapsen köyhyysriski oli yli 2,5-kertainen verrattuna kahden huoltajan perheisiin. Yksinhuoltajaperheistä lähes puolet sijoittui alimpaan tuloluokkaan, ja kahteen alimpaan tuloluokkaan peräti kolme neljästä yksinhuoltajaperheestä. Ylimpään tuloluokkaan kuului vain 3 % yksinhuoltajaperheistä. Taloudelliseen toimeentuloon liittyvät

ongelmat kuormittavat myös yksinhuoltajien vanhemmuutta ja henkistä jaksamista, mikä heijastuu puolestaan perheen lapsien hyvinvointiin. (Lammi-Taskula ym. 2009, 3, 85; Törrönen 2001, 47.)

Tutkimuksien mukaan yksinhuoltajuus on köyhyysriski monessa maassa ja siksi yksinhuoltajat ovat taloudellisesti selvästi heikommassa asemassa kuin kahden huoltajan perheet. Lapsiköyhyys ja hyvinvoinnin puute ovat voimakkaasti yhteydessä perherakenteeseen sillä avioliiton ja perheen hajoaminen johtavat usein köyhyyteen. Yksinhuoltajien on todettu olevan useammin myös tyytymättömiä omaan elämäänsä kuin parisuhteessa elävien henkilöiden. Näyttää siis siltä, että työttömyyden ohella nimenomaan yksinhuoltajuus olisi avaintekijä, joka selittää puutteita ihmisten hyvinvoinnissa. Koska avioeron jälkeinen hoitovastuu lapsista jää yleensä naiselle, feministiset tahot ovatkin väittäneet, että vakaa ja kestävä avioliitto näyttää edelleen tarjoavan parhaan turvan köyhyyttä vastaan suurimmalle osalle maailman naisista ja lapsista. Tämän asian ymmärtämistä voidaan pitää merkittävänä löytönä ottaen huomioon lisääntyneet avioerot ja moraalisesti vinoutuneet väitteet siitä, että sosiaalinen avustaminen aiheuttaisi haluttomuutta työntekoon. (Forsse'n 1998, 37, 112-113, 131, 151.)

Yksinhuoltajien köyhyys on maailmanlaajuinen ilmiö. Isossa-Britanniassa tehdyn tutkimuksen mukaan köyhyys on ollut yksinhuoltajien suurin haaste jo vuodesta 1918 lähtien näihin päiviin asti. Tällä hetkellä yksinhuoltajat ovat siellä kaikista köyhin ihmisryhmä. Yksinhuoltajat kuitenkin pystyisivät kasvattamaan lapsensa yhtä hyvin kuin kahden huoltajan perheet mikäli perhe ei kärsi köyhyydestä. Maan tilastojen mukaan köyhien yksinhuoltajien lapset ajautuvat elämässään useammin vaikeuksiin kuin muiden perheiden lapset. Köyhien yksinhuoltajaperheiden lapset kärsivät köyhyydestä, vanhempien laiminlyönneistä ja saavat todennäköisemmin huonon koulutuksen. Nämä lapset sekaantuvat todennäköisemmin myös huumeisiin ja rikollisuuteen, sekä ajautuvat työttömyyteen ja yksinhuoltajiksi itsekin. (Donnellan 2001, 26, 28, 31, 34.)

Yksinhuoltajien köyhyys selittyy hyvin pitkälti sillä, että suurin osa yksinhuoltajista on edelleen naisia ja suurin osa naisista työskentelee matalapalkkaisilla aloilla. (Donnellan 2001, 34). Naisten alempi yhteiskunnallinen asema ja työmarkkinat siis ylläpitävät naisten köyhyyttä. (Forsse'n 1998, 37). Myös yksinhuoltajan iällä on usein yhteys henkilön sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan, sillä nuorilta äideiltä puuttuu usein vakaa työ-

markkina-asema ja koulutus. Iän karttuessa todennäköisyys sille että yksilö on päättänyt opintonsa, sijoittunut työelämään ja vakiinnuttanut taloudellisen asemansa, kasvaa. (Forsse´n ym. 2009, 57.)

Yksinhuoltajien ja heidän lastensa asema on kuitenkin erilainen eronneissa kuin muissa yksinhuoltajaperheissä. Avo- tai avioeron jälkeen lapselle jää yleensä kaksi vanhempaa ja yhä useammin myös kaksi huoltajaa. Sovittaessa lapsen huollosta erotilanteissa, yhteishuoltajuudesta tehdään sopimus nykyisin jo yli 90 %: esti. Avoliitossa asuvien lasten vanhemmilla on sopimus yhteishuollosta sitä yleisemmin, mitä nuorempia lapset ovat. Parhaimmillaan yhteishuoltajuus helpottaa lasten kanssa asuvan lähihuoltajan käytännön hoiva- ja elatusvastuita ja ylläpitää läheisiä lapsi-vanhempisuhteita myös toisaalla asuvaan vanhempaan. (Forsse´n ym. 2009, 46-47.)

Asia, joka saattaa vaikuttaa yksinhuoltajan talouteen positiivisesti on se, että yksin ollessaan yksinhuoltajana toimiva vanhempi voi paremmin suunnitella perheen rahan käyttöä. Tämän ansiosta perheen talous saattaa olla jopa vakaampi kuin esimerkiksi avioliitossa, jossa puolisoilla oli esimerkiksi tapana juoda kaikki perheen ruokarahat. (Gottberg & Sairisalo 1994, 11.)

3.2 Yksinhuoltajien riippuvuus tulonsiirroista

Ystävättäreni sisar nikkaa minulle silmää, kun kuulee, että olen jäänyt yksinhuoltajaksi. - ”Yksinhuoltajat saavat parhaimmat yhteiskunnan edut”, hän sanoo ja hymyilee minulle rohkaisevasti. Tiedän, että hän tarkoittaa vain hyvää ja yrittää piristää minua, mutta hän ei tiedä, että tuolloin yksinhuoltajakorotus on vain 30 euroa kuukaudessa per yksinhuoltaja. Kuinka se voisi ikinä vastata vaikkapa 3000 euron tilipussia, jonka mies toisi joka kuukausi taloon? Hymyilen hänelle yhtä iloisesti enkä sano mitään. Yksinhuoltajat oppivat pitämään suunsa supussa. (Alasalmi 2011, 16.)

Yksinhuoltajuuden lisääntyminen maailmalla on herättänyt huolen paitsi yksinhuoltajien ja heidän lastensa hyvinvoinnista myös siitä, miten veronmaksajat pystyvät maksamaan tämän kasvavan joukon tarvitsemat sosiaalietuudet. (Donnellan 2001, 29). Ihmiset, myös yksinhuoltajat, ovat pärjänneet historian saatossa pääosin suurien perheiden ja sukujen turvin, sillä ennen virallisen sosiaaliturvajärjestelmän kehittymistä ihmisen tur-

va oli suuressa perheessä, jota ilman ihmisellä ei juuri ollut elämisen mahdollisuuksia. (Alasalmi 2011, 163-164; Latvus ym. 2010, 262).

Suomessa erityisesti 1940-50-luvut olivat hyvin voimakasta hyvinvointivaltion kehittämisen aikaa. Huoli yksinhuoltajien ja varsinkin lasten köyhyydestä vauhditti perhepolitiikan kehitystä 1960-70-luvuilla. Tuolloin monet tahot alkoivat ottaa vastuuta lapsiperheiden ja yksinhuoltajien taloudellisesta hyvinvoinnista. Tulonsiirroiksi räätälöitiin äitiysetuudet ja lapsilisät. Yksinhuoltajille suunnattiin myös erityisetuina kuten elatustuki ja korotettu lapsilisä. Elatusvelvollisuus toteutui eri maissa hieman eri lailla, mutta Scandinaavisessa mallissa oli kyse nimenomaan lapsen oikeudesta elatukseen molemmilta vanhemmiltaan. (Hakovirta 2006, 24.) Lapsen toisen vanhemman ajallaan maksama elatustuki koetaan edelleen hyvin tärkeäksi taloudellisen tuen muodoksi, sillä se vaikuttaa suoraan yksinhuoltajan taloudelliseen tilanteeseen. Valitettavasti vain neljäsosa elatusvelvollisista maksaa säännöllisesti sovitun tai tuomitun elatustuen. (Gottberg & Sairisalo 1994, 11.) Onkin arvioitu, että hyvät sosiaalietuudet voivat saada osan miehistä ajattelemaan, että he voivat jättää lapsen kahdestaan äidin kanssa, koska yhteiskunta huolehtii näiden taloudellisista tarpeista ilman isän taloudellista panostusta. (Donnellan 2001, 30).

Kun pohjoismainen perhepolitiikka alkoi tukea yksinhuoltajaperheitä taloudellisesti, köyhyserot yksinhuoltajien ja kahden huoltajan perheiden välillä pienentyivät huomattavasti. Tulonsiirtojen vuoksi lapsiköyhyyttä esiintyi Pohjoismaissa 1990-luvun alussa huomattavasti vähemmän kuin muissa kehittyneissä länsimaissa. Vielä 1998 tehdyn tutkimusraportin mukaan, jossa vertailtiin eri maiden yksinhuoltajien köyhyysriskejä todettiin, ettei yksinhuoltajuus ole köyhyysriski pohjoismaissa, koska silloinen perhepolitiikka kohdistui enemmän yksinhuoltajiin kuin kahden huoltajan perheisiin. Suomessa alkoi kuitenkin kansainvälisestäkin mitattuna syvä lama 1990-luvun alkupuolella. Lama vaikutti myös lapsiperheiden hyvinvointiin, työllisyyteen ja sosiaalietuuksiin, joita leikkattiin. Tulonsiirtojen ja julkisten palveluiden vähentäminen 1990-luvulla käänsi yksinhuoltajien köyhyiden uudestaan kasvuun ja yksinhuoltajien elinoloissa tapahtui merkittävänä käänne huonompaan suuntaan. (Forsse'n 1998, 113, 125, 132, 140, 151-152.) Mm. lapsiperheiden kotipalvelun vähentäminen alkoi kyseisen laman seurauksena ja on jatkunut siitä lähtien. Mitään korjausliikkeitä ei tehty edes taloudellisesti parempina ai-

koina. Tämä on johtanut lisääntyneisiin ongelmiin lapsiperheiden toimeentulossa. (Tikkala 2011, 3.)

Lamaa seuranneella nousukaudella lapsiperheet jäivät jälkeen keskimääräisestä tulokehityksestä. Erityisesti yksinhuoltajien keskimääräiset tulomuutokset ovat olleet lähellä nollaa tai miinusmerkkisiä jo useina vuosina. Myös perhepoliittiset tulonsiirrot jäivät jälkeen yleisestä hinta- ja ansiokehityksestä ja heikentyivät 1990-luvun laman seurauksena noin 10 %. Lapsilisät, vanhempainpäivärahat ja kotihoidontuet ovat reaaliarvoltaan alentuneet huomattavasti. Jopa indeksiin sidottu vähimmäisturvakin on jäänyt jälkeen ansiokehityksestä. Toimeentulotuen perusosan kohdalla tämä tarkoittaa noin 25 % vuodesta 1995 alkaen. Muut keskeisimmät lapsiperheiden tulonsiirrot, kuten lapsilisät tai kodinhoidontuet, eivät ole indeksiin sidottuja ja niinpä niihin on tehty vasta viime vuosina niiden jälkeenjääneisyyteensä nähden varsin vähäisiä korotuksia. Koska lapsilisät ja elatustuet vähentävät mahdollisen toimeentulotuen määrää, kaikista heikoimmassa tilanteessa olevat lapsiperheet eivät ole hyötäneet lapsilisien korotuksista. Niinpä pienituloiset perheet joutuvat elämään kädestä suuhun, eivätkä yllä samaan kulutustasoon kuin muut perheet. Yksinhuoltajien rahoista suurin osa kuluu nykyisin kallistuneen energian, ruoan ja asumisen maksamiseen. Yllättävät menoerät tai tulonmenetykset vaikeuttavat näiden perheiden elämää huomattavasti. (Lammi-Taskula ym. 2009, 78-79, 83, 90-91, 100; Helne & Laatu 2006, 21.)

Nykyisin erityisesti yksinhuoltajaperheet ovat riippuvaisia viimesijaisista taloudellisista tukimuodoista. Syynä tähän voidaan pitää muiden ensisijaisten taloudellisten etuuksien matalaa tasoa. Pienituloisimmissa perheissä tulonsiirtojen osuus käytettävissä olevista tuloista voi olla kolminkertainen muihin lapsiperheisiin nähden. Erilaiset tulonsiirrot muodostavat siis oleellisen osan yksinhuoltajaperheen toimeentulosta erityisesti niissä pikkulapsiperheissä, joissa äidit ovat perhevapailla. (Forsse'n 1998, 152; Helin, Hiilamo & Jokela 2010, 72; Lammi-Taskula ym. 2009, 78, 83, 97.)

Vuonna 2008 lähes joka neljäs yksinhuoltajatalous sai toimeentulotukea. Suomen lain mukaan toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo. (Laki toimeentulotuesta

1997/1412, 30.12.1997). Nykyisellään toimeentulotuki ei kuitenkaan kovin hyvin kohdistu niihin, jotka sitä eniten tarvitsisivat. Viimesijaisessa tarveharkintaisessa sosiaaliturvassa on aukkoja, joista putoaville ei jää juuri muita vaihtoehtoja kuin epävirallisen ruoka-avun hakeminen. (Roivainen ym. 2011, 11, 16; Suominen 2009, 99.)

Kaiken kaikkiaan suomalainen sosiaalipolitiikka ei ole vielääkään herännyt näkemään, miten mahdoton yhtälö on olla työtön yksinhuoltaja ja tulla toimeen lapsen kanssa minimiäitiyspäivärahalla, joka oli vuoden 2011 maaliskuussa 22,13 euroa yhdeltä arkipäivältä. Suomessa kyseisellä rahasummalla ei saa enää juuri mitään. Lainsäätäjät näyttävät edelleen oletavan, että jokaisessa lapsiperheessä on työssäkäyvä isä, joka kiikuttaa koskemattoman tilipussinsa kotiin äitiyslomalla olevalle vaimolle talousrahoiksi. Suvi Krokin (2009) yksinhuoltajuutta koskevassa tohtorinväitöskirjassa Krok kirjoittaa, että familismi näkyy myös siten, että sosiaalipolitiikkaa ei ole suunniteltu yksinhuoltajaperheille, joissa naisen ensisijainen tehtävä on olla hoivaaja. Perhepoliittisissa etuuksissa ei ole otettu huomioon perhemallia, jossa ei ole ollenkaan toisen aikuisen palkkatuloja. Kärjistetysti voidaan ajatella, että yhteiskuntamme rankaisee äidiksi tulosta kuin se entinen isäntä, joka potkaisi paksuksi tulleen piikalikan maantietä mittaamaan, sillä muuten äitiyspäiväraha ja kotihoidontuki olisivat edes samaa suuruusluokkaa kuin työmarkkinatuki. (Alasalmi 2011, 164-165, 168, 170.)

3.3 Yksinhuoltajat ja työmarkkinat

Nykyisin sosiaalipoliittisten toimenpiteiden tavoitteena on vahvistaa toimeentulon riippuvuutta työmarkkinoista. Vastuuta yksinhuoltajien toimeentulon turvaamisesta on pyritty siirtämään valtion sijasta työmarkkinoille kannustamalla yksinhuoltajia töihin, toisaalta perheelle vahvistamalla elatusvelvollisten vastuuta yksinhuoltajien toimeentulosta. Suomen sosiaalipolitiikkaan vaikuttavat kuitenkin myös uusfamilistiset ajatukset, sillä tulonsiirtojen avulla tuetaan lasten hoitamista kotona. (Hakovirta 2006, 17.)

Nykyisen taloustaantumana oloissa yksinhuoltajien työssäkäyntiin kannustaminen on kuitenkin heikolla perustalla. Tämän lisäksi tutkimukset osoittavat, että yksinhuoltajien työttömyys on kaikissa maissa yleisempää kuin kahden huoltajan perheissä. Yksinhuoltajaäitien työllisyysaste jää pakostakin pienemmäksi, koska heillä ei yleensä ole mah-

dollisuutta siirtyä kokonaan työmarkkinoille perheenisäyksensä jälkeen. Joidenkin tahojen mukaan yksinhuoltajia jopa syrjitään työmarkkinoilla. Esimerkiksi Ruotsissa työnantajat ovat sanoneet pelkäävänsä, että yksinhuoltajilla on enemmän poissaoloja kuin muilla työntekijöillä. Suurin osa yksinhuoltajiaideista on kuitenkin sitä mieltä, että he eivät pysty vastaanottamaan työtä vaikka haluaisivatkin. Heitä pitävät kotona sopivan ja halvan lastenhoidon puuttuminen tai joustavan ja tarpeeksi maksavan työpaikan löytyminen. Erityisesti hyvin pienten lasten äidit eivät halua käydä töissä, koska kokevat että pieni lapsi tarvitsee heitä enemmän kotona. Lasten kasvaessa isommiksi myös äidin työssäkäynti onnistuu paremmin. (Donnellan 2001, 36, 39; Forsse´n 1998, 115-116; Lammi-Taskula ym. 2009, 91, 95, 98.)

Vaikka lähes kaikki lapsiperheelle kohdistetut tuet ovat verovapaita sosiaalietuuksia, ne ovat kuitenkin lapsilisää lukuun ottamatta bruttotuloista riippuvaisia, joten niiden taso laskee sitä mukaa, kun työtulo nousee. Täytyy myös ottaa huomioon, että naispuoliset yksinhuoltajat tienaavat keskimäärin viidenneksen huonommin kuin miehet. (Lammi-Taskula ym. 2009, 100). Tämän vuoksi perheen käytettävissä olevat tulot nousevat hitaasti vaikka työpanosta lisättäisiinkin. Yllä mainittujen syiden vuoksi yksinhuoltajaiiden työmarkkinoille osallistuminen ei ole taloudellisesti kovin kannattavaa ainakaan lyhyellä aikavälillä. Vaikka viime vuosina köyhyys- ja tuloloukkuja on pyritty aktiivisesti purkamaan sosiaaliturvan ja verotuksen uudistuksilla, merkittävää osaa varsinkin yksinhuoltajaperheistä kuvaa kuitenkin ilmiö nimeltä työtätekevien köyhyys. Taloudellinen toimeentulo jää köyhyysrajan alapuolelle työssä käymisestä huolimatta. (Donnellan 2001, 35; Lammi-Taskula ym. 2009, 84, 94, 99.)

Yksinhuoltajien lisäharmiksi työmarkkinat ovat muuttuneet myös epävakaisemmiksi. Pitkäaikaistyöttömyys, määräaikaiset työsuhteet ja osa-aikatyötä tekevien henkilöiden määrä ovat kasvaneet. Nykyisin pitkäkään koulutus tai yhtenäinen työura eivät välttämättä suojele työttömyydeltä tai sen uhalta. Lisäksi työn ja perhe-elämän yhdistämistä vaikeudet, epävakaa työmarkkina-asema sekä riittämätön sosiaaliturva tekevät yksinhuoltajista erityisen haavoittuvia sosiaalisille riskeille. (Blom 1999, 227; Hakovirta 2006, 17- 18.) Ottaen huomioon, että yksinhuoltajat kantavat yksinään vastuun perheen taloudellisen toimeentulon hankkimisesta, ei ole ihme, että yksinhuoltajien mielestä tulot eivät tahdo riittää elämiseen. Näyttää siltä, että perheen elättämisestä yksin on tullut entistä vaikeampaa, etenkin naisille.

3.4 Seurakuntien tarjoama taloudellinen apu

Seurakunnan diakoniatyön varhaisena lähtökohtana voidaan pitää Luukkaan evankeliumin 10. luvun vertausta laupiaasta samarialaisesta. Kirkkojärjestyksen neljännen luvun kolmannessa pykälässä todetaan, että seurakunnan ja sen jäsenten tulee harjoittaa diakoniaa, jonka tarkoituksena on kristilliseen rakkauteen perustuva avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta. Paikallisesta diakonistyöstä määrätään tarkemmin kirkkoneuvoston tai seurakuntaneuvoston hyväksymässä diakoniatyön johtosäännössä. Vastaus siihen kuka tai ketkä ovat yhteiskunnassa niitä, joita ei auteta riittävästi, vaihtelee ajan saatossa, sillä mikään ei ole pysyvää, ei edes köyhyys. (Helin ym. 2010, 13.)

Kun seurakunnat aloittivat ruokajakelun 1990-luvun Suomessa, sitä pidettiin ensin täysin käsittämättömänä seikkana, koska hyvinvointivaltiossa kaikilla olisi pitänyt olla ruokaa. Kriitikkojen mielestä ilmaiseen ruokajakeluun liittyy edelleen monia eettisiä ongelmia, sillä joidenkin mielestä ilmainen ruokajakelu saattaa kohteellistaa avuntarvitsijoita ja tehdä heidät riippuvaisiksi tarjolla olevasta avusta. Edellä mainitusta syystä johtuen taloudellisten avustuksien tarkoituksena onkin antaa ensiapua niissä tilanteissa, jotka pitäisi muuten pyrkiä ratkaisemaan asianmukaisemmin ja ihmisarvoa paremmin kunnioittaen. (Latvus ym. 2010, 74, 90, 120.) Toisaalta kirkon tekemien tutkimuksien mukaan huomattavan moni taloudellisen avunsaaja kuitenkin katsoo rahallisen avustuksen vaikuttavan myös omaan henkiseen hyvinvointiinsa. (Hirstiö-Snellman 2000, 197).

Viime vuosina monet kirkon diakoniatyöntekijät ovat pistäneet merkille, että myös kuntien sosiaalityöntekijät ohjaavat taloudellisen tuen tarpeessa olevia asiakkaitaan heidän vastaanotoilleen. Tätä ohjaamista tapahtuu erityisesti silloin, kun sosiaalityöntekijän toimintaa ohjaavat ohjeistukset ja normitukset estävät asiakkaan taloudellisen avustamisen. Vaikka diakoniatyöntekijät hieman kritisoivatkin sosiaalityön jatkeena toimimista, sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan diakoniatyöntekijöillä on kuitenkin paremmat mahdollisuudet armeliaisuuteen taloudellisessa hädässä olevia asiakkaita kohtaan. Diakoniatyön asiakkaat ovat kuitenkin useimmissa tapauksissa jo ennen diakoniatyön piiriin tulemistaan saaneet heille kuuluvan lakisääteisen toimeentuloturvan. Toimeentulotuki voidaan siten nähdä diakonisen avun ja toimeentulominimin välillä olevana rakenneyhteytenä. (Suominen 2009, 97-99, 104, 107.)

Suomen seurakunnissa ei kuitenkaan ole yhtä selkeää yhteistä näkemystä siitä, millainen rooli taloudellisella avustamisella tulisi olla diakoniatyössä. Niinpä kirkkolaki ei velvoita seurakuntia avustamaan ihmisiä taloudellisesti, ja diakoniatyöntekijät perustelevat omaa taloudellista avustamistyötään sekä sen pois rajaamista omalla henkilökohtaisella diakonianäyllään. Pitkälti yllämainittujen syiden vuoksi seurakuntien antama taloudellinen apu esimerkiksi yksinhuoltajille, on tarkoitettu vain tilapäiseksi avuksi akuutteihin kriisitilanteisiin. Seurakuntien myöntämät taloudelliset avustukset ovat myös määrällisesti pienempiä verrattuna esimerkiksi sosiaalitoimien myöntämiin taloudellisiin avustuksiin. Seurakunta voi antaa taloudellisen avustuksen asiakkaalle esimerkiksi silloin jos asiakas joutuu odottamaan sosiaalitoimen päätöstä liian kauan. Tällä hetkellä näyttää kuitenkin siltä, ettei seurakunnilla ole tulevaisuudessa varaa avustaa samoja ihmisiä vuodesta toiseen, sillä seurakuntien budjetit ovat pienentyneet kirkosta eroamisien ja siitä seuranneen verotulojen vähentymisen myötä. Itse asiassa vain isoilla seurakunnilla on riittävästi avustusmäärärahoja suuriin taloudellisiin avustuksiin. Näillä isommilla taloudellisilla avustuksilla seurakunta voi maksaa asiakkaan rästissä olevia laskuja ja näin ennaltaehkäistä esimerkiksi asunnosta häätäminen tai sähköjen katkaisun. Perinteisten raha-avustuksien lisäksi diakoniatyö on tarjonnut hädässä oleville asiakkailleen myös toisenlaista taloudellista tukea. Monissa seurakunnissa jaetaan tälläkin hetkellä esimerkiksi hyväkuntoisia käytettyjä vaatteita ja huonekaluja. Lisäksi diakoniatyöntekijät neuvovat asiakkaitaan rahankäytössä tai ohjaavat heitä suoraan velkaneuvojien vastaanotoille. (Helin ym. 2010, 73, 75, 171; Suominen 2009, 97-99.)

Kirkkohallitus kerää joka vuosi seurakunnilta tilastotietoa kirkon toiminnasta ja sen palveluksia käyttäneistä asiakkaista. Vuoden 2011 tilastojen mukaan kirkko antoi suoraan taloudellista apua yhteensä 7,54 M€. Avustukset kohdentuivat pääasiassa yksin asuville, eläkeläisille ja yksinhuoltajaperheille. (Keskushallinto - Suomen ev.lut. kirkko. Diakoniatyö 2012.) Tarkemmin eriteltynä yksinhuoltajat saivat erilaisia ruoka-avustuksia yhteensä 24 871 kappaletta yhteensä 855 343 €:n edestä. Kasvua vuoteen 2010 nähden oli peräti 10,3 %. Saman tilaston mukaan yksinhuoltajat saivat muuta taloudellista apua yhteensä 6433 kertaa yhteensä 955 182 €:n edestä. Kasvua vuoteen 2010 nähden oli 2 %. Kyseisen tilaston mukaan yksinhuoltajat hakivat taloudellista apua kirkolta yhteensä 62 369 kertaa. (Keskushallinto - Suomen ev.lut. kirkko 2012.)

Tuiran seurakunnassa tehtyjen diakoniatyötä koskevien tilastojen mukaan vuonna 2011 diakoniatyöntekijöiden vastaanotoilla kävi yhteensä 370 yksinhuoltajaa. Yksinhuoltajille myönnetyt taloudelliset avustukset olivat yhteensä 14 050 €. Näiden lisäksi diakoniatyöntekijät hakivat kahdelle yksinhuoltajaperheelle isompaa taloudellista avustusta Sipilä säätiöstä ja Diakoniarahastosta. (Mukari, henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2012.)

4 YKSINHUOLTAJAPERHEIDEN HENKINEN HYVINVOINTI

Henkinen hyvinvointi eli mielenterveys on oleellinen osa ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia, vaikka länsimaissa sitä pidetäänkin usein toisarvoisena asiana fyysiseen terveyteen verrattuna. Henkinen pahoinvointi lisää kuitenkin kärsimystä, kuolleisuutta ja tuo tullessaan usein myös taloudellisia menetyksiä. Lisäksi se vaikuttaa seuraavan sukupolven kehitykseen mahdollisesti jopa enemmän kuin ihmisen fyysiset sairaudet. Sen sijaan henkisesti terve ihminen kykenee kommunikoimaan, muodostamaan ja ylläpitämään ihmissuhteita. Hän oppii myös ymmärtämään ja tulkitsemaan ympäristöään. Kaiken kaikkiaan hän kokee elämänsä mielekkäänä, ja on luova ja aikaansaava yhteiskunnan jäsen. (Lahtinen, Lehtinen, Riikonen & Ahonen 1999, 9-10, 29.)

Selvää rajaa mieleltään terveen ja sairaan välille on vaikea vetää, sillä yhteiskunnassa vallalla olevat käsitykset henkisestä hyvinvoinnista muuttuvat ajan myötä. Voidaan kuitenkin ajatella, että henkisesti hyvinvoivan henkilön elämä on tasapainossa. Koska ihmisen elämään kuuluu aina sekä ylä- että alamäkiä, oleellista on pystyykö ihminen palaamaan entiselleen tasapainon järkkyyssä. (Internetix opinnot i.a.)

Suomessa tarvitaan joidenkin tahojen mukaan kuitenkin myös hyvinvointikäsityksen päivittämistä. Vanha materialistinen, ihmisen perustarpeita korostava näkemys hyvinvoinnista ei enää kerro koko kuvaa suomalaisten arjen hyvinvoinnista eikä sen kehittämismahdollisuuksista. Aina 1960-luvun alusta meidän päiviimme asti on ajateltu, että ihmisten hyvinvoinnin kehittämisen suurin este löytyy materiaalisesta niukkuudesta. Tämän vuoksi Suomen yhteiskuntapolitiikan painopisteenä on ollut nimenomaan talouskasvun edistäminen. Kansalaisten arkielämässä tapahtuneet muutokset ja heidän hyvinvointinsa ovat kuitenkin jääneet keskusteluissa taka-alalle asiantuntijoiden määrittelyssä talouden ja hyvinvoinnin reunaehtoja. Päättäjiltä on jäänyt huomaamatta, että arjen hyvinvoinnin tekijöissä on tapahtunut hiljainen murros. Nykyisin arjesta selviäminen ja kansalaisten hyvinvointi edellyttävät täysin erilaisia asioita ja hyvinvointipalveluita kuin hyvinvointivaltion alkuaikoina 1960-luvulla. (Hämäläinen 2009, 4-5, 33.)

4.1 Henkiseen hyvinvointiin vaikuttavat asiat

Menneisyys ja nykyhetki muovaavat ihmisen mielenterveyttä, joka muodostuu ympäristön ja yksilön välisen tasapainoilun tuloksena. On lähes mahdotonta löytää sellaista sosiaalista ilmiötä tästä maailmasta mikä ei olisi yhteydessä henkiseen hyvinvointiimme joko suorasti tai epäsuorasti. Henkinen hyvinvointimme on tulosta siitä, miten olemme kohdelleet toinen toisiamme ja itseämme, ja miten muut ovat kohdelleet meitä. Täten henkistä hyvinvointiamme rakennetaan tai vaarannetaan myös perheissä. (Lahtinen ym. 1999, 10, 29, 31, 37.)

Henkiseen hyvinvointiin vaikuttaa neljä keskeistä osatekijää, joita ovat yksilölliset tekijät ja elämäkokemukset, sosiaaliset vuorovaikutustilanteet, yhteiskunnalliset rakenteet ja resurssit sekä kulttuurin arvostukset. Yksinhuoltajan henkiseen hyvinvointiin voivat vaikuttaa siten esimerkiksi perheolosuhteet, ihmissuhteet, työtilanne, elinympäristö, yhteiskunnan sosiaalipolitiikka ja palvelut, taloudellinen tilanne, yhteiskunnan arvot sekä yksinhuoltajan omat psyykkiset ja fyysiset ominaisuudet. (Lahtinen ym. 1999, 29-30.)

Pohjoismaisessa hyvinvointi ajattelussa on jo jonkin aikaa nojaututtu niin sanottuun having-loving-being-ajatteluun. Tämä kolmijako pitää sisällään välttämättömät olemassaolon ja kehityksen aineelliset ja aineettomat ehdot. Having termillä viitataan elinoloihin kuten toimeentuloon, asumiseen, asuinympäristön puhtauteen ja turvallisuuteen, työllisyyteen, työoloihin, terveyteen ja koulutukseen. Loving termillä puolestaan viitataan sosiaalisiin suhteisiin eli perheeseen, sukuun ja ystäviin. Being termi käsittää osallistumisen omaa ja yhteistä elämää koskeviin toimiin ja päätöksiin sekä mahdollisuudet vapaa-ajan tekemiseen, mielekkääseen työhön ja luonnosta nauttimiseen. Nämä yllämainitut kolme termiä limittyvät toisiinsa ja ruokkivat toinen toistaan niin hyvässä kuin pahassakin. Mikään niistä ei kuitenkaan voi korvata toista, sillä niillä kaikilla on oma ainutlaatuinen muista poikkeava itseisarvo ihmisen elämässä. (Lammi-Taskula ym. 2009, 229-230.)

Pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa on vakiintunut myös resurssiperustainen lähestymistapa, jossa hyvinvointi samaistetaan yksilön resurssien hallintaan. Resurssit nähdään välineinä, joilla henkilö voi tietoisesti ohjata elämänsä kulkua. Tämän lähestymistavan mukaan ihminen käyttää saatavilla olevia resursseja ja toimintamahdollisuuksia.

suuksia parhaan kykynsä mukaan elinympäristönsä tarjoamien mahdollisuuksien ja rajoitteiden puitteissa. Niinpä arkielämän resurssit, toimintamahdollisuudet ja elinympäristö joko tukevat ihmisen tarpeiden tyydyttämistä ja elämän merkityksen löytymistä, tai sitten ne estävät ja rajoittavat hänen hyvinvointiaan. (Hämäläinen 2009, 6; Lammi-Taskula ym. 2009, 228.)

Kokemus hyvinvoinnista ei kuitenkaan synny mekaanisesti eikä jakaudu tasaisesti. Toisaalta ihmiset saattavat tulkita samankaltaiset ulkoiset olosuhteet varsin eri tavoin. Henkinen hyvinvointi ja jaksaminen ovat siis aina myös subjektiivisia kokemuksia. Täten kukaan ulkopuolinen ihminen ei voi tarkoin määritellä toisen ihmisen jaksamisen rajoja. Vaikka materiaalisesti turvatut olosuhteet rakentaisivatkin hyvinvointiamme, hyvinvointi riippuu paljon myös yksilön kyvyistä ja mieltymyksistä, joiden pohjalta hän tuottaa hyvinvointiaan. Mikäli yksilön terveydessä tai perhesuhteissa on ongelmia, hyväkään taloudellinen asema ei riitä luomaan hyvinvointia tai tyytyväisyyttä omaa elämää kohtaan. Toisaalta ihminen voi kokea olevansa onnellinen ja hyvinvoiva vaatimattomissakin olosuhteissa, mikäli hän on terve, nauttii läheistensä seurasta ja kokee olevansa arvostettu omassa yhteisössään. Vaikka ihmisen henkinen jaksaminen on hyvin paljon kiinni hänen omasta henkilökohtaisesta kokemuksestaan, se on kiinni myös hänen saamastaan ulkopuolisesta tuesta. Hyvinvointi edellyttää siis sekä aineellisten että aineettomien tarpeiden tyydytystä. Henkilön voidaan katsoa jaksavan henkisesti hyvin, mikäli hänellä on tarpeeksi ruumiillista ja henkistä voimaa kyetäkseen toimimaan tässä yhteiskunnassa. (Lahnamaa 2005, 14; Lammi-Taskula ym. 2009, 19-20, 228, 234; Nurmi 1998, 275.)

4.2 Yhteiskunnan muutosten vaikutukset henkiseen hyvinvointiin

Vaikka elintason ja subjektiivisen hyvinvointi kokemuksen välillä on positiivinen yhteys, hyvinvointi ei kuitenkaan lisäännä perustarpeidemme tyydytyksen jälkeen. Pohjoismaissa lasten hyvinvointi on materiaalisen toimeentulon ulottuvuudella mitattuna erittäin hyvä. Pohjoismaat eivät kuitenkaan sijoitu kovinkaan hyvin niissä mittauksissa, joissa tutkitaan subjektiivisen hyvinvoinnin kokemusta ja perhe- ja ystävyysuhteita. Myös Suomi on jäänyt näissä mittauksissa tutkimusmaiden häntäpäähän. Tästä voidaan päätellä, että aineellinen vauraus ei muutukaan enää automaattisesti lisääntyväksi hy-

vinvoinniksi. Materiaalisen hyvinvoinnin kasvava kartuttaminen vie itse asiassa tilaa muilta hyvinvoinnin ulottuvuuksilta. (Lammi-Taskula ym. 2009, 231.)

Voidakseen hyvin ihminen tarvitsee aikaa oman elämän, työn ja ympäröivän maailman ymmärtämiseen, arjen tehtävien hoitamiseen, ihmissuhteiden ylläpitämiseen, yhteisten asioiden hoitamiseen sekä riittävään lepoon ja terveyden ylläpitämiseen. Tästä huolimatta myös ajankäytöstä on tullut entistä niukempi resurssi yhteiskunnassamme, koska sen vaihtoehtoiset käyttömahdollisuudet ovat kasvaneet. Kiire ja informaatiotulva ovatkin henkisen hyvinvoinnin suurimpia vihollisia Suomen kaltaisissa pitkälle kehittyneissä yhteiskunnissa. Jatkuva kiire heikentää hyvinvointia vähentämällä elämän koherenssia eli ymmärrettävyyttä ja hallittavuutta. Erityisesti työn, perheen ja muiden tekemisten yhteensovittaminen on aiempaa suurempi ongelma ja stressin aihe nykyihmiselle. Kiireen vuoksi edes kaikista tärkeimmille ihmissuhteille ei tahdo jäädä tarpeeksi aikaa. Suomalaisilla lapsiperheillä on nykyisin hyvin vähän kiireetöntä yhteistä aikaa käytettävissään, sillä aikuisten arki on usein pitkälle etukäteen ohjelmoitua suorittamista sekä työssä että vapaa-ajalla. Kognitiivinen ylikuormittuminen saattaa aiheuttaa muistivaikeuksia, unettomuutta, keskittymisen ja oppimisen ongelmia sekä erilaisia mielialaoireita. (Hämäläinen 2009, 6-7, 25-26.)

Ihmisen henkisen koherenssin eli elämäntunnetilan tunne määrittää henkilön käytettävissä olevien voimavarojen sekä arkielämän että elinympäristön asettamien haasteiden välinen tasapaino. Mikäli elämän haasteet ylittävät jatkuvasti ihmisen voimavarat, ihmisen terveys ja hyvinvointi kärsivät stressistä. Amerikkalais-israelilaisen sosiologin Aaron Antonovskyn mukaan nykyinen taloudellinen ja yhteiskunnallinen murros heikentää ihmisen koherenssin tunteeseen sisältyviä tekijöitä. Hänen teoriaansa testanneet empiiriset tutkimukset ovat osoittaneet että mielenterveys ja elämän laatu korreloivat voimakkaasti henkisen koherenssin tunne kanssa. Tämä tarkoittaa, että mitä heikompi ihmisen henkisen koherenssin tunne on, sitä enemmän hänellä on myös mielenterveyden ongelmia. (Hämäläinen 2009, 9-11.)

Elämäntunnetilaa ja henkistä koherenssia heikentää myös se, että nyky-yhteiskunta vaatii ihmiseltä monenlaista erityisosaamista, vaikka useimmat meistä ovat lahjakkaita vain muutamilla elämäntunnetilalla. Toiset osaavat hoitaa hyvin raha-asioita, mutta sotkevat ihmissuhteensa. Toiset taas pärjäävät hyvin ammatissaan, mutta eivät osaa pitää huolta

terveydestään tai perheestään. Joka tapauksessa suurin osa ihmisistä tarvitsee tukea selvitäkseen arjen erilaisista tilanteista. Myös elämän kasvanut epävarmuus sekä vaihtoehtojen määrän kasvu vaikeuttavat hyvinvoinnin kannalta järkevien valintojen tekemistä. Ihmisten päätökset ovat usein lyhytjänteisiä, itsekkäitä tai vanhoja ajatusmalleja toistavia. (Hämäläinen 2009, 24, 33.)

Lapsiperheiden kaikki nykyiset ongelmat eivät kuitenkaan selity taloudellisilla leikkauksilla tai ajan puutteella. Perheiden saama tuki omasta tukiverkostosta on ohentunut muuttoliikenteen suuntautuessa kasvukeskuksiin, sillä perheiden tukiverkostot jäävät usein vanhalle kotipaikkakunnalle. (Tikkala 2011, 3.) Läheskään kaikkien yksinhuoltajien lähiomaiset eivät asu niin lähellä, että heistä olisi apua esimerkiksi lastenhoidossa.

Tämänhetkiset julkiset hyvinvointipalvelut eivät ota riittävästi huomioon pitkälle kehittyneen yhteiskunnan kansalaisten yksilöllisiä palvelutarpeita. Ihmiset tarvitsisivat nykyistä enemmän nimenomaan omiin yksilöllisiin tarpeisiinsa ja elämäntilanteeseensa räätälöityjä palvelukokonaisuuksia. Tilanteen korjaamiseen, ja uudenlaisten palveluiden kehittämiseen ja toteuttamiseen tarvitaan myös asiakkaiden asiantuntemusta. Palveluita koskeva päätösvalta ja -vastuu tulisi siksi hajauttaa lähemmäksi asiakkaita. (Hämäläinen 2009, 31.)

Kaikki nämä yllämainitut yhteiskunnassamme tapahtuneet muutokset koskettavat myös yksinhuoltajia. Heidän vain pitää kohdata nämä muutokset keskimäärin pienemmillä resursseilla. Yksinhuoltajuus voi olla väsyttävää ja ylikuormittavaa, mikäli yksinhuoltaja joutuu vastaamaan kaikista arjen tehtävistä ja vastuista yksin. Yksinhuoltajan selviäminen arjessa riippuu pitkälti perheen voimavaroista, perhetilanteesta ja toimintaympäristöstä missä yksinhuoltaja joutuu elämään. (Forsse'n 2009, 157.)

4.3 Yksinhuoltajien henkinen hyvinvointi

Vaikka päivät ovat loputtoman pitkiä, kuukaudet ja vuodet sujahtavat käsistä, ja tahtoisin tänä ihmeellisenä aikana olla muutakin kuin umpiväsynyt kone, joka nukahtaa ja herää samaan aikaan kuin lapsetkin ja elää elämäänsä vain lastensa tarpeita tyydyttäen. Tahtoisin ennättää merkitä muistiin näitä hienoja ja upeita asioita lasteni kehityksestä, että voisin näyttää niitä heille myöhemmin, tahtoisin ehtiä ja jaksaa, ja joskus

saada elää yhden hetken aivan itselleni. Mutta ennen kaikkea en kestä sitä, että joku mies pilkkaa minua sarjakuvalehmän kautta joka aamu, päivä ja ilta. --En koskaan enkä missään työssä ole ollut niin kovilla kuin tässä yksinhuoltajan työssä. (Alasalmi 2011, 9, 16.)

Yksinhuoltajaksi jääminen on useimmille hyvin voimakas henkinen, sosiaalinen ja taloudellinen muutoskokemus. (Gottberg & Sairisalo 1994, 9). Vaikea perhetilanne aiheuttaa helposti katkeruutta ja syyllisyyttä. Vastuu perheen elättämisestä, suuri työmäärä ja muiden elämäntilannetta rasittavien tekijöiden olemassaolo johtavat yksinhuoltajan usein täydelliseen fyysiseen ja psyykkiseen väsymiseen ja sitä kautta sairastumiseen, toivottomuuteen ja usein myös päihteiden väärinkäyttöön. (Tiittanen 2001, 49, 59-60.) Suorituspainottunut kilpailuyhteiskuntamme, jossa palkkatyö on pääasiallinen sosiaalisen turvan tae, kiristää lasten hoitomahdollisuuksia niin paljon, että osa yksinhuoltajaindeistä on vaarassa uupua työtaakkansa alle. (Lammi-Taskula ym. 2009, 237). Taloudellinen köyhyys on kuitenkin usein pääsyynä siihen, miksi yksinhuoltajat masentuvat. (Donnellan 2001, 33). Varsinkin pitkittyneet taloudelliset vaikeudet johtavat usein uupumiseen ja toimintakyvyn lamaanumiseen. (Tiittanen 2001, 60).

Heikko taloudellinen tilanne johtaa herkästi laajempaankin eriarvoistumiseen, sillä mahdollisuus osallistua tavanomaisena pidettyyn elämäntapaan heikkenee. Taloudelliset tekijät rajoittavat juhlapäivien viettoa, lahjojen ostoa sekä lomamatkoille ja illanviettoihin osallistumista, mitkä kuitenkin ovat tärkeitä elämää jäsentäviä tekijöitä. Samalla ne vaikuttavat myös ihmisen jaksamiseen ja hyvinvointiin. Kyse ei siis välttämättä ole absoluuttisesta köyhyydestä vaan vertailusta muihin, sillä kaikki samassa yhteiskunnassa asuvat joutuvat kohtaamaan samat elintaso- ja kulutusaineet sekä sosiaalisen elämän vaatimukset. Vaikka lasten keskinäisten materiaalien vertailujen yleisyydestä ja vaikutuksista ei tiedetä vielä mitään, se kuitenkin jo tiedetään, että myös köyhien lasten sosiaaliset suhteet saattavat heikentyä mikäli heillä ei ole varaa osallistua esimerkiksi luokkaretkiin, harrastuksiin tai syntymäpäiväjuhliin. (Lammi-Taskula 2009 ym., 90, 237; Tiittanen 2011, 52.)

Taloudellisen niukkuuden lisäksi murheita saattaa aiheuttaa myös lapsien biologinen isä. Monet yksinhuoltajat joutuvat miettimään tapaavatko lapset isäänsä riittävän usein ja millaiseksi isä-suhde muodostuu tulevaisuudessa. Tutkimuksien mukaan noin puolet yksinhuoltajista haluaisivat lisätä lapsien ja isän tapaamisia, sillä ei ole mitenkään har-

vinaista, että isät kieltäytyvät tapaamasta omia lapsiaan. Ruotsissa arvioidaan, että noin puolet avioeroisista hylkää lapsensa lähes täysin. (Gottberg & Sairisalo 1994, 12.)

Yksinhuoltajana on usein ongelmallista solmia uutta parisuhdetta. Yksinhuoltajan on ensinnäkin vaikea päästä tilanteisiin, joissa voisi tutustua vastakkaiseen sukupuoleen. Myöskään raha ei läheskään aina riitä lastenvahdin palkkaamiseen. Uusi kumppani on myös aina valittava lasten ehdoilla, mikäli hän tulee osaksi lasten elämää ja heidän kotiinsa. Toisaalta yksinhuoltajan päätös kieltäytyä lyhyistä seurustelusuhteista koituu todennäköisesti lasten parhaaksi, koska silloin äidin ei tarvitse esitellä lapsilleen uutta isäehdokasta liian usein. (Alasalmi 2011, 190-192.)

Lahnamaan tutkimuksen mukaan yksinhuoltajat tarvitsisivat enemmän myös omaa vapaa-aikaa, harrastuksia ja lepoa. Tutkimuksessa mukana olleet yksinhuoltajat olivat kuitenkin kokeneet, ettei heillä ollut riittävästi mitään näistä edellä mainituista asioista. (Lahnamaa 2005, 28-29.) Yksinhuoltaja on siis lastensa vanki, niin pahalta kuin se kuulostaakin. Itsenäisyyspäivänä 2009 Helsingin Sanomien mielipideosastolla julkaistiin kirjoitus, jossa vaikeavammaisen lapsen loppuun palanut, työssäkäyvä yksinhuoltajaäiti kysyi, että pitääkö hänen tehdä lastensuojeluilmoitus omasta lapsestaan saadakseen hoiva-apua ja vapaa-aikaa edes joskus kuten esimerkiksi omaishoitajat saavat. Tavallinen kodinhoitoapu muutaman kerran viikossa toisi yksinhuoltajalle vapaahetken, jonka turvin hän jaksaisi huomattavasti paremmin hoitaa itseään ja lapsiaan. Yksinhuoltajan henkinen jaksaminen on tärkeää paitsi yksinhuoltajalle itselleen, myös heidän lapsilleen. (Alasalmi 2011, 163, 172.)

4.4 Keinoja yksinhuoltajien henkisen hyvinvoinnin lisäämiseen

Perhe, erityisesti omat lapset, vaikuttavat yksinhuoltajan henkiseen jaksamiseen positiivisesti. Myös oma vapaa-aika, sosiaalinen verkosto, henkilökohtainen vakaumus ja mielekäs tekeminen tarjoavat yksinhuoltajille tarpeellisia henkireikiä arjen keskellä. Sosiaalisen tuen merkitys on noussut esille monissa aiemmissakin tutkimuksissa. Varsinkin keskustelut sellaisten ihmisten kanssa, joilla on ollut samankaltaisia elämäkokemuksia ovat auttaneet yksinhuoltajia selviytymisessä. (Donnellan 2001, 30; Korvuo & Tenhunen-Kejonen 2000, 61; Lahnamaa 2005, 28-30.) Tutkimuksien mukaan ystävät ja erilai-

set yhteisöt auttavat yksinhuoltajia erityisesti psykologisessa jakamisessa. Konkreettista apua haetaan puolestaan omilta vanhemmilta ja viranomaisilta. (Hyppönen 2002, 69). Tämän vuoksi yksinhuoltajaäitien tukeminen ja näiden sosiaalisten verkostojen rakentaminen on merkittävää työtä heidän henkisen jaksamisen kannalta. (Tiittanen 2001, 60).

Työelämän ja hoivavastuun yhteensovittaminen on yksinhuoltajille erityisen vaikeaa. Yhdeksi elämänhallinnan parantamiskeinoksi onkin esitetty ihmisten organisointikyvyn kehittämistä. Voidakseen organisoida omaa elämäänsä, ihmisen tulisi ottaa huomioon käytettävissä oleva aika ja omat kyvyt. Arjen hallittavuutta voitaisiin lisätä myös parantamalla erilaisten arjen tehtäväkokonaisuuksien ja roolien välistä yhteensopivuutta sekä niiden sisäistä koordinaatiota. Yhtenä hyvänä käytännön esimerkkinä tällaisesta joustavuudesta ja koordinaatiosta on työtehtäviä tukevat vapaa-ajan harrastukset ja perhe-elämän onnistumisen kannalta joustavat työtehtävät ja työajat. Arjen hyvinvoinnin ja stressin vähentämisen kannalta olisi tärkeää, että elinympäristö ei rajoittaisi tämänkaltaisten joustomahdollisuuksien ja koordinoitimenetelmien käyttöä. (Hämäläinen 2009, 25, 27, 29-30.)

Monesti yksinhuoltajat löytävät käytännön apua samoista paikoista kuin muutkin lapsiperheet. Lapsi- ja perheneuvolat, terveyskeskukset, seurakunnan kerhot, päivähoitopaikat ja erilaiset järjestöt tarjoavat erilaisia palveluja myös yksinhuoltajille. Kotiapulaista tai lastenvahtia kannattaa edelleen hakea kaupan ilmoitustaululle laitettavalla hakuilmoituksella. Monet opiskelijat tarttuvat mielellään tähän tilaisuuteen pikkurahan tarpeessa. (Alasalmi 2011, 181-182.)

Tänä päivänä monet julkiset tahot tarjoavat palveluitaan yksinhuoltajille. Monille Vauva- ja KaksPlus-lehtien keskustelupalstat tai Mannerheimin Lastensuojeluliiton Vanhempainnetti ovat korvanneet tiheän sukulaisverkoston. Yksinhuoltajille on tarjolla myös omia nettisivuja. Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry:n nettisivut jakavat paljon tärkeää tietoa yksinhuoltajille. Maininnan arvoisia tahoja ovat myös Yhteis- ja yksinhuoltajien liitto ry ja Eroperhe.net-sivut, jolta löytyvät suljetut Totaaliyhärit- ja Etääidit-keskustelualueet, joille pääsevät vain rekisteröityneet jäsenet. (Alasalmi 2011, 181.)

4.5 Seurakuntien tarjoama henkinen tuki

Kirkon viralliset hallintoelimet eivät ole antaneet yksityiskohtaisia ohjeita käytännön diakoniatyön tekemiseen. Niinpä seurakunnat saavat päättää toiminnastaan itsenäisesti. Diakoniatyö nähdään kuitenkin nykyisin vaikeuksissa olevan ihmisen kokonaisvaltaisena hengellisenä, henkisenä, sosiaalisena ja aineellisenä auttamisena ja tukemisena. Työhön kuuluu myös yhteiskunnallista vaikuttamista, diakoniakasvatusta sekä ihmisen vastuullisuuden ja omaehtoisen toimintakyvyn tukemista. Diakoniatyöntekijät kuuntelevat, tukevat, rohkaisevat, neuvovat, ohjaavat eteenpäin ja puolustavat asiakkaidensa oikeuksia. Diakoniatyöntekijät tekevät tänä päivänä yhä enenemässä määrin yhteistyötä myös muiden sosiaali- ja terveysalalla toimivien tahojen kanssa. Diakoniatyötä tehdään sekä yksilöiden että ryhmien kanssa. (Helin ym. 2010, 36-37, 41, 67.)

Kirkon teettämän tutkimuksen mukaan lähes joka toisella asiakkaalla keskustelu diakoniatyöntekijän kanssa oli johtanut muutoksiin omassa elämänhallinnassa. Asiakkaat olivat kokeneet saavansa uutta voimaa ponnistellessaan elämässään eteenpäin. Myös elämän kokonaistilanne oli selkeytynyt diakoniatyöntekijän vastaanotolla. (Hirstiö-Snellman 2000, 197.)

Kokemukseni mukaan Suomen evankelisluterilaiset seurakunnat tarjoavat toisinaan myös yksinhuoltajien henkiseen virkistäytymiseen liittyvää toimintaa. Niissä seurakunnissa, joissa olen itse työskennellyt, yksinhuoltajille on ollut tarjolla henkilökohtaisen keskusteluavun ja kotikäyntityön lisäksi erilaisia vertaistukiryhmiä, perhekerhoja ja leirejä. Tosin kahdessa viimeksi mainitussa tukimuodossa tuki ei ole kohdistunut pelkästään yksinhuoltajaperheisiin vaan ylipäänsä lapsiperheisiin. Olen kokenut hieman ongelmalliseksi juuri sen, että seurakunnissa on tarjolla niin vähän pelkästään yksinhuoltajille suunnattua toimintaa. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että monissa seurakunnissa ajatellaan nykyisin, että yksinhuoltajat eivät tarvitse vain heille organisoitua toimintaa. Seurakunnissa tunnutaan oletavan, että yksinhuoltajat hakeutuvat tarvittaessa kaikille seurakuntalaisille tai lapsiperheille avoinna olevien palvelujen piiriin.

Lahnamaan tutkimuksen mukaan yksinhuoltajat saivat seurakunnan diakoniatyöntekijöiltä enimmäkseen taloudellista ja keskustelemiseen liittyvää apua. Lahnamaa otaksui, että yksinhuoltajat saattoivat jonkin verran kuitenkin vieroksua seurakunnalta saatavaa

apua. Yksinhuoltajat eivät myöskään aina tietäneet, että he ylipäättään voisivat saada seurakunnalta apua elämänkriiseissä. (Lahnamaa 2005, 48.) Tutkimuksissa onkin huomattu, että juuri seurakunnan aktiivisemmän viestinnän avulla apua tarvitsevat ihmiset löytävät diakoniatyön tarjoamat palvelut paremmin. Nykyisestä mediaympäristöstä erotautuminen edellyttää myös diakoniatyön tarjoamien toimintojen aiempaa selkeämpää tuotteistamista. (Helin ym. 2010, 18, 172.)

4.6 Yksinhuoltajaäidin tukemisprosessin malli diakoniatyössä

Tiittasen (2001) liseniaatintutkimuksen tuotoksena syntyneen mallin avulla pystytään kuvaamaan yksinhuoltajaäidin ideaalista tukemisprosessia seurakunnan diakoniatyössä. Kyseisen mallin tukemisprosessi sisältää kolme päävaihetta, jotka ovat kohdatuksi tuleminen, sopimusten tekeminen ja voimavarojen lisääminen. (Tiittanen 2001, 64-65, 78-79.)

Kohdatuksi tuleminen on edellytys onnistuneen tukemisprosessin kehittymiselle. Diakoniatyöntekijällä tulee olla kyky vastaanottaa yksinhuoltajaäidin kokemaa hätää ahdistumatta siitä itse. Hänen tulee pystyä myös näkemään asiakkaan tilanne kokonaisvaltaisesti pystyäkseen tekemään päätöksiä äidin välittömäksi tukemiseksi. Hyväksytyksi tuleminen merkitsee yksinhuoltajaäidin kohtaamista avoimesti ja aidosti, ilman moralisointia tai tuomitsemista niin että tämä kokee olevansa arvokas ja tasa-arvoinen vaikeasta elämäntilanteestaan huolimatta. Tämä edellyttää työntekijältä kykyä asettua tuettavan asemaan, empaattisuutta, rehellisyyttä itseä ja muita kohtaan sekä tilan antamista tuettavalle. Hyväksytyksi ja lohdutetuksi tulemisen kokemukset ovat edellytyksenä luottamuksellisen vuorovaikutuksen kehittymiselle sekä kohdatuksi tulemisen kokemiseksi. (Tiittanen 2001, 68, 80.)

Kohdatuksi tulemisen jälkeen yksinhuoltajaäidin elämäntilanteeseen lähdetään hakemaan ratkaisuja. Myös mahdollisesta jatkotyöskentelystä pyritään sopimaan sopivimman auttamistahon kanssa. Tässä vaiheessa työntekijä asettaa asiakkaansa kanssa yhteisiä tavoitteita, joten sekä diakoniatyöntekijän että yksinhuoltajan on sitouduttava tukemisprosessiin. Sopimuksien tekeminen edellyttää diakoniatyöntekijältä kykyä nostaa yksinhuoltajan elämäntilanteesta esille asioita, jotka voivat olla hyvinkin arkaluontoisia.

Tämä edellyttää myös molemminpuolista luottamusta. Asiakkaan neuvominen pitää toisinaan sisällään hyvinkin konkreettista ohjaamista esimerkiksi taloudenhoitoon liittyvissä asioissa. Neuvontaa voi kuitenkin tapahtua joko henkilökohtaisesti tai ryhmässä. Tapaamiskertojen lukumäärästä sovitaan aina yksilöllisesti asiakkaan tarpeiden mukaan. (Tiittanen 2001, 71-72, 80.)

Viimeisessä tukemisprosessin vaiheessa diakoniatyöntekijä pyrkii lisäämään yksinhuoltajan voimavaroja. Voimavarojen lisääminen edellyttää työntekijältä kykyä kuulla yksinhuoltajan elämäntilanteestaan kertomia asioita, sellaisiakin, jotka esitetään epäsuorasti. Yksinhuoltajalta tämä vaihe edellyttää kykyä ja halua tulla aidosti kohdatuksi, jolloin hänen elämästään voidaan löytää niitä tekijöitä, jotka tuettuna kannattelevat hänen jaksamistaan. Toivon ylläpitäminen ja tunteiden käsitteleminen sekä mahdollisuus vaikeiden elämänkysymysten pohtimiseen voivat avata yksinhuoltajalle uudenlaisen näkökulman omaan elämäntilanteeseensa. Psykykkisten ja fyysisten voimavarojen lisääminen edellyttävät sitä, että yksinhuoltajalle luodaan konkreettinen mahdollisuus lepoon ja virkistäytymiseen. Tämä voi tapahtua esimerkiksi tukihenkilön tai sosiaali- ja terveystieteiden alan opiskelijoiden avustuksella. Seurakunnissa yksinhuoltajaäideille voidaan järjestää myös omia leirejä ja kerhoja, joissa lapsille on järjestetty omaa toimintaa. Voimavarojen lisääntyä tai sopivamman auttajatahon löytyttyä, diakoniatyöntekijä jättää yksinhuoltajalle kuitenkin mahdollisuuden palata hänen luokseen takaisin, mikäli tilanne sitä vaatii. (Tiittanen 2001, 77-78, 80-81.)

5 LAADULLISEN TUTKIMUKSEN RAKENTAMINEN

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen paradigma on naturalistinen. Sen mukaan todellisuus nähdään monitasoisena ja subjektiivisena, joka on yksilöiden mentaalisten prosessien luoma. Laadullisessa tutkimuksessa korostetaan nimenomaan mielipiteiden subjektiivisuutta. Kysymys subjektiivisuudesta liittyy käsitteisiin, havaintoihin ja tulkitoihin. Se ei kuitenkaan kiellä maailmassa olevaa positivistista ja objektiivista tosiasiatietoa tai sen olemassaoloa. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 165-166.)

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkittavan asian kuvaaminen, selittäminen, ymmärtäminen, tulkinta ja tiedon soveltaminen. Laadullisen tutkimuksen avulla tutkija voi saada uusia ja odottamattomiakin tutkimustuloksia, koska se nostaa esiin nimenomaan tutkittavien omia havaintoja tutkittavasta tilanteesta tai asiasta. Niinpä laadullisia menetelmiä käytetään erityisesti silloin, kun tutkija haluaa tarjota äänen sellaisille toimijoille, joilla sitä ei perinteisesti ole ollut. Laadullinen tutkimus eteneekin parhaimmillaan käytännön ilmiöstä, kokemuksesta ja havainnoista yleiselle tasolle eli empiriasta teoriaan. (Aaltola & Valli 2010, 21; Anttila 2006, 275-276, 280, 283; Hirsjärvi & Hurme 2010, 22, 27.) Laadullisen tutkimuksen aineisto voidaan koota ajallisesti joko lyhyen tai pitkän ajanjakson sisällä, ja se analysoidaan laatuina ja ominaisuuksina. Laadullisen tutkimuksen kautta kerättävän aineiston tehtävänä on toimia ensisijaisesti idealahteenä ja teoreettisen pohdinnan katalysaattorina, ei pelkästään todellisuuden kuvauksen pohjana. (Anttila 2006, 175, 177, 184.)

Seurakunnan diakoniatyötä on suunniteltu näihin päiviin asti hyvin työntekijäkeskeisesti. Seurakuntatyössä ei ole ollut kovin luontevaa kysyä asiakaskunnalta, minkälaista apua tai toimintaa he haluaisivat seurakunnan tarjoavan. Tämän tutkimuksen päätarkoituksena on kuitenkin saada yksinhuoltajilta kehittämisideoita heitä itseään koskevaan diakoniatyöhön.

5.1 Tieteen filosofia ja metodologiset valinnat

Tutkijan syvimmät ja periaatteelliset päätökset koskevat tieteen tekemisen filosofiaa eli sitä, miten tutkija ymmärtää tutkittavan kohteensa ja miten hän ajattelee saavansa tietoa tästä kohteesta. Vaikka tutkimus on tässä tapauksessa hyvin käytännönläheinen ja työelämän kehittämiseen tähtäävä, sen tekeminen perustuu kuitenkin lukuisiin piileviin oletuksiin, jotka koskevat tutkijaa, tutkittavia ja tiedonhankintaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 123-124, 129.)

Ontologian avulla vastataan kysymykseen, minkälaiseksi tutkija määrittelee oman tutkimuskohteensa eli tässä tapauksessa ihmisen. Tutkijan on selvitettävä lukijoilleen, millaisen ihmiskäsityksen pohjalta hän lähtee tekemään omaa tutkimustaan. (Hirsjärvi ym. 2010, 130-131.) Yksinhuoltaja on tässä tutkimuksessa määritelty yksilöksi, jolla on omat subjektiiviset näkemykset ja kokemukset omasta yksinhuoltajuudestaan. Tästä seuraa, etten voi tutkijana yleistää tämän tutkimuksen kautta saatuja tutkimustuloksia koskemaan kaikkia yksinhuoltajia. Tämä ei kuitenkaan rajaa pois sitä mahdollisuutta, etteivätkö monet muutkin yksinhuoltajat joutuisi kokemaan niitä tilanteita ja asioita, joita myös tähän tutkimukseen osallistuneet yksinhuoltajat ovat kokeneet.

Epistemologiassa eli tieto-opillisissa tarkasteluissa pohditaan esimerkiksi sitä, minkälaisilla tutkimusmetodeilla tutkija pystyy parhaiten lähestymään tutkimuskohdettaan. Tässä tutkimuksessa tutkimusmetodina käytettiin ryhmähaastattelua. Se miksi päädyin käyttämään nimenomaan ryhmä- eikä yksilöhaastattelua johtui pääosin siitä, että ajattelin ryhmähaastattelun ryhmädynamiikan luovan vapaamman, paremman ja hedelmällisemmän keskustelupohjan haastattelutilanteeseen. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 34; Hirsjärvi ym. 2010, 130-131.)

Konstruktivistisessä tieteen filosofiassa todellisuus on suhteellista todellisuutta, vaikka todellisuus olisikin osin yhteistä muiden yksilöiden kanssa. Tämän filosofisen näkemyksen mukaan tietoa saadaan siten, että tutkija ja tutkittava ovat toisiinsa interaktiivisesti yhteydessä jolloin tutkijan on mahdollista löytää tutkimustulokset tulkitsemalla tutkimuskohdettaan. Metodologia perustuu tällöin tulkintaan eli hermeneutiikkaan. (Metsämuuronen 2003, 165.)

Hermeneutiikan eli tulkinnan avulla tutkija pyrkii rakentamaan tutkimusaineistosta konkretisoidun kokonaiskuvan. Tämän tutkimuksen yhteydessä voidaan puhua myös niin sanotusta kaksoishermeneutiikasta. Siinä tutkija tulkitsee henkilöitä, jotka itsekin tulkitsevat todellisuutta. Tutkijan on siis kehitettävä tietoa toisten ihmisten kokemasta todellisuudesta. Hermeneuttista tulkintaa on verrattu toisinaan myös palapelin kokoamiseen. Työn edetessä tutkija havaitsee, miten tietyt palat muodostavat yhden osakokonaisuuden ja toiset palat toisen osakokonaisuuden. Hermeneuttista tulkintaa tehtäessä ei kuitenkaan riitä, että tutkija toteaa mistä osista tai miten monista osista kokonaisuus koostuu. Tutkijan on muodostettava tutkimustuloksista tulkinnallinen ja merkityksellinen kokonaisuus, mistä näkyy myös tutkijan oma ymmärrys asiasta. (Anttila 2006, 305-307, 312.)

5.2 Tutkimuskysymysten muotoilu

Tutkimuskysymykset ja niiden muotoilu ovat yksi tärkeimmistä tutkimuksen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä. Laadullisesti suuntautuneessa tutkimuksessa tutkimuskysymyksiä voidaan kuitenkin tarkentaa myöhäisemmässäkin tutkimusenteko vaiheessa. Tutkijan on kuitenkin pyrittävä löytämään ja nimeämään muutama keskeinen tutkimuskysymys jo tutkimuksen alkuvaiheessa jotta tutkimus voitaisiin käynnistää. Koska teemahaastatteluun ei kuulu kysymysten tarkka ennakkokonstruointi, riittää että kysymysten päälinjoja on hahmoteltu ennen tutkimushaastattelua. (Anttila 2006, 493; Hirsjärvi & Hurme 2010, 13, 57, 106.)

Aloitin tutkimuksen tekoon liittyvän tutkimusmetodologian ja muun teoreettisen aineksen lukemisen ja kirjoittamisen keväällä 2011. Myös haastateltaville teettämäni kyselylomaketutkimus antoi viitteitä heidän elämäntilanteestaan. Nämä yllämainitut toimenpiteet auttoivat minua jäsentämään tutkimuskohdetta ja muokkaamaan tutkimuskysymyksiä. Halusin selvittää tutkimuskysymyksien avulla, minkälaisessa tilanteessa yksinhuoltajat elävät yhteiskunnassamme ja minkälaista apua he odottavat seurakunnan diakoniatyöltä. Tutkimuskysymykset muokkautuivat tutkimusongelman mukaan seuraaviksi pääkysymyksiksi:

- 1.) Minkälaisena yksinhuoltajat kokevat taloudellisen toimeentulonsa ja henkisen jaksamisensa tässä yhteiskunnassa?
- 2.) Minkälaista apua yksinhuoltajat tarvitsevat arjessaan?
- 3.) Minkälaista apua seurakunnan diakoniatyö voi tarjota yksinhuoltajille?

Samalla kun postitin haastateltavilleni esitättävän kyselylomakkeen, lähetin heille tiedoksi myös yllä olevat tutkimuskysymykset. Kirjallisessa haastatteluohjeistuksessa pystyin myös antamaan sellaista etukäteistietoa, joka olisi saattanut unohtua itse haastattelutilanteessa. Halusin tutkijana varmistaa sen, että haastateltavani pystyisivät valmistautumaan varsinaiseen ryhmähaastatteluun mahdollisimman hyvin.

5.3 Haastateltavien valitseminen

Parhaita köyhyyden asiantuntijoita ovat köyhyydessä elävät ihmiset itse. (Latvus ym. 2010, 39).

Laadullisesti suuntautuneessa tutkimuksessa puhutaan usein harkinnanvaraisesta näytteestä, kun on kyse haastateltavien valitsemisesta. Tilastollisten yleistysten sijasta tutkija pyrkii saamaan tietoa tutkittavasta ilmiöstä, ja ymmärtämään kyseistä asiaa syvällisemmin. Haastateltavien määrä laadullisessa tutkimuksessa riippuu tutkimuksen tarkoituksesta. Haastatteluun valittujen henkilöiden kyky tuottaa tutkijan tarvitsemaa materiaalia on kuitenkin tärkeämpi seikka kuin heidän edustavuutensa kokonaispopulaatiosta, sillä jo muutamaa henkilöä haastattelemalla tutkija voi saada merkittävää tietoa tutkittavasta asiasta. Siksi harkinnanvarainen näyte eli tutkittavien määrä on riittävän hyvä silloin, kun tutkija saa haastattelusta tarvitsemansa tiedon. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 58-60.)

Heti kun minulle selvisi tutkimukseni aihe ja kohderyhmä, aloin kartoittamaan potentiaalisia haastateltavia. Lopulta päädyin kutsumaan ryhmähaastatteluuni kahdeksan yksinhuoltajaäitiä. Kahdeksan siksi koska halusin varmistaa, että tutkimus onnistuisi vaikka kaikki haastatteluun kutsumani henkilöt eivät pääsisikään paikan päälle ryhmähaastattelupäivänä. Haastateltavat yksinhuoltajat löytyivät oman asiakastyöni kautta syksyn 2011 aikana. Osalta haastateltavista kysyin jo vastaanottotilanteissa mahdollisuudesta

osallistua yksinhuoltajuutta koskevaan tutkimukseen. Osalle esitin asian kuitenkin ensimmäistä kertaa vasta puhelimessa vastaanottotilanteen jälkeen.

Vaikka seurakunnassamme käy jonkin verran myös miespuolisia yksinhuoltajia, halusin tietoisesti lähteä haastattelemaan nimenomaan naispuolisia yksinhuoltajia, koska heitä on asiakaskunnassamme ja yhteiskunnassamme kuitenkin huomattavasti enemmän. Ryhmähaastattelutilanteeseen olisi saattanut tulla myös tietynlaisia jännitteitä, mikäli ryhmässä olisi ollut molempia sukupuolia. Yleensä naiset myös uskaltavat avautumaan paremmin naisryhmässä kuin sekaryhmässä.

Kokemusten mukaan eniten pelkoa ja epäluuloa tutkijan tarkoitusta kohtaan esiintyy juuri yksinhuoltajien joukossa. Siksi henkilökohtainen kontakti haastateltaviin ennen haastattelua on omiaan vähentämään sekä haastattelijan että haastateltavan ahdistuneisuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 84, 89.) Olin tavannut haastatteluun kutsumani yksinhuoltajat vastaanotollani korkeintaan pari kertaa aikaisemmin. Nämäkin kerrat kuitenkin antoivat minulle jo mahdollisuuden hieman arvioida heidän mahdollisuuksiaan ja kykyjään osallistua kyseiseen tutkimukseen ennen kuin itse ehdotin sitä heille.

Tutkimusten mukaan keskivertoa haastateltava puhuu erityisen mielellään sosiaalisista ongelmista ja perhe-elämästään. Useimmista ihmisistä on mieluisaa tulla kuulluksi, varsinkin jos he saavat vain harvoin kokea, että heidän mielipiteitään pidetään tärkeinä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 116.) Myös tässä tapauksessa kaikki tutkimukseen kutsutut kahdeksan yksinhuoltajaa lupautuivat osallistumaan haastatteluun, koska kokivat tutkimuksen aiheen itselleen läheiseksi ja tärkeäksi. Eräs yksinhuoltaja sanoi minulle vastaanottotilanteessa, että: ”Hyvä, että joku tutkii meitäkin. Ei me olla valittu yksinhuoltajuutta vapaaehtoisesti.”

6 HAASTATTELU TIEDONKERUUN VÄLINEENÄ

Tutkittava asia ja tutkimuskysymykset vaikuttavat siihen, minkälaisia menetelmiä tutkimuksessa kannattaa käyttää. Koska tutkimus saattaa sisältää useamman tyyppisiä tutkimusongelmia, voidaan samassa tutkimuksessa käyttää myös useita erilaisia tutkimusmenetelmiä. Päätin käyttää tässä tutkimuksessa ryhmähaastattelun tukena myös kyselylomakehaastattelua. Laadullisen tutkimuksen yhteydessä kerätty tietoaines joudutaan yleensä kuitenkin saattamaan sanalliseen tai muuten hyvin tulkittavaan muotoon. Tässäkin tapauksessa varsinainen ryhmähaastattelu taltioitiin, minkä jälkeen koko haastattelu litteroitiin kirjalliseen muotoon varsinaista tutkimusanalyysiä varten. (Anttila 2006, 177; Hirsjärvi & Hurme 2010, 27.)

6.1 Haastatteluiden strukturointiasteet ja ennakkotestaus

Strukturoiminen tarkoittaa tutkijan etukäteen tekemää haastattelun jäsentelyä, joka noudattaa tutkimuksen kysymyksenasettelua ja esitettyjä tutkimusongelmia. Sen tarkoituksena on varmistaa, että haastattelussa kysytään juuri niitä kysymyksiä, joita etukäteen on ajateltu kysyä. (Anttila 2006, 196.) Haastattelun strukturointiaste kertoo, miten kiinteästi tutkimuskysymykset on etukäteen muotoiltu ja missä määrin haastatteliija jäsentää itse haastattelutilannetta. Pääsääntöisesti kyselylomakkeen muodossa suoritettavat haastattelut luetaan kuuluviksi strukturoituihin haastatteluihin, kun taas esimerkiksi teema-haastattelu luetaan puolistrukturoitujen haastatteluiden joukkoon. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 43-44.)

Kovin tarkkaa määritelmää puolistrukturoidusta haastattelumuodosta eli teema-haastattelusta ei ole olemassa. Puolistrukturoiduille menetelmille on kuitenkin ominaista, että vain osa haastattelun näkökulmista on lyöty lukkoon ennen varsinaista tutkimushaastattelua. Vaikka tutkimuskysymykset ovat kaikille haastatteluun osallistuville samat, haastatteliija voi kuitenkin vaihdella kysymysten järjestystä tai niiden sanamuotoa kesken haastattelun. Vastauksia ei myöskään ole sidottu valmiisiin vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltavat voivat vastata omin sanoin esitettyihin tutkimuskysymyksiin. (Anttila 2006, 197; Hirsjärvi & Hurme 2010, 47.)

Tutkijan olisi hyvä tehdä vähintään yksi ennakkohaastattelu ennen varsinaista tutkimusta, koska se valmentaa tutkijaa tutkimushaastattelua varten. Ennakkohaastattelun tarkoituksena on myös testata haastattelurungon toimivuutta ja tutkimuskysymyksien muotoilua. Esitestattava henkilö voi antaa palautetta haastattelun kysymyksistä ja haastattelun sujumisesta. Samalla tulee myös testattua tallennuslaitteiden kunto ja äänentoiston laatu. Ennakkohaastattelu tulisi kuitenkin tehdä varsinaisen tutkimushaastattelun ulkopuoliselle henkilölle, joka kuuluu kuitenkin tutkimuksen kohderyhmään. (Anttila 2006, 200; Hirsjärvi & Hurme 2010, 63, 72-73.) Toteutin ennakkotestauksen erään kotikäyntini yhteydessä tammikuussa 2012. Esitestattavaksi suostui eräs minulle entuudestaan tuttu yksinhuoltaja, joka ei kuitenkaan kuulunut niihin yksinhuoltajiin, jotka kutsuin ryhmähaastatteluun. Hänen mukaansa tutkimuslomakkeen kysymykset ja ryhmähaastattelun teemat olivat selkeitä ja niihin oli helppo vastata.

6.2 Kyselylomakehaastattelu esitutkimuksena

Kyselytutkimusta käytetään usein niin sanottuna esitutkimuksena tarkemmille tutkimuksille. Tavallisesti kysely tapahtuu tarkoitusta varten suunnitellun lomakkeen avulla, jossa on tietty määrä kysymyksiä. Kyselylomaketutkimuksen tarkoituksena on koota yksityiskohtaista tosiasiatietoa, joka kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Samasta tutkimusaiheesta voi tehdä sekä jäsenneltyjä että avoimia kysymyksiä. (Anttila 2006, 182-183, 260-261.)

Ennen kun aloin suunnittelemaan teemahaastattelurunkoa, tein esitutkimuksena käytetyn kyselylomakkeen joulukuussa 2011. Lähetin kyselylomakkeet vastausohjeineen ryhmähaastatteluun kutsutuille yksinhuoltajille. Postikyselyn yhtenä hyvänä puolena pidetään sitä, että vastaajat voivat tällöin vastata lomakkeeseen juuri silloin, kun se heille parhaiten sopii. Tutkija ei kuitenkaan voi olla täysin varma siitä, kuka todellisuudessa vastaa kyselylomakkeen kysymyksiin. Tämän lisäksi kaikki kyselylomakkeen saajat eivät yleensä palauta lomaketta takaisin tutkijalle. (Aaltola & Valli 2010, 103, 107.) Pyrin minimoimaan yllämainitut riskitekijät siten, että kysyin kaikilta tutkimukseen osallistuvilta yksinhuoltajilta heidän motivaatiotaan ja haluaan lähteä kyseiseen tutkimukseen. Noin viikkoa ennen virallista kyselylomakkeiden palautuspäivää, laitoin haastateltaville vielä kaksi tekstiviestiä, joissa muistutin lomakkeen palautusajankohdasta. Kaikista toimenpiteistä huolimatta yksi tutkimukseen suostunut yksinhuoltaja ei palauttanut

kyselylomaketta. Kyseinen henkilö ei osallistunut myöskään varsinaiseen ryhmähaastatteluun.

Koska kyselylomaketutkimus toimi tässä tapauksessa vain eräänlaisena esitutkimuksena, jonka tarkoituksena oli kerätä taustatietoja haastateltavista ja heidän elämäntilanteestaan, minulla ei ollut tarvetta analysoida kyselylomakkeista saatuja vastauksia sen tarkemmin. Kyselylomakkeen avulla pystyin keräämään erityisesti niitä tietoja, jotka olisivat olleet liian arkaluontoisia käsitellä itse ryhmähaastattelutilanteessa. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 35, 115.) Tutkimusraportin ensimmäisestä liitteestä löytyy tämän tutkimuksen tekemisessä käytetty kyselylomake.

Kartoitin kyselylomakkeen avulla esimerkiksi yksinhuoltajien tuloja ja senhetkistä elämäntilannetta. Ajattelin, että jos tutkijana pystyisin hahmottamaan jo ennen ryhmähaastattelua yksinhuoltajien taloudellista ja henkistä tilannetta, minun olisi helpompi myös muotoilla lopullisia tutkimuskysymyksiä. Periaatteessa kuka tahansa voi sanoa olevansa köyhä, vaikka ei todellisuudessa ja tilastojen valossa sitä olisikaan. Halusin myös saada selville, millä mielin yksinhuoltajat lähtevät ryhmähaastatteluun ja pystyvätkö he omasta mielestään keskustelemaan henkilökohtaisista asioistaan muiden kuullen. Vain kaksi ryhmähaastattelussakin mukana ollutta yksinhuoltajaa vastasi, että he voivat puhua kaikesta mikä liittyy heidän yksinhuoltajuuteensa. Toiset kaksi ryhmähaastattelussa ollutta jätti vastaamatta kyseiseen kysymykseen. Tästä huolimatta kaikki neljä haastateltavaa uskalsivat puhua omasta tilanteestaan ja kokemuksistaan.

6.3 Teemarunkojen rakentaminen

Tässä tutkimuksessa ryhmähaastattelun muotona oli teemahaastattelu eli kohdennettu haastattelu. Teemahaastattelun ominaispiirteisiin kuuluu, että tutkija tietää jo etukäteen haastateltavien kokeneen jonkin samankaltaisen asian tai tilanteen, jota lähdetään tutkimuksen avulla tutkimaan. Teemahaastattelun avulla tutkija pystyy esittämään riittävän avoimia ja tilanteeseen sopivia kysymyksiä, jotka eivät johdattele tutkittavia vastaamaan jollakin tietyllä tavalla. Teemahaastattelun avulla tutkija kykenee myös luomaan tavallista yksilöhaastattelua vapaamman ilmapiirin itse haastattelutilanteeseen. Tutkijan tarkoituksena on nostaa esille haastateltavien subjektiiviset näkemykset ja kokemukset

tutkittavasta asiasta. Haastattelussa keskustellaan kuitenkin vain muutamista etukäteen valituista tutkimusaiheen kannalta keskeisimmistä aiheista eli teemoista. Teemahaastattelu ei kuitenkaan itsessään ota kantaa siihen, miten syvälle aiheen käsittelyssä lopulta päästään. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 47- 48.)

Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu haastattelun tallentaminen jotta itse haastattelu sujuisi nopeammin ja ilman katkoja. Ääninauhoituksen ensisijaisena tarkoituksena on helpottaa tutkijaa muistamaan haastateltavat ja sen, mitä itse kukin heistä sanoo haastattelutilanteessa. Tämä vapauttaa tutkijan seuraamaan itse haastattelutilannetta. Havaintojen mukaan haastateltavat unohtavat yleensä varsin nopeasti nauhoituslaitteiden olemassaolon, vaikka he alussa niitä hieman jännittäisivätkin. (Anttila 2006, 196; Hirsjärvi & Hurme 2010, 92.) Päädyin käyttämään vain äänitalennusta, koska tarkoitukseni ei ollut observoida haastateltavia haastattelun aikana tai sen jälkeen. Haastattelun nauhoitusvälineistön sain Oulun seurakuntayhtymältä lainaksi. Ryhmähaastattelu tallentui sopivien lisälaitteiden avulla myös kannettavan tietokoneeni kovalevyille. Haastateltava joukko oli sen verran pieni, että pystyin jälkikäteen tunnistamaan ääniraidoilta kuka haastateltavista oli kulloinkin äänessä. Tein haastattelun aikana myös muutamia muistiinpanoja tärkeimmistä yksinhuoltajien antamista kommenteista siltä varalta, että äänitalentaminen olisi syystä taikka toisesta epäonnistunut.

Tutkimuskysymykset auttavat tutkimuksen teemojen hahmottamisessa ja valitsemisessa, sillä ne sitovat kokonaisuuden yhteen ja oikeuttavat tiettyjen kysymysten esittämisen. Teemojen luomisessa voidaan kuitenkin käyttää hyväksi sekä vapaata ideointia että tutkittavan aihepiirin teoreettista tuntemusta. Tässä tutkimuksessa teemarunkojen teemat nousivat paitsi tutkijan omasta käytännön työkokemuksesta, myös tutkimusaihetta käsittelevästä kirjallisuudesta ja esitutkimuksena käytetyn kyselylomaketutkimuksen tuloksista. Jotta haastatteluaineisto tulisi olemaan mahdollisimman helposti litteroitavissa ja analysoitavissa, päädyin tekemään jokaisen tutkimuskysymyksen aihepiiristä oman teemarunгон. Varsinaisessa ryhmähaastattelutilanteessa minulla oli siis tukenani vain miellekarttojen näköiset teemarungot, jotka sisälsivät kolmentasoisia teemoja. Ylimmällä tasolla olivat pääteemat eli aihepiirit, joista oli tarkoitus keskustella. Toisella tasolla olivat pääteemaan liittyvät tarkentavat alateemat. Viimeiseltä eli kolmannelta tasolta löytyivät yksityiskohtaisemmat keskusteluaiheet, joita olisi voitu käyttää, mikäli keskustelua ei olisi syntynyt edellisten tasojen teemojen kautta. Teemarungoista minun oli

helppo ja nopea tarkistaa, missä kohdin haastattelua oltiin menossa ja kuinka monta teemaa oli jo käsitelty. (Aaltola & Valli 2010, 28, 35-38.) Tämän tutkimusraportin toinen liite pitää sisällään kaikki kolme teemahaastattelurunkoa.

Teemojen käsittelyjärjestys oli varsinaisessa ryhmähaastattelutilanteessa hieman erilainen kuin kirjallisissa teemarungoissa. Koska ryhmähaastattelu eteni kuitenkin luontevasti, en keskeyttänyt keskustelua, vaikka vastauksia eri teemoihin tuli pitkin haastattelua välillä miten sattui. Tämä johtui todennäköisesti siitä, että haastateltavat tiesivät jo etukäteen tutkimuskysymykset, koska olin lähettänyt ne heille kyselylomakehaastattelun yhteydessä. Luin teemarunkojen teemat kertaalleen ääneen myös ennen ryhmähaastattelun äänittämisen aloittamista. Ajattelin, että näin haastateltavat pystyisivät paremmin orientoitumaan ja valmistautumaan itse haastatteluun. Tämä ratkaisu johti kuitenkin ylimääräiseen työhön analysointivaiheessa, koska jouduin etsimään vastauksia eri teemoihin litteroidusta haastattelumateriaalista.

6.4 Ryhmähaastattelun toteuttaminen

Ryhmähaastattelu määritellään tutkijan ja haastateltavien väliseksi keskusteluksi, jolla on jokin tietty tarkoitus. Sitä käytetään tutkimusmetodina usein silloin, kun haastateltavia yhdistää jokin tietty asia tai kokemus. Tässä tapauksessa yhdistävänä kokemuksena on yksinhuoltajuus. Ryhmähaastattelun aikana haastateltavat keskustelevat siitä, mitä he ajattelevat, tuntevat ja tietävät tutkittavasta asiasta. Vaikka haastattelu on aina haastattelijan ohjaama, ryhmän jäsenet voivat itse vaikuttaa siihen, mitä asioita haastattelurungon puitteissa otetaan esille ja millä tavalla asioita käsitellään haastattelun aikana. Haastattelijan tehtäväksi jää lähinnä keskustelun aikaansaanti ja sen helpottaminen. (Anttila 2006, 196, 198; Hirsjärvi & Hurme 2010, 43, 61.)

Tässä tutkimuksessa käytettiin haastattelumenetelmää nimeltä ”focus group interview” eli täsmäryhmähaastattelu. Sitä käytetään erityisesti silloin, kun tutkijan on paljastettava haastateltavien tarpeita ja asenteita, löydettävä uusia ideoita tai kehitettävä uusia palveluja. Täsmäryhmähaastattelussa on yleensä mukana vain muutamia tarkasti valittuja henkilöitä, joita on erikseen pyydetty saapumaan kyseiseen haastatteluun. Kutsuttujen

henkilöiden mielipiteillä ja asenteilla on merkitystä ja vaikutusta tarkasteltavana olevaan ilmiöön. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 62.)

Ryhmähaastattelun käyttöä tutkimusmetodina puolsivat monet seikat. Sen avulla pystyin pääsemään syvemmälle tietoon kuin pelkän kyselylomaketutkimuksen kautta. Halusin myös antaa tutkittaville mahdollisuuden tuoda esille heitä koskevia tietoja mahdollisimman vapaasti ilman rajoittavia kysymyksiä tai vastausvaihtoehtoja. Pidin haastattelumuodon etuna myös sitä, että sen avulla saisin nopeasti tietoa useammalta haastateltavalta samanaikaisesti. Lisäksi ajattelin, että ryhmähaastattelu toimisi jo itsessään yksinhuoltajille eräänlaisena vertaistukiryhmänä. Jotkut haastateltavat saattavat puhua ryhmässä jopa paremmin kuin yksilöhaastattelussa, koska haastattelu muistuttaa enemmän tavallista keskustelua. Tässäkin tapauksessa pieni neljän hengen ryhmä keskusteli hyvin vilkkaasti ja luontevasti. Ihmisten välisessä kanssakäymisessä toiset henkilöt kuitenkin puhuvat enemmän kuin toiset ja toisten ihmisten mielipiteet vaikuttavat omiin mielipiteisiimme. Tämän vuoksi ryhmähaastattelukaan ei aina anna yhtäläistä painoarvoa ryhmän jokaisen jäsenen mielipiteelle. Ryhmähaastattelun huonona puolena voidaan pitää myös sitä, että kaikki haastatteluun kutsutut eivät yleensä saavu paikalle. (Anttila 2006, 195; Hirsjärvi & Hurme 2010, 35, 62-63.) Tässäkin tapauksessa ryhmähaastattelusta jäi lopulta pois neljä kutsuttua henkilöä, joista kolme ilmoitti esteestä vasta haastattelupäivänä.

Jotta ryhmähaastattelutilanne ei aiheuttaisi haastateltavilleni turhaa jännitystä, yritin järjestää haastatteluun kutsutuille ennakkotapaamisen Tuiran kirkolle tammikuussa 2012. Tässä tapaamisessa haastateltavilla olisi ollut mahdollisuus tutustua toisiinsa ja esittää minulle ryhmähaastatteluun liittyviä kysymyksiä. Yhtä yksinhuoltajaa lukuun ottamatta kaikki muut ilmoittivat, että he osallistuvat vasta varsinaiseen ryhmähaastatteluun. Tämän vuoksi jouduin perumaan koko ennakkotapaamisen.

Varsinainen ryhmähaastattelupäivä helmikuussa 2012 oli hieman tavallista kylmempi talvipäivä. Kaksi ryhmähaastatteluun lupautuneista joutui perumaan tulonsa, koska auto ei ollut lähtenyt käyntiin haastattelupäivän aamuna. Yhteensä kolme haastateltavaa ilmoitti esteestä haastattelupäivänä. Lopulta vain neljä haastateltavaa saapui paikalle sovittuna ajankohtana.

Koska haastateltavat olivat yksinhuoltajia, minun oli tutkijana otettava huomioon myös haastateltavien perhetilanne ja lasten hoitojärjestelyt. Niinpä järjestin haastateltaville lastenkäitsenta mahdollisuuden Tuiran seurakunnan tiloihin haastattelun ajaksi. Tämän toimenpiteen ansiosta haastattelutilanne saataisiin rauhoitettua, eikä haastateltavien tarvitsisi jakaa huomiotaan lasten ja haastattelun kesken. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 91-92.) Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin saaneet lapsilleen hoitopaikan haastattelun ajaksi.

Koska haastattelutilanteen ja -paikan tulisi olla mahdollisimman rauhallinen ja neutraali, (Aaltola & Valli 2010, 29-30) järjestin ryhmähaastattelun Tuiran seurakunnan hiljaiseen huoneeseen. Kyseinen huone sijaitsee hieman erillään varsinaisista työhuoneista ja se on tarkoitettu vain rauhallisiin keskustelutilanteisiin. Kun olimme asettautuneet huoneeseen, kävimme aluksi lyhyen esittelykierroksen, jossa kukin sai kertoa paikallaolijoille itsestään sen mitä halusi. Tämän jälkeen, ennen haastattelun alkua, annoin kaikille haastateltaville omat nimikyltit, joissa oli valmiiksi kirjoitettuna haastateltavien etunimet. Niiden avulla pystyin haastattelun aikana painamaan mieleen kasvot ja nimet. Tämä auttoi minua myöhemmin myös yhdistämään oikeat ihmiset oikeisiin ääniin ja tutkimustuloksiin.

Annoin haastateltaville myös ryhmähaastattelutilannetta koskevia ohjeita. Pyysin haastateltavia seuraamaan aktiivisesti haastattelutilannetta ja varomaan päällekkäin puhumista, koska päällekkäin puhutusta keskustelusta on vaikea saada selvää haastattelumateriaalin purkamisen yhteydessä. Pyysin haastateltavia myös pysymään asiassa eli esittämään vastauksensa mahdollisimman lyhyesti ja selkeästi. Annoin haastateltaville luvan olla myös vastaamatta eli kenenkään ei ollut pakko vastata jokaiseen esitettyyn tutkimuskysymykseen. Kannustin kuitenkin haastateltavia olemaan mahdollisimman avoimia. Toisin sanoen he saivat luvan puhua suunsa puhtaaksi, mitään asiaa kaunistelematta tai salaamatta.

Koska haastattelijan tulisi minimoida oma osuutensa haastattelun kulussa, pyrin olemaan puolueeton, enkä esittänyt omia ajatuksiani tai mielipiteitäni haastattelun aikana. Esitin haastattelutilanteessa vain tutkimuskysymykset, sekä muutamia tarkentavia lisäkysymyksiä. Haastateltavat tuottivatkin paljon tutkimusmateriaalia. Haastattelu kesti

kaiken kaikkiaan puolet kauemmin kuin olin osannut odottaa, sillä varsinainen ryhmähaastattelu kesti noin kaksi tuntia. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 97).

Tämän tutkimuksen tekemiseen tarvittavan virallisen luvan allekirjoitti Tuiran seurakunnan kirkkoherra syksyllä 2011. Lain mukaan uutta aineistoa kerätessä myös haastateltavilta on pyydettävä kirjallinen lupa tutkimusmateriaalin käyttämiseen tutkimustarkoituksissa. Kyseisestä luvasta on käytävä ilmi, mihin aineistoa käytetään, missä aineistoa säilytetään ja miten tutkittavien tietosuoja turvataan. (Keskusteluanalyysi Suomessa i.a.) Niinpä lähetin ryhmähaastattelun jälkeen kaikille ryhmähaastatteluun kutsutuille postitse kirjeen, jossa pyysin heidän lupaansa käyttää saamiani haastattelumateriaaleja tutkimustarkoituksiin. Kaikkiaan kuusi yksinhuoltajaa, joihin kuuluivat myös kaikki ryhmähaastattelussa mukana olleet yksinhuoltajat, antoivat luvan käyttää haastattelun kautta saamiani tietoja tutkimustarkoituksiin.

6.5 Ryhmähaastattelun litterointi ja analysointi

Ensimmäisiä tutkimusmateriaalin käsittelyvaiheita on haastatteluaineiston litterointi eli aineiston muuntaminen puheesta tekstiksi. Aloitin ryhmähaastatteluaineiston litteroinnin viikon sisällä ryhmähaastattelun suorittamisesta. Koska tutkijan on litteroitava aineistonsa sillä tarkkuudella, mikä vaaditaan tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi, päädyin litteroimaan haastatteluaineiston sanasta sanaan kahta pientä haastattelupätkää lukuun ottamatta, joiden aikana haastateltavat puhuivat selvästi tutkimusaiheen sivusta. Koin, että tarkemmasta litteraatiosta olisi helpompi ja turvallisempi lähteä tekemään varsinaista analyysiä. Ilman tarkkaa litteraatiota minun olisi ollut myös hankala muistaa kaikki se informaatio, minkä sain nauhoitetuksi kahden tunnin haastattelun aikana. Tarkka litteraatio lisää myös analyysin luotettavuutta, koska kaikki haastateltavien puheenvuorot ovat silloin mukana litteraatiossa. Litteroin myös omat puheenvuoroni, jotta pystyin jälkikäteen päättämään, millä tavoin vaikutin kysymyksenasettelullani saatuihin tutkimusvastauksiin. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 424-427, 433-434, 442.) Pidin koko litteraatioprosessin ajan päiväkirjaa, johon kirjasin tärkeämmät huomiot, joita tein aineistoa purkaessa ja auki kirjoittaessa.

Litteroinnin heikkoutena voidaan pitää sitä, että varsinkin laadullisessa haastattelututkimuksessa varsinainen tutkimusanalyysi tehdään vasta litteroidun aineiston pohjalta. Koska litteraation ja analyysin edetessä tutkija joutuu tekemään valintoja siitä, mikä informaatio on relevanttia ja säilyttämisen arvoista tutkimuksen onnistumisen kannalta, puheesta jo kertaalleen tekstiksi muunnettu litteraatio on jo kertaalleen tulkittu versio analysoitavasta haastattelumateriaalista. Tällainen aineiston muokkaaminen on tulkinnallista työtä, minkä vuoksi on hyvän tieteellisen tavan mukaista pyrkiä aineistosta tehtyjen tulkintojen mahdollisimman hyvään läpinäkyvyyteen. Edellä mainitusta syystä johtuen olen säilyttänyt alkuperäiset litteroinnit ja niistä tehdyt pelkistykset. Vaikka ensisijainen aineisto on aina haastattelutilanteesta tehty nauhoite, tutkija käyttää litteraatiota muistiapuna sekä välineenä, joka auttaa jäsentämään keskustelupuhetta ja havaitsemaan puheen yksityiskohtia. (Ruusuvuori ym. 2010, 427-428.)

Vaikka äänenlaatu ja voimakkuus olivat haastattelutallenteissa kohtuullisen hyvät, ihan kaikista haastattelumateriaalin kohdista en tahtonut saada selvää heti ensimmäisellä kuuntelukerralla. Tämä johtui pääsääntöisesti siitä, että haastateltavat olivat puhuneet paikoitellen päällekkäin tai liian nopeasti. Onneksi nämä päällekkäin puhumiset olivat tapahtuneet pääosin puheenvuorojen lopuissa tai aluissa eli niissä kohdin, missä ei oman tulkintani mukaan ollut tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa.

6.6 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Analysointitapa tulisi olla selvillä jo ennen tutkimushaastattelun aloittamista, sillä tätä tietoa voidaan käyttää ohjenuorana haastattelua ja sen purkamista suunniteltaessa. Toisaalta myös käytetyt tutkimusmenetelmät ja tutkimuskysymyksien muoto vaikuttavat siihen, miten tutkimusaineisto analysoidaan. Koska monien erilaisten tutkimusmenetelmien käyttö samassa tutkimuksessa lisää analysoitavan tutkimusmateriaalin määrää, kaikkea tutkimusmateriaalia ei tarvitse aina analysoida. Vaikka avoimien kysymyksien vastauksia on työlästä analysoida, niiden etuna voidaan pitää sitä, että vastauksista löytyy usein hyviä kehitysideoita. (Aaltola & Valli 2010, 117, 126; Hirsjärvi & Hurme 2010, 135-136.) Koska tässä tutkimuksessa kyselylomakehaastattelua käytettiin vain esitietojen keräämiseen, siitä saatuja vastauksia ei ollut tarve myöskään analysoida. Vastaukset varsinaisiin tutkimuskysymyksiin kerättiin tässä tutkimuksessa ryhmähaas-

tattelulla, joten siitä sadut vastaukset analysoitiin laadullisella aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sitä kutsutaan myös tekstianalyysiksi, koska sen avulla tutkija voi kuvata ja analysoida sanallisesti lähes mitä tahansa kirjalliseen muotoon saatettua aineistoa systemaattisesti ja objektiivisesti. Tutkija kykenee tulkintansa ja päättelynsä avulla nostamaan esiin olennaisen tiedon kerätystä tutkimusaineistosta. Sisällönanalyysin avulla tutkija kuitenkin vasta järjestää tutkimusaineistonsa tutkimustuloksista tehtäviä johtopäätöksiä varten. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 91, 101, 103-104, 106, 112.)

Laadullista sisällönanalyysiä käytetään erityisesti inhimillisen vuorovaikutuksen tutkimiseen, ja ihmisten kokemusten, käsitysten ja elämäntapojen kuvaamiseen. Tutkimusanalyysin tarkoituksena on luoda tutkimusaineistosta selkeä sanallinen kuvaus ja lisätä tutkimusaineiston informaatioarvoa. Hajanaisestä ja runsaasta tutkimusaineistosta saadaan sisällönanalyysin avulla selkeä, tiivis ja yhtenäinen tietopaketti kadottamatta kuitenkaan tutkimusaineiston tietoaineista. Tämän saavuttamiseksi tutkimusaineisto joudutaan aluksi hajottamaan osiin käsitteellistämistä varten. Käsitteellistetty aineisto kuitenkin kootaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Vasta tämän jälkeen tiivistystä aineistosta on mahdollista tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä. (Anttila 2006, 276; Tuomi & Sarajärvi 2011, 14-15, 108.)

Laadullisen tutkimuksen analyysi päättyy usein analyysinteko vaiheeseen, jolloin varsinaisen tulkinnan osuus jää vähäiseksi. Tällöin tutkittavaa ilmiötä ei ole onnistuttu saamaan synteesin tasolle, jossa tutkimuksen kohteena ollut ilmiö olisi tullut käsitetyksi tai ymmärretyksi syvällisemmin. Hyvä ja perusteellinen tutkimusanalyysi sisältää siksi paitsi aineiston kuvauksen ja luokittelun myös niiden pohjalta tehdyn yhteenvedon ja johtopäätökset. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 144-145.)

Aineistolähtöisessä eli induktiivisessa sisällönanalyysissä tutkimuksen teoreettiset käsitteet nousevat aina tutkimusaineistosta käsin. Siten aikaisimmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei ole mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai sen lopputuloksen kanssa. Analyysiyksikkö valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Analyysiyksikön tulee vastata sellaisenaan siihen tutkimuskysymykseen,

johon sillä haetaan vastausta. Ennen kun aloitin tämän tutkimuksen sisällönanalyysin, valitsin analyysiyksikökseni lauseen ja ajatuskokonaisuuden. Ajatuskokonaisuus saattaa sisältää useita lauseita. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 95, 110, 117.)

6.7 Sisällönanalyysin vaiheet

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheet voidaan jakaa karkeasti kolmeen eri vaiheeseen. 1.) Aineiston redusointiin eli pelkistämiseen, johon kuuluu haastattelujen kuunteleminen, litterointi, lukeminen ja sisältöihin perehtyminen sekä pelkistettyjen ilmausten etsiminen ja alleviivaaminen. 2.) Aineiston klusterointiin eli ryhmittelyyn, johon kuuluu pelkistettyjen ilmausten listaaminen, samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsiminen sekä näiden ilmausten yhdistäminen. 3.) Abstrahoimiseen, johon kuuluu teoreettisten käsitteiden luominen eli ala- ja yläluokkien muodostaminen ja yhdistäminen, sekä koavien käsitteiden muodostaminen. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 108-109.)

Tutkimusaineistoa ei voi analysoida perusteellisesti, ellei sitä tunneta hyvin. Niinpä aloitin analysoinnin ja pelkistämisen puhtaaksikirjoittamani litteroidun tutkimusaineiston lukemisella. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 143). Tämän jälkeen lähdin etsimään litteroidusta aineistosta niitä ilmaisuja, jotka sisälsivät vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin. Samalla karsin tutkimusaineistosta tutkimuskysymysten kannalta epäolennaisen tietoaineksen pois. Tämän jälkeen lähdin hakemaan vastauksia kolmeen eri tutkimusteemaan värillisten alleviivaustussien avulla. Lopuksi pelkistin ja tiivistin kaikki teemoihin vastanneet puheenvuorot asiaa kuvaaviksi lauseiksi tai sanoiksi, hukkaamatta kuitenkaan niiden asiasisältöä. Jouduin kuitenkin pätkimään muutamia pitkiä puheenvuoroja pienempiin osiin, koska ne sisälsivät vastauksia useampaan tutkimusteemaan. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 101, 109.) Onneksi jouduin vain muutamien harvojen puheenvuorojen kohdalla miettimään, mihin tutkimusteemaan ne vastasivat. Lähes kaikki litteroidut ja tiivistetyt puheenvuorot kuuluivat yksiselitteisesti jonkin tietyn tutkimusteeman alaisuuteen. Pelkistämisprosessin jälkeen 44 sivuinen kirjallinen dokumentti supistui 27: ään sivuun. Seuraavaksi esittelen parin esimerkin avulla, miten pelkistin ja tiivistin haastatteluaineistoa varsinaista sisällönanalyysiä varten.

Alkuperäinen ja tiivistetty litterointi:

1. haastateltava:

*No ei ylimäärästä saa tulla, mutta kyllä minä, kun tämä nyt ensimmäisen palkan sain silloin viime kuussa niin ensimmäisenä niinku lapsille vaatteet, koska talvivaatteet oli jo niin kulunu ja ynnä muuta. Niin kyllä siinä teini oli niin onnensa kukkuloilla, että niinko voi vaan olla...mutta en mä tiiä. *Kyllä täs nyt eletään vielä sinne ens kuuhun asti, että saahaan sitten taas uus palkka.* Et sillai ei oo mulla ainakaan ei oo tiukkaa.*

1. haastateltava:

No ei ylimäärästä saa tulla --. Kyllä täs nyt eletään vielä sinne ens kuuhun asti, että saahaan sitten taas uus palkka. -- Mulla ainakaan ei oo tiukkaa.

Alkuperäinen, pätkitty ja tiivistetty litterointi:

2. haastateltava:

Nimenomaan kaikki semmonen, että just nää niinkö esimerkiksi *juhlapyhät ja tämmöset kun esimerkiksi niitä päiviä kaikkia maksupäiviä ja kaikkia siirtää niinku kaikissa päivärahoissa ja tämmösissä niin ei tarvitse olla kun viikon siirtymä jonnekin suuntaan, että se mennee vaikka just sen joulun yli niin sä et ehi saamaan sitä rahaa ja sit just sellaset kaikki, et ei tarvi tapahtua oikein mittään oikiastaan kun joku pikkunen yllättävä meno, esimerkiksi joku isompi apteekki meno, sulla ei välttämättä ookaan mitään maksusitoutumusta lääkkeisiin tai tämmöstä ja sekin on tehty niin vaikiaksi toimeentulotuessa sen maksusitoutumuksen saaminen, että siellä saa olla melkeen voi sanoa, että pää kainalossa, että tuota sä sieltä välttämättä mittään saat. Ja mulla oli kerran niin hullu tilanne tässä. No vajjaa vuosi sitten niin tuota oli just tämmönen tilanne, että mulla oli just sillä tavalla, että se raha ei tullu ja tuota poika ois tarvinnu just eikä melkein ne lääkkeet, elikkä se oli tämmösessä antibiootti kier-teessä, ja tuota mää sitten että no mää käyn sen sitten sieltä hakemassa ja en ollut tosiaankaan pitkään aikaan niinko semmosta hakenu niin siellä niinkö sanottiin mulle siinä tiskillä, mulle aukaistiin luukku ja sanottiin, että ”no kuuleppas nyt, kun sinua ei ole tuota pahoinpidelty, raiskattu eikä tuota sulla muutenkaan näy olevan mittään hättää niin tuu kuule ens viikolla uudestaan”. Siis se oli jotakin aivan niinko järkyt-*

tävää. Niin mä sanoin, että anteeksi, että mitä sää niinko sanoit. Mä niinko, nii se sano, että ”niin, niin”, että,,Mä sanoin, että jos mut oltais raiskattu tai pahoinpidelty niin tuskin mää olisin tässä. Että mä olisin ehkä tuolla Ratakatu kakkosessa. Niin eli *se kohtelu oli niinku aivan järjetöntä siinä*, että me ei oteta vastaan ku semmoset ihmiset joilla on oikia hätä. No eikö se voi olla oikia hätä jossei sulla oo niinko rahhaa ja sulla on rahat tulossa vasta seuraavalla viikolla ja sä lähet, sulla on joku 200 euron lääkeresepti ja sulla ei oo siihen rahhaa niin niin kyllä se pikkusen pistää niinko miettimään, että jostakinhan sitä apua on saatava. *Et siellä on niinku kaikki niinku vaikeutunu sillä tavalla*, eikä semmonen ossaa varautua josset sä oo pitkään aikaan mittään tämmöstä joutunu hakemaan niin sitten kun sä meet sitä hakemaan niin siellä onkin tämmönen ylläri ylläri, että..

2. haastateltava:

--Juhlapyhät ja tämmöset kun esimerkiksi niitä päiviä kaikkia maksupäiviä ja kaikkia siirtää niinku kaikissa päivärahoissa ja tämmösissä, niin ei tarvitse olla kun viikon siirtymä jonnekin suuntaan, että se mennee vaikka just sen joulun yli niin sä et ehi saamaan sitä rahhaa--

--Ei tarvi tapahtua oikein mittään oikiastaan, kun joku pikkunen yllättävä meno, esimerkiksi joku isompi apteekki meno, sulla ei välttämättä ookaan mitään maksusitoumusta lääkkeisiin tai tämmöstä.--

--Sekin on tehty niin vaikiaksi toimeentulotuessa sen maksusitoomuksen saaminen, että siellä saa olla melkeen voi sanoa, että pää kainalossa, että tuota sä sieltä välttämättä mittään saat -- et siellä on niinku kaikki niinku vaikeutunu sillä tavalla--

--Mulla oli just sillä tavalla, että se raha ei tullu ja tuota poika ois tarvinnu just eikä melkein ne lääkkeet -- mää sitten, että no mää käyn sen sitten sieltä hakemassa ja en ollut tosiaankaan pitkään aikaan niinko semmosta hakenu.-- Mulle aukaistiin luukku ja sanottiin, että: ”No kuuleppas nyt, kun sinua ei ole tuota pahoinpidelty, raiskattu, eikä tuota sulla muutenkaan näy olevan mittään hättää niin tuu kuule ens viikolla uudestaan”. -- Se kohtelu oli niinku aivan järjetöntä siinä--

Aineiston ryhmittelyssä eli luokittelussa tutkimusaineiston pelkistetyt alkuperäisilmaukset käydään läpi miettien, minkälaisiin eri luokkiin ne tulevat jakaantumaan. Kun olin tulostanut pelkistetyn ja tiivistetyn haastatteluaineiston paperille, leikkasin saksilla yksittäiset puheenvuorot erilleen toisistaan. Tämän jälkeen aloitin haastatteluaineiston ryhmittelyn. Aluksi ryhmittelin vastauspuheenvuorot eri pinoihin sen mukaan, mihin tutkimusteemaan ne vastaisivat. Tämän jälkeen lähdin ryhmittelemään jokaiseen tutkimusteemaan tulleita puheenvuoroja niiden samankaltaisuuden perusteella. Tutkijan on aluksi parempi luoda pieniäkin eroja sisältäviä alaluokkia, sillä aineistoa tiivistetään

myöhemmin yhdistelemällä läheisiä luokkia toisiinsa. Kun olin käynyt kaikki pelkistetyt ilmaukset läpi ja ryhmitellyt ne sisältönsä perusteella omiksi luokikseen, annoin näille alaluokille niiden sisältöä kuvaavat nimet. Tämän jälkeen aloin yhdistelemään alaluokkia toisiinsa niiden yhteenkuuluvuuden perusteella. Näin alaluokista muodostui yläluokkia. Jatkoin tätä prosessia niin kauan, kuin se oli tutkimusaineiston sisältämän tietoa-ineksen kannalta relevanttia. Ryhmittelyn päätarkoituksena on luoda jonkinlainen jäsennelty kokonaiskuva tutkimusvastauksista, jotta johtopäätöksien tekeminen olisi käytännössä mahdollista. (Aaltola & valli 2010, 126; Tuomi & Sarajärvi 2011, 101-103, 110-111.)

Ryhmittelyn katsotaan olevan osa varsinaista aineiston abstrahointia eli teoreettisten käsitteiden luomista, koska tutkijan on jo ryhmittelyn yhteydessä alustavasti mietittävä, minkälaiset teoreettiset yleiskäsitteet kuvaisivat parhaiten samaan luokkaan kuuluvia pelkistettyjä ilmaisuja. Abstrahointi vaiheessa tutkija siirtyy siis alkuperäisinformaation käyttämisestä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Abstrahointia jatketaan yhdistelemällä luokkia toisiinsa niin kauan kuin se on aineiston sisällön näkökulmasta tarkoituksenmukaista. Vaikka abstrahoinnissa epäolennainen tieto karsiutuu pois ja tutkimusaineisto tiivistyy entisestään, kyse ei kuitenkaan ole aineiston yksilöllisten piirteiden hävittämisestä. Pelkistetty käsite voi siirtyä myös sellaisenaan esimerkiksi yhdistävään luokkaan eli yläkategoriaan. Abstrahointiprosessin lopussa tutkija muodostaa yleiskäsitteiden avulla teoreettisen kuvauksen tutkimuskohteesta. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 103, 111-113, 124.) Kun olin saanut ryhmiteltyä ja abstrahoitua tutkimusaineistoni, siirsin nämä tiedot takaisin Word tiedostoon. Omasta mielestäni onnistuin luomaan tutkimusaineistosta sellaisen kokonaiskuvan, jonka pohjalta minun oli helppo lähteä pohtimaan johtopäätöksiä. Pidin koko analyysinteon ajan myös päiväkirjaa, johon kirjasin ylös tekemiäni havaintoja, joista ajattelin olevan hyötyä tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa.

7 RYHMÄHAASTATELUN ANALYYSIN TULOKSIA

Esittelen seuraavaksi sisällönanalyysin avulla analysoituja tutkimustuloksia. Tutkimustuloksista tehdyt johtopäätökset esittelen tarkemmin tutkimusraportin luvussa 10, mikä sisältää myös pohdintaa keskeisimmistä tutkimustuloksista. Koska tutkimusaineistosta tehtävän analyysin tulisi mahdollistaa sekä yleisen tilanteen että yksittäistapausten tarkastelun, olen pyrkinyt kuvaamaan aineistosta nousseita asioita mahdollisimman kattavasti. Jotta tutkimuksen lukija voisi myös omin silmin todeta, minkälaisista pelkistetyistä ilmauksista analyysin luokat ovat muodostuneet, olen liittänyt tutkimustulosten käsittelyn yhteyteen myös muutamia suoria lainauksia litteroidusta haastatteluaineistosta. Muutamien suorien lainauksien yhteydessä olen käyttänyt ilmaisua *tutkijan lisäys*, mikä tarkoittaa sitä, että kyseinen sana ei ole sisällytetty lainattuun lauseeseen, mutta joka kuitenkin on tärkeä lauseen ymmärtämisen kannalta. Tutkimuksessa mukana olleiden tietosuojan turvaamiseksi kaikki henkilöiden tunnistamiseen liittyvät yksityiskohdat on häivytetty pois. Haastateltavista käytetään ilmaisuja 1. haastateltava, 2. haastateltava jne. (Aaltola & Valli 2010, 23-24; Keskusteluanalyysi Suomessa i.a).

Tutkimukseen pyydytyistä kahdeksasta yksinhuoltajasta lopulta neljä henkilöä osallistui haastattelupäivänä ryhmähaastatteluun. Esitietoja keräävien kyselylomakkeiden mukaan haastateltavien elämäntilanteet poikkesivat toisistaan. Heistä löytyi kaksi työtöntä, yksi opiskelija ja yksi työssä käyvä ja heidän nettotulonsa vaihtelivat 500 - 1600 € välillä kuukaudessa. Haastateltavien syntymävuodet sijoittuivat 1967-1981 välille. Kaikilla yksinhuoltajilla oli kaksi tai kolme lasta.

Esittelen seuraavaksi ryhmähaastattelun kautta saadut tutkimustulokset pääteema kerrallaan seuraavasti:

1. pääteema: Henkinen ja taloudellinen toimeentulo: 1. alateema: taloudellinen tilanne, 2. alateema: henkinen jaksaminen, 3. alateema: yhteiskunnan suhtautuminen yksinhuoltajavanhempiin.

2. pääteema: Tarpeellinen apu arjessa: 4. alateema: arjen avun tarve, 5. alateema: kuvaile arjen haastavia tilanteita, 6. alateema: puutteet yhteiskunnan palveluissa.

3. Pääteema: Diakoniatyön tarjoama apu: 7. alateema: talouden hallinta, 8. alateema: arjen hallinta ja 9. alateema: esteet avun vastaanottamiselle. (Liite nro. 2)

7.1 Yksinhuoltajien taloudelliset vaikeudet

Ryhmähaastattelussa ensimmäinen alateema käsitteli yksinhuoltajien taloudellista toimeentuloa. Kyseinen alateema vastasi ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: ”Minkälaisena yksinhuoltajat kokevat taloudellisen toimeentulonsa ja henkisen jaksamisensa tässä yhteiskunnassa ja miten tilannetta voitaisiin parantaa heidän mielestään?”. Alla olevat kappaleet käsittelevät sitä, millaisena yksinhuoltajat kokivat oman taloudellisen tilanteensa, ja mitkä tekijät heidän mielestään heikentävät sitä. Tässä luvussa kerrotaan myös, miten yksinhuoltajat pystyivät kohentamaan omaa taloudellista tilannettaan.

Tähän tutkimukseen osallistuneet yksinhuoltajat kuuluivat siihen suureen osaan yksinhuoltajia, joilla on pienet taloudelliset tulot. Haastattelun neljästä yksinhuoltajaäidistä vain yksi koki tulevansa tällä hetkellä toimeen taloudellisesti. Yksinhuoltajien huono taloudellinen tilanne johtui paitsi yksinhuoltajuudesta itsestään myös työttömyydestä, opiskelusta, matalapalkkaisista töistä ja riittämättömistä yhteiskunnan taloudellisista etuuksista. Yhteiskunnan taloudellisilla etuuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä mm. elatustukea, lapsilisää, toimeentulotukea ja työmarkkinatukea. Yksinhuoltajien taloudelliset tulot ja etuudet eivät enää riitä kallistuneen elämän maksamiseen. Yksinhuoltajat kokivat, ettei raha riittänyt aina edes välttämättömien menojen eli asumisen, ruuan, lasten opiskelun ja harrastuksien, lääkkeiden, auton ylläpidon ja matkustelun maksamiseen, puhumattakaan ylimääräisistä ja yllättävistä taloudellisista menoista. Jokainen yllättävä taloudellinen menoerä horjuttaa yksinhuoltajan taloutta niin paljon, että ulkopuoliseen taloudelliseen apuun on turvauduttava. Myös luottotiedot olivat useammalta menneet. Ilman rahaa ja luottotietoja tässä yhteiskunnassa on hankala elää ja toimia. Koska rahat eivät yksinkertaisesti aina riitä, yksinhuoltajat joutuvat tekemään vaikeita ratkaisuja elämässään.

1. haastateltava:

No ei ylimäärästä saa tulla -- Kyllä täs nyt eletään vielä sinne ens kuuhun asti, että saahaan sitten taas uus palkka -- Mulla ainakaan ei oo tiukkaa.

2. haastateltava:

--Kun sä yhestä taloudellisesta tilanteesta pääset, niin sulla on todennäköisesti oottamassa jo toinen.--

3. haastateltava:

--Vaikka kuinka paljon painat töitä menemään--ei se helpota sitä tilannetta, että se on varmaan niin kauan, kun lapset on niinko siinä itellä ja niitten menot ja kaikki, niin se on ihan oikeasti sitä päivästä toiseen selviytymistä--

3. haastateltava:

Mutkin olis pitänyt marraskuussa leikata ja mä en suostunut siihen. Mä aattelin että se tekkee niin kauhian loven mulle -- Ja sitten vaikka oot töissä niin se kuitenkin ti-puttaa niitä tuloja heti. Ja mistään et saa apua-

4. haastateltava:

--Ne (tutkijan lisäys: sosiaalitoimi) sano, että meetkö kesällä töihin niin mä sanoin, että en mä voi mennä töihin, että mää oon taas syksyllä suoraan sanottuna kusessa teiän kans täällä, että mä en saa täältä mittään ja sitä rahhaa ei kuitenkaan ole. Jos mä oon 2 kuukautta töissä niin en mä nyt kerkiä siinä hirviästi tienata. Mulla on kaikki tuet menny, syksyllä jatkuis opinnot niin mä sanoin, että en mää pysty menemään.

Taloudellisia vaikeuksia yksinhuoltajille aiheutti myös se, ettei lasten biologinen isä suostunut maksamaan elatusmaksuja tai osallistunut muutenkaan lapsista koituvien taloudellisten kulujen maksamiseen. Myös lasten isien uudet elämäkumppanit aiheuttivat yksinhuoltajatalouksille toimeentulovaikeuksia kieltäessään isiä antamasta rahaa ex-kumppanin lapsille.

2. haastateltava:

--Isä meni uuteen suhteeseen ja lopetti elatusapumaksujen maksamisen heti siinä samassa syssyssä--, että se tekkee ison loven, että kun se tuli kuitenkin säännöllisesti ja nyt sitä sitten pittää perinnän kautta saaha niitä. Että kyllä se on niinko semmosta kädestä suuhun elämistä--

3. haastateltava:

--Isä ei oo valmis niinku kustantaan. Ei ollu valmis pojan skootterikorttiin tai pojan skootteriin se ei antanu yhtään rahhaa, että se teki niinku mulle kiusaa. Saatikka kun tää vanhin tyttö tuli ajokortti-ikään niin niin, ei se osallistunu siihenkään, että se piti niinkö itte niinko kaikki maksaa.

4. haastateltava:

-- No hän (tukijan lisäys: lapsen isä) pistää 20 tilille, että annakko tilinumeron. Niin oikeesti asiallisesti kiitin kauniisti ja mä että tottakai, että tulee tarpeeseen ja tänä aamuna sitten soitti uudestaan, että no eihän hän ole sitä voinut laittaa. Siellä oli jo vaimo suuttua pätkähtäny. Elikkä se ei, ei minkään sortin avustusta sieltä ei voi niinko tulla antamaan--

Yksinhuoltajat nostivat esiin myös taloudellisten avustuksien hyväksikäytön. Heistä kyseinen ilmiö oli ikävä, koska todellisen avun tarvitsijoita on oikeasti olemassa. Yksinhuoltajat olivat kuitenkin yksimielisiä siitä, että yhteiskunnan tulisi korottaa yksinhuol-

tajille tarkoitettuja taloudellisia tukia reippaasti niiden nykyisestä tasosta, koska elämisen kustannukset ovat nousseet kaikkialla yhteiskunnassa. Vastauksista nousi huoli etenkin elämiseen liittyvien kustannuksien eli asumisen ja ruuan kallistumisesta. Eräs yksinhuoltaja sanoi kuullensa eräässä tv-haastattelussa, että 1500 € on tänä päivänä ihmisen todellinen köyhyysraja. Kaikkia sen alle tienaavia voidaan pitää tässä yhteiskunnassa köyhinä, koska kaikki maksaa niin paljon. Yksinhuoltajat kritisoivat myös yhteiskunnan maksamien taloudellisten tukien liian aikaista loppumista. Heidän mielestään esimerkiksi lapsilisää pitäisi maksaa niin kauan kun lapsi asuu kotona ja on taloudellisesti riippuvainen vanhemmistaan. Yksi yksinhuoltaja toivoi, että yksinhuoltajilla olisi pienempi veroprosentti.

2. haastateltava:

--Kyllä siinä on niinko yksinhuoltajat jääny niinko semmoseen niinko johonkin kuoppaan, tippuneet, että kun kaikki kallistuu. Ruoka on -- kallistunut aivan valtavasti ja ruokamenot on kasvanu perheessä ja siis kaikki muukin niinku kallistuu koko ajan, mutta sitten kuitenkin ei tuet, eikä mitkään ei nouse sammaan tahtiin. Niin siinä on niinko semmonen iso monttukohta--

2. haastateltava:

Niitä (lapsilisää) pitäis nostaa huomattavasti -- indeksikorotuksilla siihen pitäis tulla huomattava muutos ja siinä pitäis ottaa samalla tavalla huomioon se porrastus elikkä, kun otetaan nyt elatusapusopimuksia tehessä, että esimerkiksi 13-16-vuotiaalle pitäis nousta jo satasella ihan elatusapu--

Yksinhuoltajien taloudellista tilannetta paransivat sekä tietyt perheen sisällä tehdyt ratkaisut että yhteiskunnan taholta saatu taloudellinen tuki. Yhden yksinhuoltajan taloudellista ahdinkoa helpotti uusi elämänkumppani, joka osti ruokaa koko perheelle. Myös opintojen keskeyttämistä oli jouduttu harkitsemaan, koska yhteiskunnassamme työtön pärjää taloudellisesti paremmin kuin opintoetuuksilla elävä. Yksinhuoltajat saivat ylimääräistä rahaa myös myymällä omia vanhoja ja tarpeettomiksi käyneitä vaatteita ja tavaroita mm. kirpputoreilla.

1. haastateltava:

--Kai se mun taloudellinenkin tilannekin olis varmaan huonompi muuten, mutta mulle on miesystävä joka käy -- niin hän sitten välillä ostaa sitä ruokaa ihan koko perheelle--

4. haastateltava:

--Oon jopa monta kertaa yrittänyt eropapereita hakea koulusta sen takia, että mä saisin sen oman liiton rahan saman tien kun mä lopettaisin koulun--

Mikäli yksinhuoltajalla ei ole sosiaalista verkostoa, jolta olisi mahdollista saada toisinaan myös taloudellista tukea, elämä on lähes poikkeuksetta taloudellista selviytymistä päivästä toiseen. Lastensuojeluasiakkuus näytti tässä tapauksessa tukevan erityisesti yksinhuoltajaperheen taloudellista toimeentuloa. Mikäli yksinhuoltajaperheellä oli lastensuojeluasiakkuus, lastensuojelu saattoi tällöin maksaa lasten harrastuskulut. Lastensuojelun kautta perheet saivat myös tuettuja lomiam ja leirejä jne. Yksinhuoltajien mielestä sosiaalitoimi voisi kuitenkin helpottaa yksinhuoltajien taloudellista ahdinkoa maksamalla esimerkiksi junalipun tarpeen vaatiessa. Koska virastoasioiden hoitaminen puhelimitse maksaa nykyisin paljon, eräässä puheenvuorossa toivottiin, että jostain paikasta saisi käydä ilmaiseksi soittamassa asioiden hoitamiseen liittyviä pakollisia puheluita.

1. haastateltava:

--Lastensuojelu maksaa pojan harrastukset jos alkaa harrastamaan jotakin--

4. haastateltava:

Sais matkarahan, junalipun jotakin.

7.2 Yksinhuoltajuuden vaikutukset henkiseen hyvinvointiin

Ryhmähaastattelun toinen alateema käsitteli yksinhuoltajien henkistä jaksamista. Kyseinen alateema vastasi ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: ”Minkälaisena yksinhuoltajat kokevat taloudellisen toimeentulonsa ja henkisen jaksamisensa tässä yhteiskunnassa ja miten tilannetta voitaisiin parantaa heidän mielestään?”. Alla olevat kappaleet käsittelevät yksinhuoltajien henkistä jaksamista.

Yksinhuoltajien arki vaati veronsa myös henkisesti. Yksinhuoltajat kokivat, että heidän arkielämänsä on sekä henkisesti että fyysisesti raskasta. Eläminen muuttui helposti vain suorittamiseksi, eikä elämästä ja lapsista ehditty nauttia. Myös pitkään jatkunut taloudellisesti heikko tilanne oli nakertanut yksinhuoltajien henkistä hyvinvointia.

2. haastateltava:

--Elämä menettää niinkö semmosen elämisen maun ja arvon, että jos se on joka päivä sitä, että mitä... Se on niinkö tällai niinkö kun kiviä nostaisit, että mitä minä huomenna syön, millä minä maksan vuokran. Että se on koko ajan semmosta takkuamista.--Kyllä siinä sais joku semmonen välillä olla semmonen seesteisempi että, menis niinkö se vene aina vähän niinkö itekseenkin.

2. haastateltava:

--Ja ihminenhän vässyy semmoseen. Ei sitä jaksa vuodesta toiseen --Niitten pitäis niinkö miettiä, että mitä se tekkee niinkö niille lapsille niinkö sillä tavalla perheissä, et se on tosi väsyttävää niinko henkisestikin--

4. haastateltava:

Itellä ainakin tämä laskeminen tuntuu, että se on nyt sitten siellä henkisellä puolella, niin ihan varmaan monesti sanonukkin että ei jaksa niinko laskia--

Yksinhuoltajan perheessä ei ole särkymisen varaa. Yksinhuoltajat joutuivat kantamaan yksin vastuun koko perheensä hyvinvoinnista, kotitöistä ja taloudellisesta elatuksesta. Jos perheen ainoa elättäjä sairastui, eikä perheellä ollut toimivaa läheisverkostoa, katastrofi oli valmis. Yksinhuoltaja äiti saattoi tuntea olonsa myös yksinäiseksi, ellei omissa kavereissa ollut muita yksinhuoltajia.

2. haastateltava:

--Mutta se henkinen vastuu siitä elämästä, että sää pyörität täällä korvien välissä sitä elämää, että onko sulla nyt, pyssyykö sulla nyt kaikki niinkö sillai suht koht normaallissa jamassa, niin sekin jo yksistään vie sitä energiaa. --

3. haastateltava:

Eikä se oo mikkään ihme vaikka vässyy kun aattelee, että minkä määrän töitä sitä tekkee niinkö yksinään, --että jos niitä ruppee ja oikiastikin kellaamaan taaksepäin, mitä kaikkea sitä on tehnyt yksin.

4. haastateltava:

Mulla ei enää oo kavereina yksinhuoltajina. Tuntuu että ne on kaikki niinku päässyt naimisiin tai muuten elämässään eteenpäin ja paremmin, että ite on jäänyt sitten siihen, että mulla ainakin tuntuu, että nyt oot yksin. --

4. haastateltava:

--Jos ite sairastut niin mitäs sitte? Et et pysty sairastuun.--

Myös lapset joutuivat kärsimään yksinhuoltajaperheen tiukasta taloudellisesta tilanteesta. Yksinhuoltajaperheiden lapset joutuivatkin kohtaamaan tavallista enemmän pettymyksiä arkielämässään, sillä lapset eivät voi saada kaikkea sitä, mitä keski- ja hyvätuoloisten vanhempien lapset saavat. Yksinhuoltajaperheen lapset joutuivat monesti kantamaan myös suurempaa vastuuta kodin ja toisten sisarusten hoidosta, koska perheessä ei ole molempia vanhempia huolehtimassa arjen sujuvuudesta.

2. haastateltava:

-- Se on hirviän paha mieli lapsella. -- Saattaa olla kerran vuodessa sun semmonen kohokohta, että sää sinne pääsisit (tutkijan lisäys: kouluretki) ko muutkin pääsee. Ei

oo välineitä, ei oo rahhaa perheellä lähteä, että kyllä se jollakin tavalla pitäis taata, että ne lapset ees pääsis.

3. haastateltava:

--Mulla on huono omatunto siitä, että kun mä teen vuorotyötä--että mäkin oon joutunu tätä vanhempaa poikaa sitten työllistään, että se kattoo nuoremman perrään--

Koska yksinhuoltajilla oli tavallista enemmän tekemistä ja ajattelemista, he eivät jaksaneet aina viettää aikaa omien lastensa kanssa. Yksinhuoltajilla ei aina ollut tarpeeksi aikaa tai rahaa esimerkiksi lasten harrastuksista huolehtimiseen. Haastattelussa kävi kuitenkin ilmi, että yksinhuoltajat salasivat monesti perheen todellisen taloudellisen tilanteen jopa omilta lapsiltaan. Yksinhuoltajat yrittivät kuitenkin tehdä kaikkensa sen eteen, etteivät lapset joutuisi kärsimään kyseisessä elämäntilanteessa.

2. haastateltava:

--Niiden (tutkijan lisäys: lasten) kans ois kiva vaikka ihan vaikka hiljentyä juttelemaan siihen sohvalle tai muuta, mutta jos sulla on se kaaos siellä, että sulla on tiskit ja sulla on toisen läksyt ja siellä on kaikki. On laskut ja muut niin tota, ei niitä hiljentymishetkiä sillä tavalla oo. --

3. haastateltava:

--Ja äitinähän sitä parhaansa tekkee tai yksinhuoltaja oli se äiti taikka isä niin varmasti sen lapsen eteen, että mieluummin ite kärsii, kulkee vanhoissa vaatteissa ja kirpputorivaatteissa, kunhan sillä lapsella on niinko kaikki hyvin.

Yksinhuoltajat eivät kaivanneet aktiivisesti uutta parisuhdetta, koska he kokivat, että yksinhuoltajana olemisessa on omat hyvätkin puolensa. Uudessa mahdollisessa parisuhteessa mietitytti vanhat huonot kokemukset sekä se, kuinka oma aika ja energia riittäisivät uuteen parisuhteeseen ja sen hoitamiseen.

2. haastateltava:

--Ei sitä välttämättä haekaan sitä kaveria kuitenkaan siihen sitten--Se yksinhuoltaja elämä voi olla siis ihan semmosta hyvääkin elämää silläkin lailla, että ei välttämättä tarvi olla siinä sitä toista. Mutta kuitenkin se tavallaan, siinä korostuu kuitenkin koska sä oot yksin vastaamassa taloudellisesti ja tällä tavalla niinkö siitä, mutta on siinä ne hyvätkin puolet sitten kuitenkin siinä—

4. haastateltava:

--Pikkasen onneksi muuttunu systeemit, että sun ei enää tarvi roikkua siinä huonossa miehessä lopun ikkää. Voidaan erota.

4. haastateltava:

Kun oon itekin joskus miettinyt sitä, nauttii kun saa kaheksan aikaan jo vetää yöpai-an, että tähänkö vielä mies niin en jaksais.

Monet eri tekijät auttoivat yksinhuoltajia jaksamaan arjen vaativassa pyörytyksessä. Haastattelemani yksinhuoltajat olivat saaneet apua ja tukea etupäässä omilta kavereil-taan ja lapsiltaan. Hengähdystaukoja arkeen ja aikaa asioiden järjestämiseen he saivat lastensuojelun tarjoaman avun ja heille järjestettyjen tukiperheiden kautta. Hyvänä py-synyt fyysinen terveys ja henkisesti kestävä luonne auttoivat myös jaksamisessa.

1. haastateltava:

No henkistä tukkeeta saa omilta kavereilta, kun ne on kans yksinhuoltajia.--Minä en ainakaan tarvi mistään ulkoopäin että.

1. haastateltava:

--Henkisesti jaksan nykyisin enemmän koska--Oon lastensuojelusta--saanut pelasta-kaa lapset ry:n kautta viikonloppu perheen tytölle, jossa käy kerran kuussa. Niin se on auttanut mua jaksamaan, koska mulla ei täällä Oulussa oo minkäänlaista sosiaalis-ta tukiverkosta. --

4. haastateltava:

--Kun on suht terveenä ite saanu olla niin se on kyllä sellanen pointti, että sitten jak-saa että...Ja lapset tietenkkin että. Kyllä sitä vaan jollakin porskuttaa sitten--

4. haastateltava:

--Ite en kato nyt ollenkaan niinko huonona sitä lastensuojelun ennaltaehkäisevää työ-tä. Oon saanu apua sieltä. Ja saan tosiaan näitä kolmenkymppin lahjakorttejakin tänä päivänäkin niin totta kai se on aina aina etteenpäin. Että sillä lailla oon ite saanu sitte apua sieltä ja nämä tukiperheet ja muut...niin kyllä ne auttaa niinko oikeasti. --

7.3 Yhteiskunnan ja viranomaisten suhtautuminen yksinhuoltajiin

Ryhmähaastattelun kolmas alateema käsitteli yhteiskunnan suhtautumista yksinhuolta-jiin. Kyseinen alateema vastasi ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: ”Minkälaisena yksinhuoltajat kokevat taloudellisen toimeentulonsa ja henkisen jaksamisensa tässä yh-teiskunnassa ja miten tilannetta voitaisiin parantaa heidän mielestään?”. Avaan tässä kohdassa myös ne puheenvuorot, jotka vastasivat kuudenteen alateemaan eli siihen, mi-tä puutteita yksinhuoltajat olivat havainneet yhteiskunnan palveluissa. Alla olevissa kappaleissa kerrotaan, miten yksinhuoltajat olivat kokeneet tulleen kohdelluiksi ja mi-

tä puutteita he olivat havainneet yhteiskunnan palveluissa. Yksinhuoltajat antoivat myös muutamia kehittämisideoita, jotka koskivat lähinnä yhteiskunnan sosiaalipalveluita.

Ryhmähaastattelusta saatujen vastausten mukaan yhteiskunnassamme suhtaudutaan edelleen negatiivisesti varsinkin naispuolisiin yksinhuoltajiin. Naispuoliset yksinhuoltajat kokevat edelleen tulevansa leimatuiksi huonoiksi äideiksi, vaikka he olisivat yötä päivää lastensa kanssa kotona toisin kuin nykyajan monet uraäidit. Heidän kokemuksiensa mukaan miespuolisia yksinhuoltajia sen sijaan arvostetaan tässä yhteiskunnassa. He olivat sitä mieltä, että yhteiskunta saisi nykyistä enemmän arvostaa yksinhuoltajien sinnikkyyttä ja heidän tekemää raskasta työtä. Vaikka yksinhuoltajaäidit kokivat, ettei heitä edelleenkään arvosteta samalla tavalla kuin normaalissa parisuhteessa olevia äitejä, he kokivat, että he saavat kiitosta, tukea ja apua omilta lapsilta ja muilta lähisukulaisilta.

2. haastateltava:

--Kirjotti Muhokselta joku kunnanvaltuutettu, haukku yksinhuoltajaäidit pystyyn -- Hän leimas niitä yksinhuoltajia niin voimakkaasti, että ne ei ossaa mittään muuta ku baarissa käydä ja tämmöstä, että mä vähän veikkaan, että niillä ei oo varraa edes aukasta sitä baarin ovia.

2. haastateltava:

--Ne on kyllä semmosia niin tuota siis sinnikkäitä ihmisiä yksinhuoltajaäidit, että tuota kyllä ne sais saaha pikkusen enempi sitä arvostusta--

2. haastateltava:

--Että onneksi oli äiti--tänä päivänä kun on paljon just sitäkin, että mummot ei oo enää samanlaisia mummoja, kun ne on ollu ennen, että ne saattaa sanoa, että minä oon omani hoitanu, että hoia sinä omas.-- Sitten vielä itelläkin ku on oma mummo, mikä käy niinkö täällä, että ne on niinko semmosia taivaan lahjoja.--

3. haastateltava:

Kyllä se kiitos jossakin vaiheessa tulee. Se tulee lasten kautta.

4. haastateltava:

Ootteko huomannu eron, että kun isä on yksinhuoltaja niin sehän on maailman arvostetuin ihminen...?

4. haastateltava:

Ite huomannu tuota ku yleensä kysytään, että mitä kuuluu niin kyllä mulle esitetään se kysymys, että jokos sinä oot sen miehen löytäny.

Yksinhuoltajat nostivat erikseen esille myös sen, etteivät lasten kouluopettajat aina ymmärrä sitä, kuinka vaikeaa yksinhuoltaja vanhemman on hankkia lapsilleen kaikkea

sitä, mitä koulu nykyisin vaatii. Pahimmassa tapauksessa lasta saatettiin jopa syyllistää siitä, ettei hänellä ollut esimerkiksi suksia koulussa mukana.

2. haastateltava:

--Koulusta tulee kahta päivää ennen lappu: ”Meillä on perjantaina hiihtoa. Hommatkaa välineet.”-- Ei sulla välttämättä just silloin oo rahhaa. Läheppä hommaamaan sitä jostakin esimerkiksi toimeentulotuesta. Ei puhettakaan. Elikkä ei se hirveen kiva tuota niin tilanteeseen sitä äitiäkään saata-- että sun pittää sitten sanoa siellä, että kun ei meillä ollu rahhaa ostaa niitä välineitä.

4. haastateltava:

--Pahimmassa tapauksessa on, jos sieltä koululta löytyy näitä opettajia niin syyllistävät vielä lasta itessään, kun sulla ei nyt oo sitä suksia mukana tai luistimia; missä ne on?

Vaikka ryhmähaastattelussa ei kysytykään yksinhuoltajien kokemuksia Oulun kaupungin sosiaalitoimen palveluista, yllättävän moni puheenvuoro sisälsi kritiikkiä kyseistä tahoja kohtaan. Vaikka asioiminen sosiaalitoimistossa onkin arkipäiväistynyt ja yleistynyt, avun hakeminen sosiaalitoimesta koettiin edelleen nöyryyttävänä. Apua ei oltu saatu tai sitä ei oltu saatu riittävästi ja riittävän nopeasti. Varsinkaan silloin kun sitä olisi eniten tarvittu. Yksinhuoltajien mielestä jo pelkästään avun hakeminen sosiaalitoimistosta on tehty liian hankalaksi ja byrokraattiseksi. Heidän kokemustensa mukaan asiakkaita lähinnä vain pallotellaan edestakaisin, eikä kukaan pysähdy heitä todella auttamaan. Myös viranhaltijoiden suhtautuminen apua hakeviin yksinhuoltajiin oli paikoitellen ollut eettisesti arveluttavaa. Nämä negatiiviset kokemukset vaikuttivat siihen, ettei sosiaalitoimistosta enää lähdetty kovin mielellään apua hakemaan, vaikka siihen olisi ollut oikeuskin.

2. haastateltava:

--Ihmisillä on niin samanlaisia kokemuksia. Ei tarvi enää hävetä sitä, että oot käyny jossain toimeentulotuessa. Siellä käy tänä päivänä työssäkäyvät, siellä käy pätkätyöläiset, siellä käy työttömät, sairaat, siellä käy kaikki.-- että siinä on tapahtunut edistystä--

2. haastateltava:

--Mulla oli just sillä tavalla, että se raha ei tullu ja tuota poika ois tarvinnu just eikä melkein ne lääkkeet -- mää sitten, että no mää käyn sen sitten sieltä hakemassa ja en ollut tosiaankaan pitkään aikaan niinko semmosta hakenu.-- Mulle aukaistiin luukku ja sanottiin, että: ”No kuuleppas nyt, kun sinua ei ole tuota pahoinpidelty, raiskattu, eikä tuota sulla muutenkaan näy olevan mittään hättää niin tuu kuule ens viikolla uudestaan”. -- Se kohtelu oli niinku aivan järjetöntä siinä--

2. haastateltava:

--Eikä sais ihmistä niinko sillai pallotella--kun sulle on kerta kaikkiaan sanottu jo jostakin, että sä et saanut sieltä apua, niin ei lähetetä enää miettimäänkään sitä vaihtoehtoa, että jos vielä kerran soittaisit ja yrittäisit -- Sitä ruvetaan sitten puimaan, että mitäs nyt tehhään, että nyt se on sitten meiän niinko autettava.

3. haastateltava:

--Siitä on tehty niin vaikiaa, että kyllä mulle ainakin riitti tuo yks kerta. Että silloin kun oikiasti apua tarvii, niin mä en ikinä enää mee toista kertaa, että se on niin nöyryyttävää mennä.

3. haastateltava:

--Silloin olis tosissaan tarvinnu apua rahallisesti niin sitä ei tullu, että itku siinä niinku pääsi ku rupes niinko miettimään sitä, että mistä mä haen apua -- että ite selviää, mutta että lapset näkkee näläkää, että sitten onneksi sitten kirkko autto.

Yksinhuoltajien mielestä sosiaalitoimen myöntämien taloudellisten avustuksien normirajat laahaavat ajastaan pahasti jäljessä. Tuet eivät riitä kallistuneen elämisen maksamiseen. Sosiaalitoimessa ei myöskään huomioida kaikkia perheen todellisia kuluja, esimerkiksi matkakuluja ja puhelinlaskuja, jotka yksinhuoltajan on kuitenkin maksettava. Myöskään harkinnanvaraista tai täydentävää toimeentulotukea ei saatu sitä tarvittaessa. Kritiikkiä sai myös opiskelijoiden avustaminen, sillä opiskelijat eivät saa toimeentulotukea jos he eivät ole ensin hakeneet opintolainaa. Toisaalta eräs haastateltavista kertoi saaneensa nyt ensimmäistä kertaa toimeentulotukipäätöksen kolmeksi kuukaudeksi kerralla. Tämän päätöksen myötä hänen ei tarvinnut kuukausittain miettiä sitä, saako hän taloudellista tukea vai ei. Tämä vaikutti suoraan yksinhuoltajan ja muun perheen henkiin jaksamiseen.

2. haastateltava:

Kaikki normit on niin pahasti jälkijunassa. Siis ne ei oo lähelläkään todellisuutta, että vaikka ne nyt esim. työttömyyspäiväraha nousi, niin ei se oo siltikään vastaa todellisuutta--

2. haastateltava:

Ne on laskuna sulla siinä eessä--,että siellä pitäs ottaa tosiasiallisena ne menot huomioon.

2. haastateltava:

--Ku esim. toimeentulotuessa--,että on sen plussan puolella niin kyllä sitä nyt sitten sitä jouston varraa. Puhutaan harkinnanvaraisesta toimeentulotuesta, täydentävästä toimeentulosta, mutta se ei kuitenkaan toteudu siellä sitten se --.

3. haastateltava:

--Mun mielestä se oli aivan älytöntä, että mä pyysin, että olisivat parilla sadalla auttaneet meitä silloin toimeentulotuesta, että ei olis tarvinnu velkaannuttaa sitä poikaa heti--

4. haastateltava:

--Nyt kun on ite niinko käyny säännöllisesti siellä ja nekin tietää siellä, että mun tuloihin ei ole tullut muutosta. Toimii tämä 7 päivää, ja sitten sieltä tuli nyt ekaa kertaa semmonen fiksu päätös, että ne teki jopa kolmen kuukauden päätöksen mulle kerralla. --En oo kokenu, että se ois nyt ennää niin hirviän raskas rumpa, että mä oon positiivisesti yllättänyt siihen, että se toimii--

Sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus ja henkilökohtaisen asiakas-työntekijä kontaktin puute koettiin negatiiviseksi asiaksi, sillä niiden koettiin vaikuttavan kielteisesti yksinhuoltajien saamiin toimeentulotukipäätöksiin. Yksinhuoltajat olisivat halunneet asioida tutun sosiaalityöntekijän kanssa, joka olisi jo entuudestaan tuntenut yksinhuoltajan ja tämän taloudellisen tilanteen. Myöskään puhelimitse työntekijöitä ei tahdottu saada kiinni.

2. haastateltava:

--Ootappa siellä vaihteessa sitten, ja onko sulla välttämättä puhelimessa jollakin saldoa soittaakaan sitten sinne ja ootella siellä. Sulla on kymppi menny ja laattaa sitä puhelinta taas epätoivoisena toisella kympillä ja taas soittelet seuraavana päivänä, ku tilanne ei muutu sen kummemmaksi.

3. haastateltava:

--Ne on niin suljettuja paikkoja, että silloin kun sillä ihmisellä on se hätä suurin niin se ei pääse edes kasvotusten kenenkään kans selvittämään sitä ommaa tilannettaan, että he että se hukkuu niinko sinne-- tuli kyllä niin siis älyttömän inhottava olo itelle silloin kun haki apua että.

4. haastateltava:

--Mä sitä aattelin, että saapa nähdä miten käy, että siellä on taas uus työntekijä, että sillä lailla heihinän ei pääse tutuksi.

Yksinhuoltajilta tulleet yhteiskunnan palveluita koskevat parannusehdotukset koskivat lähinnä sosiaalitoimen toimintaa. Niin sanottuja haamutuloja ei saisi yksinhuoltajien mielestä enää laskea tuloiksi. Yksinhuoltajat ehdottivat myös taloudellisten tukien nostamisen lisäksi tai sen vastineeksi, että tiettyjä yhteiskunnan myöntämiä tukia, esimerkiksi lapsilisä ja asumistukia, jätettäisiin vastaavasti huomioimatta toimeentulotukilaskelmaa tehtäessä. Mikäli sosiaalitoimessa voitaisiin jättää huomioimatta esimerkiksi lapsilisät kolmena kuukautena vuodessa, sekin jo parantaisi ja tasoittaisi perheen tiuk-

kaa taloudellista tilannetta. Taloudellista tukea kaivattiin enemmän myös yksinhuoltajien matkakulujen korvaamiseen. Yksinhuoltajat toivoivat sosiaalitoimeen myös eri linjastoja eri asiakasryhmille ja kaiken kaikkiaan välittömämpää ensiapua asiakkaiden taloudelliseen hätään. Tämän toivottiin nopeuttavan ainakin tiettyjen asiakasryhmien avunsaantia.

2. haastateltava:

-- Jossei sitä pystytäkään nostamaan niitä kaikkia työmarkkinatukea eikä tämmösiä siis siihen tahtiin kun niitä pitäis nostaa, mutta jätettäs sitten vastaavasti yksinhuoltajilta huomioimatta lapsenlisä ja mahdollisesti vaikka se asumistuki. Niin silloin se edesauttais sitä tilannetta ees sen verran, että se pysyis kohtuullisena. Ei tulis niitä isoja kuoppia. Et pysys asunto ja ruoka kuitenkin--

2. haastateltava:

--Eikä sitten myöskään sitä haamutuloa saisi laskia, että kun esimerkiksi nehän lopetti sen välillä sen, että siirretään edellisestä kuusta tuloylijäämä, mutta nytpä ne on ottanut sen tämän vuoden alusta taas käyttöön.

2. haastateltava:

--Siellähän on sitten näitäkin alkoholisoituneita ihmisiä, on huumeitten käyttäjiä. Ne pitäis ohjata mun mielestä ihan eri linjoille. Ja sitten tämmöset jotka esim. on just näitä yksinhuoltajaäitejä, työssäkäyviä, pätkätyöläisiä ne otettas siinä heti sitten eri paikkaan vastaan, että kun ne kuitenkin ellää ihan sitä normaalia elämää, semmosta, että niillä ei oo mittään tämmöstä muuta ongelmaa, niin ne pitäis jaotella jotenkin. Että se saatas se apu niinko nopiampaa perille.

2. haastateltava:

--Se lapsi tarvii sen puvun heti, eikä 15 päivä. Elikkä tätä mä just tarkotan tällä välittömällä avulla -- jos lapsi tarvii sen suksipaketin niin se annettais se maksusitoumus siinä, kun sinä käyt--että katotaan sitten nyt kun minä otan nämä paperit niin katoetaan se muu toimeentulotuki täällä, mutta tässä on sinulle tämä minun leimaamani paperi, hae se suksipaketti huomiseksi.-- Että sulle todellakin annettas se A4, missä on Oulun sosiaali- ja terveystoimen leima; käy hakamassa ne sukset jossei sulla niitä oo. Tuo sitten tänne se kuitti tai joku merkintä siihen, että sä oot käyny ne hakemassa. --

2. haastateltava:

--Pitäis olla semmonen matkarahakassa -- ja se vastais ihan oikiastikin niitä lipun hintoja, eikä sitä että maksa ite osa. No ei sulla välttämättä oo maksaa itellä sitä ossaa. Vaan että se todella kattais sen lipun hinnan tai sen matkan hinnan -- ja sulle todellakin annetaan se raha ja -- sä joudut sitten kuitit esittämään siitä, että sä oot siellä käyny. Et se olis semmosta ihan konkreettista semmosta apua--

7.4 Enemmän vapaa-aikaa ja konkreettista apua

Ryhmähaastattelun alateemat neljä ja viisi käsittelivät yksinhuoltajan arjessa olevaa avun tarvetta ja haastavia tilanteita. Kyseiset alateemat vastasivat toiseen tutkimuskysymykseen: ”Minkälaista apua yksinhuoltajat tarvitsevat arjessaan?” Alla olevissa kappaleissa jäsentyy yksinhuoltajien vastaukset kyseisiin alateemoihin.

Yksinhuoltajat tarvitsivat eniten apua kotona, jossa ylimääräisiä käsiä tarvittaisiin mm. kotitöihin ja lasten kaitsentaan. Yksinhuoltajat kaipasivat myös omaa aikaa ja aikaa omille harrastuksille.

1. haastateltava:
Kotitöihin.

2. haastateltava:
--Se tuki olis semmosta, että kun ajattelee noita yksinhuoltajaäitejä, että kun ne tekee kaiken yksin ja muuta -- jos se siihen arjen pyörittämiseen mennee oikeasti, että sulla ei oo niitä hetkiä, niitä kohokohta hetkiä--

4. haastateltava:
--En minä panisi pahaksi, kun ajattelee sitä rumpaa mikä se nyt on, että nää tuut viiden aikaan kottiin ja sulla on se märisevä pikku poika siellä takana ja sulla on se kaupakassa toisessa kädessä, että siellä saattais joku olla auttamassa ihan oikiasti.

4. haastateltava:
Harrastukseen pääsis ite, että sais luoda semmosen oman harrastuksen, se ainakin itelleen kun tuntuu tällä hetkellä se unelma.

Yksinhuoltajat tarvitsivat myös toisenlaista konkreettista apua. Esimerkiksi suksipaketit lapsille tai erilaiset taloudelliset avustukset auttaisivat arjessa eteenpäin. Yksinhuoltajilla ei ole varaa ostaa joka vuosi uusia suksia tai luistimia vain muutamaa koulun liikuntatuokiota varten. Siksi he toivoivat, että lapsille voisi vuokrata harrastustarvikkeita tällaisia tilapäisiä tilanteita varten. Sopivien käytettyjen vaatteiden ja tavaroiden löytäminen esimerkiksi kirpputoreilta saattaa olla kovan etsimisen takana. Kukaan ei liioin pysty takaamaan, että niistä edes löytää etsimänsä. Toisaalta sieltä ostetut vaatteet ja tavarat voivat olla jo niin huonokuntoisia, ettei niitä kannata edes ostaa.

2. haastateltava:
-- Pitäs jotakin niinko semmosta konkreettista apua ruveta löytyyn, että niinkö mä just mainittin sen suksipaketin, että ei jäähä miettiin sitä, että käytetäänkö se – kokkous--

2. haastateltava:

--Sitten sanotaan, että no menkääpäs hakemaan kirpputorilta. Se pitää ymmärtää se, että niitä kirpputorejakin on rajoitetusti ja se, että ei siellä välttämättä kaikille oo niitä kokoja. -- Onko ne ennää lämpimiä ensinnäkään ne puvut?

2. haastateltava:

--Pitäs tulla joku tämmönen paikka sitten, mistä sä saat käyä vähäksi aikaa-- Täm-
mönen niinkö lasten välinevuokraamo, pienellä rahalla, saat siellä tai vaikka sitten
jos sulla on toimeentulotuesta joku lappu, sää voit mennä sieltä hakemaan vuokralle
ne sillä lapulla.--se vois ollakin ihan järkevä systeemi, koska se lapsi kerkiää kesän
aikana kasvaa niistä yli.--

3. haastateltava:

--Oon yrittänyt käytettynä ettiä suksipakettia, kun koulu vaatii sen, että lapsella täy-
tyy olla ne omat välineet, niin ei kerta kaikkiaan mistään löydy just oikean kokosia.
Uusiin mulla ei oo varraa.

Yhteydenpito lasten isään ja näiden uusiin elämänkumppaneihin ei sekään ollut ongel-
matonta. Yksi yksinhuoltaja ei uskaltanut päästää omia lapsiaan edes vierailemaan isän
uuden perheen luo. Toisaalta lasten isien uudet elämänkumppanit saattoivat myös kiel-
tää lasten isää tapaamasta lapsia, mikäli nämä asuivat edelleen isän entisen kumppanin
luona. Yksinhuoltajat ehdottivatkin jonkinlaista asennekasvatusta kaikille niille van-
hemmille, jotka aikovat perustaa uusioperheen. Heidän mielestään jokaisen aikuisen tu-
lisi huolehtia omasta jälkikasvustaan myös uuden perheen perustamisen jälkeen.

2. haastateltava:

--Mä oon pyytäny yhteistapaamista--mutta--ei siitä tuu niinku mitään. Pitäs niinku
aikuisten ihmisten ymmärtää, että on niinku entisiäkin velvotteita ja pitäs niinkö
järke...tai ottaessaan tietää minkä on ottamassa.

2. haastateltava:

--Pittääkö tässä ruveta ihan oikeestikkin -- pitää naisillekin semmosia vähän niinku
kurssityyppisiä, että kun tapaat sellaisen miehen, jolla on entisestä liitosta lapsia, että
osaisit niinku suhtautua.

4. haastateltava:

--On uusi vaimo ja on heilläkin lapsi, mutta heidän elämäntyylillä on semmonen, että
en minä ainakaan omaa lasta sinne edes päästä--

4. haastateltava:

-- Tämä vaimo ei anna isän edes nähdä niinkö tyttöä kahestaan, vaikka jottain on yri-
tetty joskus järjestää, että käyvät vaikka syömässä tai ihan siis pientä. Isä ei lähde
valvottuihin tapaamisiin --

Yksinhuoltajilla ei ollut varaa ylläpitää omaa autoa, joten omien asioiden hoitaminen ja lasten kuskaaminen esimerkiksi harrastuksiin aiheutti ongelmia. Yksinhuoltajuus jo itsessään vaikutti siihen, että kaikkien normaalienkin ihmissuhteiden hoitaminen kävi vaikeammaksi, koska perheessä ei ollut toista huoltajaa, joka olisi sillä välin ollut lasten kanssa.

2. haastateltava:

--Pittää kieltäytyä esim. normaaleista ystävyysuhteistakin sen takia, että ei et sä välttämättä voi järjestää aina sillä tavalla. --Ensinnäkin treffeille meno on jo semmosessa järjestämisessä, että joko kun rupiaa miettimään sitä, niin ehkä jätän menemättä.

2. haastateltava:

--Siinä on paperityötä ensinnäkin niin paljon, järjestää kulkemisen ja jos on pieniä lapsia, järjestää niille hoitopaikkaa, että sä pääset käymään näissä virastoissa--

3. haastateltava:

--Mitä pienemmät lapset on--se säätelee niin paljon sitä arkea siinä, että ei sieltä niin vaan lähetä. --

4. haastateltava:

--Isä soitti aamulla, että tuutko hakkeen sen kaksikymppisen. Mä, että millä mää tuun, että ei mulla oo autoa.--

Myös lasten kanssa oli kotona erilaisia ongelmatilanteita. Esimerkiksi normaalien rajojen asettaminen saattoi olla yllättävän hankalaa yksinhuoltajaperheessä. Lasten kiukutte-
lut ja teinien vaatimukset veivät henkisiä voimavaroja. Mikäli kaikki perheen lapset oli-
vat vielä alaikäisiä, heitä ei voinut jättää kotiin kovin pitkäksi aikaa keskenään.

2. haastateltava:

--Sulla olis perheessä vaikka vakkuutuskin niin eipä se korvaakaan jos sinne on jätetty tolskaamaan alaikäiset keskenään--

3. haastateltava:

--Sä yksin niinkö taistelet noitten murrosikäisten lasten kans näitä sääntöjä ja näitä jotka kuuluu jokkaiselle lapselle kuitenkin.--

4. haastateltava:

--Kun ite niitä rajoja yksin siellä yrittää laittaa, niin kyllä se oikeesti se kirpasee niin paljon, kun joku vielä tulee siihen...saa antaa neuvoja--, mutta tulis auttamaan eikä puhelimen päästä neuvois--

4. haastateltava:

--Kyllähän tällä meidän teinityöllä alkaa olemaan nämä vaatimukset jo melko isoja--

7.5 Ideoita yksinhuoltajien parissa tehtävään diakoniatyöhön

Ryhmähaastattelun alateemat seitsemän, kahdeksan ja yhdeksän selvittivät, minkälaista apua yksinhuoltajat odottavat ja ottaisivat vastaan seurakunnan diakoniatyöltä ja mikä voisi estää tämän avun hakemisen. Yksinhuoltajat antoivat ryhmähaastattelun aikana myös muutamia kehittämissideoita seurakunnan diakoniatyöhön. Kyseiset alateemat vastasivat kolmanteen tutkimuskysymykseen: ”Minkälaista apua seurakunnan diakoniatyö voi tarjota yksinhuoltajille?” Alla olevissa kappaleissa jäsenyyt yksinhuoltajien vastaukset kyseisiin alateemoihin.

Yksinhuoltajat olivat hakeneet apua seurakunnan diakoniatyöntekijöiltä erityisesti silloin, kun apua ei oltu saatu enää mistään muualta. He toivoivat kuitenkin saavansa taloudellista apua useammin kuin vain kerran, esimerkiksi johonkin laskuun mikäli sosiaalitoimi ei suostu kyseisessä asiassa auttamaan. Yksinhuoltajien mielestä diakoniatyöntekijät voisivat auttaa yksinhuoltajaperheissä saattamalla näiden talousasiat kuntoon. Ruuan saanti ja asuminen tulisi edelleen turvata. Ja koska kirkko löytyy jokaisesta kunnasta, yksinhuoltajat katsoivat, että kirkon diakoniatyöntekijät voisivat panna alulle erilaisia kansalaiskeräyksiä, joilla kerättäisiin varoja Suomessa asuvien köyhien auttamiseksi.

2. haastateltava:

--Ne kaksi tärkeintä se asuminen ja ruoka, että ne niinkö turvattais.--

2. haastateltava:

--Että se poistuis se systeemi -- ,että ei olis niin jyrkkä se raja siinä, että kun oot joskus saanu monta vuotta sitten vuokraan niin sä et välttämättä toista kertaa saa. Että jos sä et kerta kaikkiaan sieltä toimeentulotuesta saa, niin se käsiteltäs tosiasiallisena menona sitten se vuokratästä tai joku-- niin se ei estäis sitä, sitten kuitenkin sitä rahan saamista.--

2. haastateltava:

--Jossakin presidentin suojelussakin voi laittaa jonkun keräyksen pystyyn, mistä esimerkiksi ei tarvi--maksaa veromarkkoja. Minkä takia seurakunta ei pane tämmöstä keräystä pystyyn? -- Yksi euro jokaisen tuota ihmisen elämästä, sitä ei huomaa kukkaan. Otettas automaattisesti jonakin kuukautena, ja ne rahat pantas lyhentämättömänä jonnekin tilille ja maksettais niitten ylivelkaantuneitten ihmisten velat pois.-- Siihen osallistuis kaikki ja sitä ei kukkaan huomaa sitä yhtä euroa ja se päätettäis näin jossakin eduskunnassa tai jossakin, että se yhtenä kuukautena mennee kaikilta.-- Elikkä seurakunta olis mun mielestä sellanen taho. Se on joka kaupungissa ja näin se

vois pistää tämmösen alotteen niinko pystyyn.--Jos se tehtäis jonkun tämmösen Yhteisvastuu keräyksenkin alla tai tämmösellä jollakin nimikkeellä--

4. haastateltava:

--Siinä on vaikka tämmönen väsynyt yksinhuoltaja äiti ja sitten on talousasiat voi olla jo aika rempallaan, niin sais sen kohan korjattua siitä--

Vähävaraisten auttaminen on tänä päivänä melko byrokraattista myös monissa seurakunnissa. Siksi seurakunnan taloudelliseen avustustoimintaan toivottiin enemmän joustavuutta, välitöntä ruoka-apua ja maksusitoumusten aktiivisempaa käyttöä. Koska myös yksinhuoltaja voi sairastua, eikä saa aina järjestettyä lapsilleen hoitopaikkaa vastaanoton ajaksi, he toivoivat, että taloudellista apua olisi mahdollisuus saada myös puhelimen välityksellä.

2. haastateltava:

--Esim. joku tulee henkilökohtaiselle käynnille jossakin ja valittaa sitä tilannettaan, niin antas vaikka sille sämpylän ja kahvin heti siinä ens töikseen. Sillä voi ihan oikeastikin olla näläkä sillä ihmisellä.--

2. haastateltava:

--Vaikka se käytäis hakemassa joku tietty kustannusarvio jostakin ja se vaikka just tämmöselle kortille ladattas tai johonkin se summa, että sää voisit käydä sitte niinkö sillä tavallaan --

4. haastateltava:

--Jos ei vaikka ole mahdollisuutta lähteä silloin tai muuta, niin että vois saada sitten semmosen hätäavun siinä (tutkijan lisäys: puhelun välityksellä).

Yksinhuoltajien mielestä esteitä avun hakemiselle olivat pelko leimautumisesta ja avun hakemisen seuraamuksista. Avunhakijoiden leimaamista esiintyy yksinhuoltajien mielestä vielä paljon. Kaikki ihmiset eivät myöskään osaa tai jaksaa hakea itselleen ja perheelleen apua.

2. haastateltava:

--Sitten pelkää sitä leimautumista. Edelleenkin sitä on tänä päivänä aivan hirveästi.

2. haastateltava:

--Mä tiedän paljon näitä opiskelijapoikia-- siis se kynnyks. Ne ei kehtaa kotiansakaan mennä--niillä voi ihan oikeastikin olla näläkä. Miten semmonen ihminen kellä on näläkä jaksaa lähtiä ennää mihinkään?

3. haastateltava:

--Ei kaikki välttämättä ossaa hakea apua niinko oikeista paikoista--

4. haastateltava:

Tulleeko siitä jotakin jatkoseuraamuksia sitten?

Yksinhuoltajat toivoivat saavansa diakoniatyöntekijöiltä henkistä tukea ja apua myös arjen vaikeisiin tilanteisiin ja tulevaisuuden suunnitteluun. Seurakunnalta toivottiin myös tukihenkilö- tai kaveritoimintaa erityisesti yksinhuoltajien lapsille. Esimerkiksi yksinhuoltajaäitien pojat voisivat hyötyä vähän vanhemmasta miespuolisesta kaverista, joka toimisi samalla eräänlaisena miehen roolimallina yksinhuoltajaperheen pojille. Yksinhuoltajat ehdottivat, että sosiaali- ja terveysalan työharjoittelijat voisivat tulla auttamaan yksinhuoltajaperheen arkitöissä työharjoittelunsa puitteissa.

2. haastateltava:

--Kun ajattelee nuita teinejä esim. poikia niin niillä jos ois vaikka joku semmonen fiksu, yli kaksikymppinen kaveri jostakin tällai näin. Se vois vaikka käydä--ihan vaikka jutella asioista sillä tavalla jos ei isä vaikka oo tässä kuviossa--Sitähän on paljon ollukin nyt niinku lehdissäkin, että sitä kaveritoimintaa on niinku alettu harrastaa, mutta sitä sais olla enämpi.

2. haastateltava:

--Ne yksinhuoltaja äidit, jotka siellä kotona oikeasti on -- on hirveän paljon niitten omien lastensa kanssa. Elikkä--jotain lastenhoitoapua tai semmosta jos sitä ei sitten siitä omasta perhepiiristä, mummoista tai jostakin ei niinku lyövy.--Ku näitä harjoittelija/lastenhoitajia, jotka esim. tuolla sosiaali- ja terveysoppilaitoksella niin ihan semmosessakin yhteydessä ottaa jotenkin-- kierrättää semmosta jotakin juttua että se menis harjoittelusta tai jostakin.

4. haastateltava:

--Sais sitä tukia siihen arkeen, että se jaksais oikiasti ja pystyis vähän vaikka suunnittelemaan sen äitin tai mikä huoltaja siellä nyt onkaan -- pikkasen semmosta tulevaisuutta, että se ei olis sitä sammaa maanantain oottamista kun posti tullee.

Yksinhuoltajat toivoivat, että diakoniatyöntekijät voisivat järjestää heidän perheilleen joko ilmaisia tai hyvin edullisia retkiä ja leirejä. Konkreettisia toiveita olivat esimerkiksi lapsille suunnatut ilmaiset tivolin rannekkeet ja liput Hop Loppiin. Yksinhuoltajat halusivat viettää aikaa myös toisten yksinhuoltajien kanssa. Siksi he toivoivat, että seurakunta järjestäisi heille vertaistukiryhmän, missä heillä olisi mahdollisuus tavata toisia yksinhuoltajia. Vertaistukiryhmän ajaksi lapsille toivottiin omaa toimintaa, jotta äidit saisivat olla hetken omassa rauhassa. Hetkellinenkin vapaus lasten kaitsennasta toimisi kaivattuna arjen henkireikänä monille yksinhuoltajille.

2. haastateltava:

--Seurakunnathan vois järjestää semmosta, että lapsille ois joku semmonen, että siellä saattais olla -- vaikka välipala --se kestäis usiamman tunnin--siellä vois tavata ihmiset niinkö aikaset ihmiset toisiaan vaikka kahvikupin ääressä. Ja saisivat--vaihtaa niitä ajatuksia sillai, että ei tarvis huolehtia siitä, että onko lapsille se hoito. --

4. haastateltava:

No kaikki nämä leirit ja yleensä tämmöset yhteiset tapahtumathan luo sitä, että nää pääset sieltä kotoa pois ja se ei välttämättä maksa mitään.

4. haastateltava:

Talvella Hoploppiin ja kesällä tivoliin.

Yksinhuoltajat toivoivat, että seurakunnan diakoniatyöntekijät ottaisivat itse aktiivisemmin yhteyttä heiltä aikaisemmin apua saaneisiin asiakkaisiin ja tiedottaisivat enemmän omasta toiminnastaan. He toivoivat, että seurakunnasta tulisi jonkinlainen esite kotiin, jossa kerrottaisiin, miten ja mistä seurakuntalainen voi tarvittaessa hakea apua, koska kaikki eivät uskalla hakea apua ellei siihen erikseen kehoteta.

2. haastateltava:

--Esim. näitten ihmisten piirissä, jotka täällä on käyny, niin laittaa vaikka semmosta kyselyä joskus menemään, että olisitko niinko avun tarpeessa ja jos tuntuu siltä niin ota ihmeessä yhteys--ne ei välttämättä kehtaakaan sitten ottaa uudelleen yhteyttä, että se tulis tavallaan se pyyntö niinkö tavallaan täältäpäin -- seurakunnasta.

2. haastateltava:

--Infoa kuitenkin enempi ehkä pitäis kuitenkin sitten olla. --Vaikka se posahtaisikin joskus semmonen joku käsikirja sieltä postilaatikosta, että ois semmosia malliesimerkkejä, että mitä teen kun mä oon nyt tässä ja tässä tilanteessa. Et mihin otat yhteyttä. --siellä vois ihan hyvin olla ne puhelinnumerot ja kaikki. --Ois joskus jotakin muitakin puhelinnumeroita kun niitä vaihteen puhelinnumeroita. --

Yksinhuoltajat toivoivat, että kirkon diakoniatyöntekijät tekisivät enemmän ja tiiviimpää yhteistyötä esimerkiksi koulujen ja sosiaalitoimen kanssa. Diakoniatyöntekijöiden toivottiin toimivan yksinhuoltajien äänitorvena ja heidän asioidensa puolestapuhujina, sillä yhteistyötä tehdessään he voisivat samalla välittää yhteistyötahoille tietoa yksinhuoltajien vaikeasta elämäntilanteesta. Yhteistyö sosiaalitoimen kanssa saattaisi vähentää myös avustuksien väärinkäyttöä. Toisaalta yhteistyön avulla voitaisiin auttaa paremmin myös niitä asiakkaita, joiden taloudellinen tilanne ei kohennu lukuisista auttamisy yrityksistä huolimatta. Samalla sosiaalitoimi saisi ajankohtaista tietoa niistä asiakkaista, jotka todellisuudessa kuuluisivat sosiaalitoimen asiakkaiksi.

2. haastateltava:

--Että se yhteistyö siis tässä yhteiskunnassa olis niinko siis semmosta laajempaa eri tahojen välillä.

2. haastateltava:

--Toimeentulitukikin hirveän herkästi saattaa sanoa, että mee hakkeen seurakunnalta, et ne niinkö tavallaan työntääkin niitä asiakkaita niinku seurakunnalle--semmosta yhteistyötäkin niinko enempi varmaankin kannattais niinku tehä--

2. haastateltava:

--Seurakuntien mun mielestä kannattas pittää näitä yhteispalavereita tämän toimeentulotuen kans niinku, että se niinkö herättäs sitä keskustelua siellä toimeentuluen puolellakin, että he lähtisivät viemään sitä sinne ylemmälle taholle sitä asiaa, että ne ruvettais ottamaan sielläkin tosiasiallisina ne menot huomioon. Että -- seurakunnatkin antais niinkö sen sinne sen tiedon, että tiedättekö, että ne teidän asiakkaat on täällä sitte.

2. haastateltava:

--Pitäs koulujenkin kans, ruveta koulun edustajiakin ja opettajia käskemään ihan oikeestikkin, että tiiättekö te oikiasti kuin paljon siellä on näitä yksinhuoltajaperheitä, joilla ei oo varraa joka vuosi niitä vehkeitä ostaa. Että ottakaapa huomioon se siinä, että ette eriarvoista niitä lapsia--

Yksinhuoltajat olivat nähneet ja oivaltaneet myös ennaltaehkäisevän työn tärkeyden. He toivoivat, että saisivat avun hätäänsä jo ennen kuin oma elämäntilanne kriisiytyy ja on kaiken avunsaannin ulkopuolella.

2. haastateltava:

--Vähän niinkun joka taholle sitä ennaltaehkäisevää työtä, olipa se sitten henkistä tai taloudellista tai jotakin muuta.

3. haastateltava:

--Mun mielestä sitä ei saisi oottaa niin pitkään, että ne asiat on niinko niin rempallaan.

4. haastateltava:

--Mitä ajetaan tänä päivänä sitä ennaltaehkäisevää työtä -- sitä lissää. Että ei tapahdusi mittään pahempaa, isompaa. Sillä kuitenkin saahaan aika paljon aikaseksi ja ne ei tarvi olla isoja juttuja.

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Jotta tutkimusaineistoa voitaisiin pitää validina eli luotettavana, tutkimusmenetelmän, tutkimuksen toteutuksen ja käsiteltävän aineiston on pystyttävä kuvailemaan tutkittavaa ilmiötä. (Anttila 2006, 470). Koska tahdoin kuulla yksinhuoltajien omia mielipiteitä heitä koskevissa kysymyksissä, päädyin käyttämään tutkimusmenetelmänä ryhmähaastattelua, mitä pidettiin yhtenä parhaista menetelmistä juuri tähän tarkoitukseen. Ryhmähaastattelun avulla saatu tutkimusaineisto antoi vastauksia jokaiseen esittämäni tutkimuskysymykseen, vaikka toisiin tutkimusteemoihin vastattiinkin hieman aktiivisemmin kuin toisiin. Huomion arvoista oli sekin, että kaksi haastateltavaa neljästä osallistui ryhmähaastattelussa käytyyn keskusteluun selvästi kahta muuta aktiivisemmin. Tutkimuskirjallisuuden mukaan ryhmähaastattelun riskinä voidaan pitää sitä, että yksittäisten haastateltavien vastaukset voivat vaikuttaa tutkimuksen lopputulokseen enemmän kuin muiden. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 35, 63.)

8.1 Tutkimusprosessin laatu ja luotettavuus

Tutkimuksen ja haastatteluaineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Koska laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ja laatua tulisi tarkkailla tutkimuksen eri vaiheissa, pyrin vaikuttamaan tutkimuksen laadukkuuteen jo tutkimuksenteon alkuvaiheessa. Teema-haastattelurunkojen huolellisella etukäteisvalmistelulla pyrin varmistamaan sen, että haastattelutilanteessa keskusteltaisiin oikeista ja tutkimuskysymyksien kannalta relevantista asioista. Itse ryhmähaastattelu onnistui myös siinä mielessä hyvin, että haastatteluun pääsi osallistumaan kuitenkin puolet kutsutuista eli neljä yksinhuoltajaa, mikä riitti tutkimuskirjallisuuden mukaan ryhmähaastattelun onnistuneeseen suorittamiseen. Tämä pieni mutta keskusteleva ryhmä suoritti ryhmähaastattelun kunnialla alusta loppuun saakka, joten tutkimus tuotti riittävästi vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 19-20, 184-185.)

Haastattelun tulee aina pohjautua vapaaehtoisuuteen. Siksi ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa haastateltavien on annettava suostumuksensa haastatteluun asianmukaisen informaation pohjalta. (Hirsjärvi & Hurme, 2010, 20.) Pyrin huolehtimaan alusta saak-

ka, että haastatteluuni osallistuvilla yksinhuoltajilla olisi käytössään kaikki se tarpeellinen tieto, mitä he tulisivat tarvitsemaan suostuakseen ja osallistuakseen ryhmähaastatteluun. Esittelin ensimmäisen kerran tutkimustani haastateltaville puhelimesta samalla, kun pyysin heitä osallistumaan tähän tutkimukseen. Lähetin heille myös kirjeen, jonka mukana oli esitättävä kyselylomake ja saatekirje, jossa kerrottiin tarkemmin tutkimuksen sisällöstä, tarkoituksesta ja kulusta. Tässä vaiheessa haastateltavat näkivät ensimmäistä kertaa myös tutkimuskysymykset.

Vaikka testasin ryhmähaastattelupäivänä tallennuslaitteiden toimivuuden, päätin tallentaa ryhmähaastattelun kaiken varalta myös omalle kannettavalle tietokoneelleni. Kaksoistallennus osoittautui viimeistään litterointi vaiheessa viisaaksi ratkaisuksi, koska haastateltavien äänet olivat tallentuneet paremmin juuri tietokoneen kovalevyn muistiin. Ryhmähaastattelun tallentaminen onnistui siis teknisesti hyvin. Onnistuneen aineiston tallennuksen vuoksi myös haastatteluaineiston litterointi oli helppo, joskin työläs tehdä. Koska toimin tässä tutkimuksessa sekä tutkijana että haastatteluaineiston litteroijana, aloitin litteroinnin viikon sisällä ryhmähaastattelun suorittamisesta, jotta tutkimustulosten laatu säilyisi mahdollisimman hyvänä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 184-185.)

Haastateltavien on voitava luottaa siihen, että heidän antamiaan tietoja käsitellään luotamuksellisesti. Siksi olen säilyttänyt haastatteluun osallistuneiden henkilöiden täyttämät kyselylomakkeet ja ryhmähaastattelun kautta saadun tutkimusaineiston omassa kodissani. Täten olen voinut varmistaa sen, ettei kukaan ulkopuolinen ole päässyt käsiksi tutkimusaineistoon koko tutkimusprosessin aikana. Kun koko tutkimusprosessi on suoritettu loppuun, kyselylomakkeet ja ryhmähaastattelusta tehdyt tallenteet ja kirjalliset litteraatiot tullaan hävittämään tutkijan toimesta asiaan kuuluvalla tavalla. Vaikka löysin haastateltavat tutkimukseeni oman työni kautta, edes työyhteisöni jäsenet eivät tiedä, keitä olen haastatellut tätä tutkimusta varten. Olen myös kirjoittanut tutkimusraporttini siten, että kukaan haastateltavista ei ole ulkopuolisen lukijan tunnistettavissa. (Anttila 2006, 508-509.)

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös käytettyjen lähteiden luotettavuus. Koska tutkimuksessani haettiin nimenomaan kokemusperäistä tietoa yksinhuoltajien elämäntilanteesta ja avun tarpeesta, haastateltaviksi kutsuttiin ainoastaan yksinhuoltajia. Olen pyrkinyt käyttämään myös mahdollisimman uutta aiheeseen liittyvää lähdekirjallisuutta

tämän tutkimusraportin kirjoittamisessa. Lähdekirjallisuutta etsiessäni kuitenkin huomasin, että yksinhuoltajuutta koskevaa tuoretta kirjallisuutta ja aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia on yllättävän vähän. Niinpä jouduin käyttämään välillä myös vanhempia lähteitä. (Hirsjärvi ym. 2010, 113-114.)

8.2 Sisällönanalyysin luotettavuuden takaaminen

Laadullisen tutkimuksen kelvollisuuden kriteerinä ei ole kootun tiedon määrä vaan analyysin kelvollisuus. Oleellisinta on se, mitä tutkija saa tutkimusaineistostaan irti ja millaisiin johtopäätöksiin hänen tulkintansa yltää. (Aaltola & Valli 2010, 19; Hirsjärvi & Hurme 2010, 189.) Analyyttinen läpinäkyvyys ja tulkintojen ankkuroiminen aineistoon ovat kurinalaisen laadullisen tutkimuksen validiteettia parantava piirre. Siksi en tyytynyt esittämään tutkimusraportissa vain tutkimuksen päätuloksia, vaan nostin tasapuolisesti esille kaiken sen tiedon, mitä sain ryhmähaastattelun litteroidusta tutkimusmateriaalista irti. Koska tutkimuksen lukijoiden on pystyttävä myös hahmottamaan, minkälaisista vastauksista tutkimuksen johtopäätökset ovat muodostuneet, olen käyttänyt muutamia tiivistettyjä ja litteroituja puheenvuoroja esimerkkeinä kirjoittaessani analyysin tuloksista. Tämä on toivon mukaan lisännyt analyysin läpinäkyvyyttä ja mahdollistanut lukijan omat tulkinnat. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 19; Ruusuvuori ym. 2010, 43.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ollut saada yleistettävissä olevaa tietoa yksinhuoltajien elämäntilanteesta. Silloin kun tutkimustulosten ei odotetakaan yleistävän mitään, uhka tutkimuksen ulkoista luotettavuutta kohtaan poistuu. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 188). Tutkijana minun oli kuitenkin pystyttävä osoittamaan vastaavuus omien tulkintojeni ja yksinhuoltajien tulkintojen välillä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että tutkimuksessa mukana olevilla yksinhuoltajilla oli oltava mahdollisuus tutustua tekemiini tulkintoihin analyysinteon jälkeen. Tässä tapauksessa lähetin elokuussa 2012 kaikille ryhmähaastattelussa mukana olleille kirjeen, jossa oli valokopiot tutkimusanalyysin tuloksista eli tutkimusraportin luvusta 8. Samalla pyysin heiltä kirjallista palautetta tutkimustuloksistani. Kirjeessä oli mukana valmiiksi maksettu palautuskuori, jonka he lähettivät minulle takaisin palautteensa kanssa ennen tämän loppuraportin tarkastamista. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 189.) Haastattelussa mukana olleiden yksinhuoltajien mielestä analy-

soidussa tutkimusaineistossa ei ollut korjaamisen tarvetta. He kaikki olivat sitä mieltä, että analyysin tulokset kuvasivat heidän haastattelussaan esille nostamia asioita.

8.3 Tutkimustulosten vertailua aikaisempiin tutkimustuloksiin

Tämän tutkimuksen luotettavuutta lisää mielestäni myös se, että saamani tutkimustulokset ovat vertailukelpoisia monien muiden aiheita käsittelevien aikaisempien tutkimustulosten kanssa. Myös aikaisemmin tehtyjen tutkimuksien tulokset viittaavat siihen, että yksinhuoltajat tarvitsevat yhteiskunnalta enemmän huomiota ja apua. Heille on suotava irtiottoja vaikeasta arjesta. Olen koonnut tähän alle muutaman esimerkin aikaisemmista tutkimuksista, joiden tulokset tukevat ja täydentävät tämän tutkimuksen tuloksia.

Työne Hakkaraisen tekemästä köyhyys selvityksestä (2009) käy ilmi, miten köyhyys näkyi kuudentoista tutkimuksessa mukana olleen yksinhuoltajan arjessa. Tutkimustulosten mukaan yksinhuoltajat olivat köyhiä sekä yhden lapsen että viiden lapsen perheissä. Useimpien yksinhuoltajien taloudellinen toimeentulo perustui erilaisiin sosiaalietuuksiin kuten asumistukeen, elatusmaksuihin, lapsilisiin ja erilaisiin työttömyyskorvauksiin. Monilla yksinhuoltajilla oli myös katkonainen työura, ja useimmat heistä työskentelivät matalapalkkaisilla aloilla. Yksinhuoltajaäideillä oli jatkuva huoli rahojen riittämisestä ruokaan ja muihin päivittäisiin menoihin. Yksikin ylimääräinen menoerä sai talouden sekaisin. Myös liikkumista paikasta toiseen jouduttiin rajoittamaan bussirahojen puuttuessa. Vaikka kirpputorit ja kierrätys olivat tulleet tutuiksi, kunnollisten vaatteiden ja sopivien urheiluvälineiden löytäminen kierrätettyinä oli yksinhuoltajien mielestä haasteellista etenkin nopealla aikataululla. Erityisen raskaaksi yksinhuoltajat kuitenkin kokivat lasten toiveista ja harrastuksista tinkimisen. Yksinhuoltajat kertoivat tinkivänsä henkilökohtaisista menoista ja harrastuksista turvatakseen lastensa hyvinvoinnin. Vaikea taloudellinen tilanne vaikutti myös yksinhuoltajien yleiseen vireystilaan ja aiheutti pitkityessään mm. väsymistä, ahdistusta ja masennusta. (Roivainen ym. 2011, 12, 24-26, 28-30, 78.)

Edellä mainitussa tutkimuksessa selvittiin myös, miten yksinhuoltajien köyhyys haasteisiin voitaisiin vastata palvelurakenteessa. Tutkimustulosten mukaan yksinhuoltajien kokemukset palvelujärjestelmistä ja viranomaisista olivat pääsääntöisesti kielteisiä. Yli-

voimaisesti eniten haastatellut yksinhuoltajat olivat kuvanneet asiointikokemuksiaan sosiaalitoimistossa. Hakkarainen (2009) oli kategorisoinut vastaukset ryhmiin: ”sossusta ei kannata hakea”, ”byrokratia ja paperisota” ja ”kynnys sosiaalityöntekijälle”. Toimeentulovaikeuksiensa keskellä yksinhuoltajat kokivat, etteivät he saaneet apua sosiaalitoimistosta. Asiointi sosiaalitoimistossa koettiin turhauttavaksi ja vastenmieliseksi tiukkojen toimeentulotukinormien ja toimiston byrokraattisten käytäntöjen vuoksi. Sosiaalityöntekijän vastaanotolle oli vaikea saada aikoja. Viranomaistoiminnan kuvauksissa korostuivat myös asiakastyön vuorovaikutuksessa koettu mielivalta, asenneongelmat ja harkintavalta. Puutteita löytyi myös palvelukäytäntöjen tiedottamisesta ja viranomais-ten välisestä yhteistyöstä. Asiointia sosiaalitoimistossa kuvattiin mm. köyhän kyykkyttämiseksi, maton alta vetämiseksi, asennevammaisuudeksi, ala-arvoiseksi kohteluksi ja kylmän veden niskaan saamiseksi. Toimeentulotuen hakuprosessi kuvattiin työlääksi ja lopputuloksen kannalta niin epävarmaksi, että mieluummin tuki jätettiin kokonaan hakematta. Yksinhuoltajat kritisoivat myös yksinhuoltajien verotusta, lapsilisien päättymistä lapsen täyttäessä 17 vuotta, sosiaalitoimiston pitkiä jonotusaikoja, matalaa vuokratason tasoa, vuokravakuuksien maksatuksen epäämistä ja lapsilisien vähentämistä toimeentulotuesta. (Roivainen ym. 2011, 29-31, 78.)

Heidi Lahnamaa (2005) on tutkinut yksinhuoltajien jaksamista, heidän saamaansa tukea sekä tulevaisuuden toiveita. Tutkimustulosten mukaan yksinhuoltajien jaksamiselle oli oleellista oman ajan saaminen sekä sosiaalisen verkoston tarjoama tuki. Myös lapset auttoivat yksinhuoltajia jaksamaan tuodessaan näiden elämään enemmän iloa ja merkitystä. Yksinhuoltajien omat läheiset olivat tärkeimpiä taloudellisen, sosiaalisen ja henkisen tuen antajia. Muina tukijoina mainittiin sosiaalityö, terveydenhuolto ja toiset yksinhuoltajat. Yksinhuoltajuuden ongelmana pidettiin suurta vastuuta ja perheen ulkopuolisen tuen puuttumista. Kunnilta ei saatu minkäänlaista kotiapua tai tukea arkeen, vaikka tavallinen maksuton lastenhoito- tai siivousapu olisi auttanut monia yksinhuoltajia. Tutkimustuloksissa nostettiin esille myös epäasiallinen yksinhuoltajien kohtelu viranomais-ten taholta. Yksinhuoltajilla ei ollut myöskään mahdollisuutta asioida saman sosiaalityöntekijän luona työntekijöiden suuren vaihtuvuuden vuoksi. Lahnamaan mielestä yksinhuoltajien jaksamisen kannalta merkittävää oli nimenomaan tuen saaminen vaikeassa elämäntilanteessa. Viranomaisilta odotettiin enemmän tukea sekä kykyä kohdata yksinhuoltajia työssään. (Lahnamaa 2005, 2, 36, 39-40, 46.)

Arja-Liisa Lipponen (2004) on myös tutkinut yksinhuoltajien jaksamisesta. Tutkimustulosten mukaan yksinhuoltajien ajatukset pyörivät paljon taloudellisen pärjäämisen ja arkirutiinien ympärillä. Arjen pyörittäminen verotti yksinhuoltajien fyysisiä voimia, mikä vuoksi myös heidän henkinen hyvinvointinsa joutui koetukselle. Yksinhuoltajat olivat usein niin väsyneitä ja uppoutuneita kotitöihin, että oma vanhemmuus jäi olemattomaksi. Kyseisen tutkimuksen mukaan yksinhuoltajien lapset joutuivat kantamaan myös enemmän vastuuta kuin parisuhteeseen syntyneet lapset. Mikäli yksinhuoltajat onnistuivat saamaan fyysisistä apua lastenhoitoon ja kotitöihin, heillä oli parempi mahdollisuus osallistua harrastuksiin ja tavata omia ystäviään. Tämä puolestaan johti parempaan henkiseen jaksamiseen ja vanhemmuuteen. Sosiaalisen verkoston olemassaolo oli siis erityisen merkittävä asia yksinhuoltajille. (Lipponen 2004, 65-67.)

Kärelammen ja Ylilehdon (2002) tutkimuksessa kuvaillaan yksinhuoltajaäitien elämää. Tutkimuksen kautta selvitettiin, miten yksinhuoltajaäidit arvioivat saavansa tukea sukulaisiltaan, ystäviltään ja neuvolan henkilökunnalta. Kyselytutkimukseen vastasi 55 Oulun Seudun Yksinhuoltajat ja Yhteishuoltajat ry: n jäsentä. Tutkimustulosten mukaan 80 % yksinhuoltajista koki yksinhuoltajuuden ja arjen pyörittämisen henkisesti raskaaksi. Yli puolet vastaajista oli ollut sitä mieltä, ettei heillä ollut riittävästi rahaa ja vapaa-aikaa. Toisaalta yli kolmannes vastaajista oli ollut tyytyväisiä senhetkiseen taloudelliseen tilanteeseensa. Yksinhuoltajaäidit saivat eniten apua ja tukea ystäviltään ja sukulaisiltaan. Suurin osa oli kuitenkin ollut sitä mieltä, ettei tukea ollut tullut riittävästi. Myös toisten yksinhuoltajien merkitys tiedon ja tuen antajina nimenomaan yksinhuoltajuuteen liittyvissä asioissa korostui. Koska keskustelut toisten yksinhuoltajien kanssa auttoivat jaksamaan arjessa, yksinhuoltajille järjestettyjä keskusteluryhmiä pidettiin tärkeinä. Kyseisten keskusteluryhmien kautta yksinhuoltajilla on mahdollisuus saada myös uusia ystäviä, jotka auttavat tukemaan heitä arjessa. (Kärelampi & Ylilehti 2002, 3, 28-30, 48, 52, 56-57.)

Hannele Tiittasen (2001) lisensiaatintutkimuksessa kuvataan diakonissan asiakkaana olevien yksinhuoltajaäitien elämäntilannetta ja heidän tukemistaan. Tutkimuksen päätuotoksena syntyi diakonissan toimintaa kuvaava alustava malli yksinhuoltajaäidin tukemisesta, josta on kerrottu jo aikaisemmin tässä tutkimusraportissa. Tutkimustuloksien mukaan diakoniatyöntekijöiden vastaanotolle tulleiden yksinhuoltajien elämäntilanne voidaan tiivistää viiteen ydinkategoriaan: taloudellinen ahdinko, sosiaalisten suhteiden

vaikkeudet, väsyminen, terveyteen liittyvät ongelmat ja kielteisten tunteiden kokeminen. Tutkimuksesta kävi ilmi, että yksinhuoltajien yleisin syy ottaa yhteyttä diakoniatöihin on taloudellinen ahdinko. Pitkittyessään heikko taloustilanne vaikutti myös yksinhuoltajien henkiseen hyvinvointiin. Yllättäviin taloudellisiin menoihin yksinhuoltajilla ei ollut varaa. Tutkimustulosten mukaan yksinhuoltajat joutuivat luopumaan omista tarpeistaan ja kiinnostuksen kohteistaan, sillä lasten tarpeiden tyydyttämisestä pyrittiin pitämään viimeiseen asti kiinni. Yksinhuoltajaäidin elämä kutistui helposti vain kodin seinien sisäpuolelle, sillä ulos lähteminen olisi vaatinut usein ylimääräistä rahaa tai vähintään lastenhoitajaa. Yksinhuoltajat olivat väsyneitä kantamaan vastuuta yksin ja he kaipasivat toista ihmistä, jonka kanssa he olisivat voineet jakaa vastuun arjen pyöryksestä. Yksinhuoltajuuteen liittyvät paineet näyttivät lisäävän myös yksinhuoltajien terveysongelmia. (Tiittanen 2001, 8, 47, 50-52, 56, 58, 60.)

9 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA

Tässä viimeisessä luvussa käsittelen tutkimuksesta ja sen tuloksista nousseita johtopäätöksiä, ja peilaan niitä omiin ajatuksiini. Omasta mielestäni varsinainen ryhmähaastattelu onnistui hyvin, koska se tuotti paljon kehittämiskelpoisia ideoita seurakunnasamme tehtävään diakoniatyöhön. Samalla se nosti esille diakoniatyöltä apua hakeneiden yksinhuoltajien taloudellisen ja henkisen hädän. Näin jälkikäteen ajateltuna olisin kuitenkin voinut puuttua ryhmähaastattelun kulkuun hieman useammin, varsinkin niissä kohdin, missä keskustelu lähti kysytystä temasta hieman sivuraiteille. En kuitenkaan halunnut liiaksi puuttua keskustelun luonnolliseen kulkuun, tai ohjaila omilla välikysymyksilläni keskustelun luonnollista suuntaa.

Yksinhuoltajat olivat tämänkin tutkimuksen mukaan vähävaraisia. Jopa niin vähävaraisia, ettei heillä ollut rahaa edes kaikkiin välttämättömiin talouskuluihin. Yksinhuoltajien taloudellinen tilanne johti hyvin helposti myös henkiseen uupumiseen ja epätoivoon. Yksinhuoltajat olivat yksimielisiä siitä, että nykyiset yhteiskunnan maksamat taloudelliset etuudet eivät enää riitä elämiseen liittyvien välttämättömien kustannuksien maksamiseen. Yksinhuoltajien vastauksista voitiin vetää myös se johtopäätös, että elatusmaksujen laiminlyönti on aivan liian helppoa tällä hetkellä. Tämän vuoksi yksinhuoltajat tarvitsevat sekä taloudellista että konkreettista apua selviytyäkseen raskaasta elämäntilanteestaan paremmin.

9.1 Ajatuksia yksinhuoltajien köyhyyden poistamisesta

Yksittäisen köyhän perheen taloudellista ahdinkoa ei pystytä lievittämään pienillä taloudellisilla avustuksilla kuin korkeintaan yhdeksi päiväksi. Itse asiassa köyhyyden ongelmaa saatetaan jopa ylläpitää tällä hyvää tarkoittavalla eleellä. Paljon tehokkaampaa ja asiakkaan ihmisarvoa kunnioittavampaa olisi pyrkiä avoimiin poliittisiin ratkaisuihin, joiden turvin yhteistä hyvää pystyttäisiin jakamaan eettisesti oikeudenmukaisemmalla tavalla. Poliitikkojen ja sosiaalialan työntekijöiden tulisi poistaa tai ainakin vähentää köyhyyden syitä, sillä ilman ihmisten hyvää tahtoa ja rakenteellisia muutoksia köyhyys tulee vain lisääntymään yhteiskunnassamme. (Latvus ym. 2010, 38, 43, 262-263.)

Mikäli yhteiskuntamme päättäjät ja sosiaalialan ammattilaiset haluavat todella auttaa yksinhuoltajia, heidän on pakko auttaa heitä jatkossa enemmän myös taloudellisesti. Kauniit ja hyvää tarkoittavat neuvot ja henkinen tuki eivät riitä, sillä pitkittyessään taloudellinen köyhyys vaikuttaa myös yksinhuoltajien psyykkiseen hyvinvointiin. Tästä puolestaan seuraa uusia ja yhteiskunnalle kalliiksi tulevia ongelmia, sillä varhaislapsuuden vaurioiden korjaaminen on paitsi vaikeaa myös kallista. Siksi lapsiperheiden ja varsinkin yksinhuoltajaperheiden hyvinvoinnista kannattaisi pitää huolta myös taloudellisen taantuman aikana. (Lammi-Taskula ym. 2009, 239.) Mikäli yksinhuoltajien henkisen oireilun taustalla vaikuttavia syitä, esimerkiksi köyhyyttä ei poisteta tai lievennetä, yksinhuoltajien ja heidän lastensa elämän laatu ei parane tulevaisuudessakaan.

Yksinhuoltajuutta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden mukaan eräs kaikista keskeisimmistä yksinhuoltajien köyhyyden syistä on edelleen se, että suurin osa yksinhuoltajista on naisia. Naisilla ei siis sukupuolensa takia ole niin hyvää taloudellista mahdollisuutta elättää lapsiaan yksin, mikäli elämäntilanne sitä vaatii. Tässä mielessä Suomessakin eletään vielä kaukana todellisesta naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Minusta jokaisen ihmisen työpanoksesta pitäisi jo lähtökohtaisesti maksaa elämiseen riittävä palkka riippumatta siitä, onko kyseessä mies- vai naisvaltainen ala.

Aikaisempien tutkimuksien mukaan yksinhuoltajien taloudellista tilannetta helpottaisi, mikäli yksinhuoltajien ja heidän lastensa toimeentulotuen perusosaa korotettaisiin. Tämän lisäksi kotona asuvat yli 17-vuotiaat lapset pitäisi huomioida toimeentulotukilaskelmissa. Myös enimmäisasumismenojen ylärajaa tulisi tarkistaa asumistuki- ja toimeentulolaskelmissa vuokratason noustessa. Kaiken kaikkiaan sosiaaliturvaa tulisi muokata työssäkäyvien yksinhuoltajien osalta kannustavammaksi siten, ettei lapsilisiä otettaisi huomioon tuloina toimeentulotukipäätöksiä tehtäessä. (Roivainen ym. 2011, 79, 83.) Mielestäni myös niiden yksinhuoltajien, jotka työskentelevät matalapalkkaisilla aloilla, tulisi saada ansaita tietty summa rahaa kuukaudessa menettämättä silti sosiaalietuuksia, koska muuten työssäkäynti ei yksinkertaisesti kannata taloudellisesti.

Poliitikkojen ja muiden julkisten tahojen tulisi ottaa enemmän kantaa myös elatusmaksujen laiminlyöntiin. Painetta tulisi luoda erityisesti niiden vanhempien harteille, jotka jättävät elatusmaksunsa säännöllisesti maksamatta. Ei voi olla oikein, että lapsia tähän

maailmaan tehneet vanhemmat luottavat siihen, että yhteiskunta elättää heidän lapsensa jos heitä ei jostain syystä asia tunnu enää kiinnostavan. Elatusvelvollisuuden tietoinen laiminlyönti silloin, kun siihen olisi oikeasti varaa, pitäisi tehdä yhteiskunnan taholta rangaistavaksi teoksi. Elatusmaksujen säännöllinen maksaminen on monille yksinhuoltajaperheille merkityksellinen ja ennen kaikkea säännöllinen taloudellinen etuus.

Vaikka köyhyyden syiden poistaminen olisi kuinka järkevää tahansa, todellisuus on usein jotain aivan muuta. Tämänkin tutkimusraportin kirjoittamisen aikaan huhtikuussa 2012, Suomen eduskunta mietti ruuan arvolisäveron nostamista 17 %:iin. On sanomatakin selvää, että juuri tämäntyyppiset päätökset köyhdyttävät pienituloisia kotitalouksia entisestään. Niin kauan kun yhteiskuntamme päättäjät ovat haluttomia tekemään riittäviä ja ajanmukaisia korotuksia minimipalkkoihin, kansaneläkkeisiin, toimeentulotukeen, asumistukeen ja lapsilisään, kirkolle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin jatkaa almujen antamista, oli se sitten kuinka nöyryyttävää tahansa. Vielä pahempi vaihtoehto olisi jättää kokonaan auttamatta.

Tässä maailmassa yleensä ne joilla on rahaa, on myös valtaa. Siksi toivonkin, että tämän tutkimuksen tulokset herättelisivät poliittisia päättäjiä ja sosiaalialalla työskenteleviä ihmisiä pohtimaan omaa osuuttaan tähän meitä kaikkia koskettavaan rikkaan maan köyhien ongelmaan. Toivon, että viranomaisilla olisi aikaa ja tahtoa pohtia, miten he voisivat omalla kohdallaan vaikuttaa siihen, että yksinhuoltajat saisivat parempaa kohtelua ja tarkoituksenmukaisempaa apua. Riittävä taloudellinen toimeentulo ei saisi olla vain harvojen ja valittujen kansalaisten etuoikeus.

9.2 Viranomaisten käytös kritiikin kohteena

Tässä tutkimuksessa mukana olleet yksinhuoltajat toivoivat, että he saisivat yhteiskunnan ja sen viranomaisten taholta nykyistä enemmän arvostusta raskaasta työstään. Vaikka asenteet yksinhuoltajuutta ja yksinhuoltajia kohtaan ovat hieman lieventyneet yksinhuoltajien määrän lisääntyessä, näyttää kuitenkin siltä, että yksinhuoltajuuteen liitetään edelleen myös tiettyjä negatiivisia miellelyhtymiä. Näillä miellelyhtymillä on valitettavasti vaikutuksensa myös siihen, miten kyseinen ihminen tai viranomainen pystyy kohtaamaan yksinhuoltajia ja vastaanottamaan näiden hätää. Miten voisimme muuten selit-

tää tämänkin tutkimuksen kautta esiin noussutta viranomaisten eettisesti arveluttavaa käytöstä apua hakeneita yksinhuoltajia kohtaan?

Tutkimuksen haastatteluaineisto sisälsi runsaasti yksinhuoltajien antamaa kritiikkiä sosiaalitoimiston tarjoamaa palvelua kohtaan. Tämä on toisaalta ymmärrettävää, sillä moni yksinhuoltaja joutuu elämään toimeentulotuen varassa ainakin jossakin elämänsä vaiheessa. Toisaalta tämänkaltainen palaute kertoo myös siitä, miten yksinhuoltajat kokevat tulevansa kohdelluiksi yhteiskuntamme viranomaisten taholta. Mieleeni jäi erityisesti 2. haastateltavan kommentti:

--Että aina ei kuulis sitä, että miten sää nyt taas tähän tilanteeseen oot joutunut, että sulla on esim. vuokrissa jotakin häikkää tai esim. tämä lasku maksamatta, miten sä oot taas tässä tilanteessa. No kun sitä on taas siinä tilanteessa. Sitä on jatkuvasti siinä tilanteessa.--Se nippa nappa saattaa pysyä samana kaks, kolme, neljä kuukautta, mutta tullee siihen taas joku pikkunenkaan ylimääräinen niin se on taas siinä samassa, että ei leimattas sitä ihmistä sillä kysymyksellä, että miten sä voit tässä tilanteessa taas olla.--

Viranomaisen käyttäytyminen yllä mainitussa asiakastilanteessa voi työntekijän omasta mielestä kuulostaa järkevältä ja johdonmukaiselta, mutta kuulostaa kaikkensa yrittäneen ja taloudellisesti jatkuvasti ahtaalla olevan yksinhuoltajan korvissa todella pahalta ja lanvistavalta. Heidän taloudellinen tilanteensa kun ei yleensä muutu yhtään sen paremmaksi, vaikka heidän laskunsa maksettaisiinkin pois kertaluonteisesti. Köyhyyden syyt eivät poistu pienen taloudellisen avustuksen antamisella. Uudet laskut ja yllättävät taloudelliset menot tulevat joka kuukausi myös yksinhuoltajaperheelle.

On vielä jotenkin ymmärrettävää, että taloudellisesti ahtaalla elävät yksinhuoltajat eivät ole tyytyväisiä tämänhetkisiin taloudellisiin etuuksiinsa, mutta viranomaisten huono käyttäytyminen ja avunhakijoiden leimaaminen eivät ole koskaan puolustettavissa. Siihen täytyy puuttua kaikissa niissä työyhteisöissä, missä sitä on todistettavasti ilmennyt.

9.3 Ajatuksia yksinhuoltajien huonosta kohtelusta

Yksinhuoltajuuden historiaa lukiessani olen tullut samaan johtopäätökseen kuin Alasalmi (2011, 27), että nykyinen suomalainen yksinhuoltajuus on kuitenkin aika loistava asia. Monissa asioissa on menty eteenpäin, vaikka parannettavaa löytyy edelleen

niin asenteista kuin yksinhuoltajien auttamisestakin. On ymmärretty, että yksinhuoltajuus ei ole koskaan helppo valinta. Vaikka elämä olisi paljon helpompaa ehjässä kahden huoltajan perheessä, joskus aikuisen on vain hyväksyttävä tosiasiat. Mikäli lapsen äidillä on valittavanaan rauhaton ja riitaisa perhe, lastenkoti, lapsenmurha tai heitteillejätö niin yksinhuoltajuus on totisesti lapsen kannalta paras vaihtoehto. (Alasalmi 2011, 32.)

Avunhakija on aina altavastaaja ja haavoittuvassa mielentilassa apua hakiessaan. Monelle jo pelkkä sosiaalitoimen tai kirkon oven aukaiseminen aiheuttaa syvää häpeää. Siksi jokaisen sosiaalialalla työskentelevän ammattitaitoon pitäisi kuulua kyky kohdata erilaisia ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Viranomaiset voivat keskustella asiakkaan elämäntilanteesta rakentavasti ilman moralisoivaa asennettakin ja usein myös paremmin tuloksin. Olivatpa viranomaisten omat mielikuvat ja kokemukset yksinhuoltajuudesta mitkä tahansa, yksinhuoltaja on kuitenkin aina yksilö. Myös yksinhuoltajuuteen johtaneet syyt ovat jokaisessa perheessä erilaiset. Kukaan ei perhettä perustaessaan suunnittele yksinhuoltajuutta. Elämä ei kuitenkaan aina etene siten kuin on etukäteen toivottu tai suunniteltu. Mitä tahansa voi tapahtua. Vaikka yksinhuoltajat eivät varsinaisesti nauttisikaan omasta sen hetkisestä elämäntilanteestaan, se voi kuitenkin olla monelle se ainoa tai paras vaihtoehto kaikista muista vaihtoehdoista.

Alasalmi (2011, 195) kyseli aivan oikeutetusti kirjassaan ”Loistava yksinhuoltajuus”, että milloinkohan Suomen tasavallan presidentti alkaa myöntää erityisiä yksinhuoltajamitaleja, kuten niitä myönnetään esimerkiksi yhdeksäntoista lapsen äideille äitienpäivänä? Sitä odotellessa olisi suotavaa jos viranomaiset muistaisivat edes joskus sanoa yksinhuoltajille näitä rohkaisevan ja arvostavan kommentin.

9.4 Yksinhuoltajien lasten taakka

Yksinhuoltajaperheen lapset joutuvat kantamaan enemmän huolta ja vastuuta oman perheensä hyvinvoinnista kuin muut ikätoverit vastaavassa elämänvaiheessa. Yksinhuoltajaperheiden lapset ajautuvat helpommin myös eriarvoiseen asemaan yhteiskunnassamme, koska yksinhuoltajilla ei pääsääntöisesti ole niin paljon rahaa tai aikaa lapsilleen kuin lapsiperheillä keskimäärin. Yksinhuoltajaperheen lapset joutuvat siis elämään sel-

laisessa elämäntilanteessa, jossa kaikki aikuisetkaan eivät pysty elämään sairastumatta psyykkisesti.

Koska noin viidesosa kaikista Suomen lapsiperheistä on nykyisin yksinhuoltajaperheitä, yksinhuoltajuus ja siihen liittyvät haasteet tulisi huomioida myös kaikissa niissä paikoissa, joissa ollaan tekemisissä lasten kanssa kuten kouluissa, järjestöissä ja harrastuspaikoissa. Läheskään kaikilla yksinhuoltajilla ei ole varaa satsata taloudellisesti lapsien koulutukseen, vaatetukseen tai harrastuksiin. Tämä haastaa yhteiskuntamme toimijat miettimään uudenlaisia ja halvempia ratkaisuja esimerkiksi koulujen asettamien vaatimusten ja lasten harrastuksien rahoittamiseen. Koska koulujen liikuntatunneilla tiettyjä urheiluvälineitä tarvitaan yleensä vain muutaman kerran vuodessa, vähävaraisten yksinhuoltajien ei ole edes järkevää ostaa uusia urheiluvälineitä joka vuosi lasten kasvaessa. Tässä tutkimuksessa mukana olleet yksinhuoltajat ihmettelivät, miksei kukaan ollut jo keksinyt perustaa jonkinlaista suhteellisen edullista välinevuokraamo, josta lapsiperheet saisivat halutessaan vuokrata urheiluvälineitä lasten koululiikuntatuokioita ja harrastuksia varten. Sosiaalitoimi ja seurakunnat voisivat tällöin auttaa omalta osaltaan antamalla maksusitoumuksia kyseisiin vuokrausliikkeisiin.

Yksinhuoltajat nostivat haastattelussa esille myös sen, etteivät heidän lapsensa saaneet edes tilapäistä toimeentulotukea, koska lain mukaan näiden nuorten ensisijaisena tulonlähteenä pidettiin opintolainaa. Yksinhuoltajien mielestä yhteiskunta pakottaa nuoret ylivelkaantumaan jo nuoruuden alkukynnyksellä.

9.5 Ajatuksia yksinhuoltajien lasten hyvinvoinnista

Yksinhuoltajien lapsilla tulisi olla mahdollisuus osallistua koulujen retkille, liikuntatunneille ja harrastuksiin yhdessä kahdenhuoltajien perheiden lasten kanssa. Siksi yksinhuoltajien idea urheiluvälinevuokraamon perustamisesta olisi jollekin tuoreelle yrittäjälle hyvä bisnesidea. Tämä on kuitenkin vain yksi hyvä esimerkki siitä, että yksinhuoltajia ja näiden lapsia voidaan tukea taloudellisesti ja henkisesti monella eri tavalla.

Nuorten ylivelkaantuminen ja luottotietojen menettäminen ovat ajankohtaisia puheenaiheita tässä yhteiskunnassa. Tästä huolimatta yhteiskuntamme pakottaa monet vähävarai-

set nuoret velkaantuman heti nuoruuden alkukynnyksellä. Työkokemukseni perusteella voin sanoa, että vähävaraisilla nuorilla on usein myös vähävaraiset vanhemmat, joilla ei ole varaa avustaa lapsiaan. Tämä tarkoittaa, että lainaa joutuvat ottamaan myös sellaiset nuoret, joiden vanhemmilla ei ole lainan takaisinmaksukykyä, mikäli nuori ei itse pysty maksamaan lainojaan takaisin opintojen päättyessä. Aikakautena jolloin nuorisotyöttömyys jatkaa kasvuaan maailmalla, on järjetöntä pakottaa nuoret ottamaan opintolainaa, jotta he voisivat saada edes tilapäistä toimeentulotukea. Eihän aikuisiakaan pakoteta hakemaan ennen toimeentulotuen myöntämistä pankista lainaa.

9.6 Yksinhuoltajien huomioiminen diakoniatyössä

Kirkon ei tule ummistaa silmiään köyhien todellisuudelta vaan uskollisena lähtökohdilleen puhua köyhien puolesta, antaa tilaa köyhien omalle äänelle ja tehdä aktiivisesti työtä ihmisten aikaansaamaa köyhyyttä ja siitä johtuvia hyväksikäytön muotoja vastaan. (Latvus ym. 2010, 10).

Vähävaraisten taloudellinen avustaminen on tänä päivänä byrokraattista. Siksi myös tutkimuksessani mukana olleet yksinhuoltajat toivoivat, että heillä olisi mahdollisuus hakea ja saada enemmän välitöntä taloudellista apua asumisensa ja ruokataloutensa turvaamiseen. Eräs yksinhuoltaja ehdotti, että nälässä olevalle diakoniatyön asiakkaalle voitaisiin tarjota esimerkiksi sämpylä heti vastaanottotilanteessa. Kaiken kaikkiaan diakoniatyöntekijöiden odotettiin saattavan yksinhuoltajien talousasiat kuntoon, mikäli nämä hakevat seurakunnasta taloudellista apua. Yksinhuoltajat toivoivat myös, että diakoniatyöntekijät tiedottaisivat toiminnastaan enemmän sekä entisille että uusille asiakkaille. Heidän mukaansa kaikki seurakuntalaiset eivät edelleenkään tiedä, että seurakunnilla on mahdollisuus auttaa ihmisiä myös taloudellisesti.

Koska seurakuntien diakoniatyötä ei ohjaa yhtä ehdottomat normit ja ohjeistukset kuin kunnan sosiaalityötä, diakoniatyöntekijöillä on mahdollisuus nopeampaan taloudelliseen auttamistyöhön. Vaikka seurakunnat eivät käytännössä voi koskaan antaa niin suuria taloudellisia kerta-avustuksia kuin esimerkiksi kuntien sosiaalitoimet, diakoniatyöstä annettavien avustuksien valttina voisi jatkossakin olla nopea ja välitön avun antaminen asiakkaan vaikeassa elämäntilanteessa.

Koska myös yksinhuoltajat kokivat häpeää omasta heikosta taloudellisesta tilanteestaan, diakoniatyöntekijät voisivat omalta osaltaan kannustaa yksinhuoltajia hakemaan näiden tarvitsemia taloudellisia etuuksia ja avustuksia. Ruokakassien hakemista ei tule hävetä sellaisessa yhteiskunnassa, jossa valtio pitää työttömiä yksinhuoltajia ja heidän lapsiaan edelleen nälässä. (Alasalmi 2011, 168). Koska haastattelussa ilmeni, että osa yksinhuoltajista saa tällä hetkellä henkistä ja taloudellista tukea myös lastensuojelun kautta, diakoniatyöntekijät voisivat jatkossa entistä useammin selvittää, hyötyisivätkö heidän yksinhuoltaja-asiakkaansa lastensuojelun tarjoamista palveluista.

Yksinhuoltajat toivoivat lapsilleen myös tukihenkilöitä tai aikuisia kavereita ja apua arjen askareisiin. Diakoniatyöntekijöiden tehtävänkuvauksiin ei ole enää vuosikymmeniin kuulunut konkreettinen kotiapu tai kotisairaanhoido, koska yhteiskunta on järjestänyt sen asukkailleen lakisääteisesti. Tosin viimeisten vuosikymmenten aikana näitä palveluja ollaan karsittu kovalla kädellä kustannussyistä pois. Ehkäpä juuri tämän vuoksi tässäkin tutkimuksessa mukana olleet yksinhuoltajat kokivat tarvitsevansa eniten apua kodin arkiaskareiden hoidossa.

Kuntien tai seurakuntien varoilla voitaisiin jatkossa ostaa kodin siivous ainakin niille yksinhuoltajaperheille, jotka sitä kipeimmin tarvitsisivat. Esimerkiksi Tuiran seurakunnan diakoniatyön aluetukiryhmät voisivat omilla varoillaan kustantaa asuinalueensa yksinhuoltajaperheille vaikka joulusiivouksen tavanomaisen raha-avustuksen sijasta. Diakoniatyön avustusmäärärahoilla voisi ostaa myös muita palveluja jos niille olisi tarvetta yksinhuoltajien talouksissa. Yksinhuoltajat ehdottivat, että diakoniatyöntekijät voisivat myös selvittää, onko Oulun alueen koulujen työharjoittelijoilla mahdollisuutta käyttää omaa harjoitteluaikaansa yksinhuoltajaperheiden auttamiseen näiden kotona. Yllämainitut palvelut ja toimenpiteet auttaisivat yksinhuoltajia jaksamaan arjessa paremmin.

Yksinhuoltajat toivat haastattelussa esille, että koulujen opettajat eivät aina ymmärrä yksinhuoltajaperheen taloudellisten ja muiden resurssien riittävyyttä. Yksinhuoltajien mielestä diakoniatyössä voitaisiin tehdä nykyistä aktiivisemmin yhteistyötä myös koulujen opettajien kanssa. Aivan kuten yksinhuoltajat toivoivat, kirkon diakoniatyöntekijät voisivat pyytää koulun opettajia huomioimaan yksinhuoltajat ja muut vähävaraiset perheet omassa toiminnassaan nykyistä paremmin. Toisaalta koulujen opettajat voisivat

myös ohjata vähävaraisia perheitä hakemaan sosiaalitoimesta tai seurakunnasta taloudellista tukea esimerkiksi lasten koulutarvikkeisiin.

Diakoniatyöntekijöiden tehtävänkuvauksiin on jo kauan kuulunut yhteiskunnallisen hädän esiin nostaminen ja siitä tiedottaminen. Tätä saisi kuitenkin käytännössä tapahtua paljon nykyistä useammin. Jotta tässä asiassa tapahtuisi konkreettinen muutos parempaan suuntaan, diakoniatyöntekijöiden henkilökohtaisiin tehtävänkuvauksiin tulisi seurakunnissa kirjata, kuinka paljon työaika yksittäinen työntekijä saa käyttää yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Myös tässä tutkimuksessa mukana olleet yksinhuoltajat olivat sitä mieltä, että diakoniatyöntekijöiden tulisi kasata enemmän paineita yhteiskunnan päätöksentekoeleimille, jotta nämä ottaisivat päätöksiä tehdessään paremmin huomioon myös yksinhuoltajaperheiden kasvaneen hädän.

Erikoisin ja ehkä odottamattomin yksinhuoltajilta tullut kehitysidea koski kansalaiskeräyksen järjestämistä. Yksinhuoltajien mielestä kirkon diakoniatyöntekijät voisivat nykyistä useammin laittaa alulle erilaisia kansalaiskeräyksiä, joiden avulla saataisiin kerättyä varoja Suomen köyhien auttamiseksi. Tällä hetkellä vain kirkon Yhteisvastuukeräys kerää varoja Suomen vähävaraisille. Tosin tämänkin keräyksen tuotosta vain 40 % jää tällä hetkellä kotimaassa tehtävään työhön. (Kirkkopalvelut Ry - Yhteisvastuu 2012.) Kyseisen keräyksen tuoton jakaantuminen on kuitenkin jo vuosia kerännyt kritiikkiä sekä kirkon työntekijöiltä että keräykseen lahjoittavilta kansalaisilta. Olisiko nyt jo muutoksen aika? Voisiko kyseisen keräyksen tuotosta jäädä kotimaassa tehtävään työhön näinä taloudellisesti tiukkoina aikoina ainakin 60 %? Yhteisvastuukeräyksen kotimaisena keräyskohteena voisi aivan hyvin olla myös vähävaraiset yksinhuoltajaperheet. Vaihtoehtoisesti diakoniatyöntekijät voisivat paikallisseurakunnissa päättää, että kyseisen keräyksen oman seurakunnan osuus, eli 10 % seurakunnan keräämästä kokonaispotista, käytettäisiin oman seurakunnan alueella asuvien vähävaraisten yksinhuoltajien taloudelliseen tukemiseen.

9.7 Ajatuksia diakoniatyön sisällön muuttamisesta

Seurakunnan palvelijoiden eli diakoniatyöntekijöiden olisi hyvä palauttaa mieleen keitä heidät on kutsuttu palvelemaan, läheisiä vai yhteiskunnan mammonaa. Emme voi pal-

vella kahta herraa samanaikaisesti. (Matt. 6:24.) Edellä mainittuun asiaan liittyen huomioni kiinnittyi Kotimaa lehdessä olevaan mielipidekirjoitukseen, jonka mukaan kirkon on puolustettava köyhiä. Kyseisessä kirjoituksessa erään seurakunnan kirkkovaltuuston ja -neuvoston jäsen kritisoi hyvin avoimesti kirkon nykyistä toimintaa. Hänen mielestään kirkko on unohtanut todellisen paikkansa ja tehtävänsä köyhien rinnalla seisojana ja puolustajana. Jos diakoniatyön antamia pieniä taloudellisia avustuksia ei oteta huomioon, kirkko seisoo yhteiskunnassa ilmenevän ahneuden ja köyhyyden edessä tällä hetkellä tumput suorina. Kirjoittajan mielestä kirkon päättäjien ja työntekijöiden tulisi tasoittaa yhteiskunnassa ilmeneviä sosiaalisia ja taloudellisia eroja. Heidän pitäisi esittää yhteiskunnallisia mielipiteitä ja parannusehdotuksia nykyiseen tilanteeseen, jotta rikki revitty yhteiskunta saataisiin taas mahdollisimman eheäksi. Kun ihmiset näkevät, että kirkko on tullut heidän rinnalleen vaatimaan oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa, heidän arvostuksensa ja mielenkiinto kirkkoa kohtaan lisääntyisi. Ihmisiä ei saa kirkkoon puheilla vaan teoilla. (Puranen 2012, 9.)

Diakoniatyöntekijöiden tulisi auttaa siellä, missä avun tarve on sillä hetkellä oikeasti suurin eikä siellä, missä ne olivat aikaisemmin suurimmat tai missä kuvittelemme niiden olevan suurimmat. Seurakunnan diakoniatyöntekijän ei kannata tuhjata aikaa ja energiaansa tarjotakseen sellaista apua, jota asiakkaat eivät yksinkertaisesti koe tarvitsevansa. Siksi ehkä tärkein tutkimustuloksistani tekemäni oivallus koski yksinhuoltajien tarvitseman avun muotoa. Vaikka me sosiaalialalla työskentelevät usein ajattelemme, että meidän tarjoamamme henkinen tuki ja apu riittää, näin ei näytä ainakaan yksinhuoltajien kohdalla olevan. Tämän ja monien muidenkin tutkimuksien mukaan yksinhuoltajat tarvitsevat nimenomaan konkreettista apua arkeensa, eivät niinkään kuuntelevaa korvaa, vaikka sekin on toki tärkeää konkreettista apua tarjottaessa.

Läheskään kaikissa seurakunnissa ei järjestetä vain yksinhuoltajaperheille kohdistettua toimintaa, vaikka yksinhuoltajien määrä ja heidän kokemansa avun tarve ovat lisääntyneet. Toiminnan puuttumisen perusteluksi ei minusta riitä se, että seurakunnissa järjestetään lapsiperheille jo riittävästi toimintaa. Yksinhuoltajille tehdyissä tutkimuksissa on ilmennyt, että yksinhuoltajat kokevat saavansa henkistä tukea nimenomaan toisilta yksinhuoltajilta. Päivi Alasalmi (2011, 16) kirjoittaa kirjassaan: ”Alan huomata syrjäytyväni ydinperheessä elävien ihmisten maailmasta. Juttelen mieluummin toisten yksinhuoltajien kanssa kuin niiden äitien, jotka valittavat miehistään.” Yksinhuoltajat, jotka

ovat herkistyneet aistimaan ympäristön negatiiviset asenteet heitä kohtaan, elävät myös huomattavasti erilaisemmassa elämäntilanteessa kuin kahden huoltajan lapsiperheet. Tässäkin kohdin seurakuntien työntekijät voisivat palauttaa mieleensä Jeesuksen opettaman kultaisen säännön. Haluaisimmeko me itse osallistua esimerkiksi perheleirille, jossa suurin osa leiriläisistä kuuluisi tavalliseen ydinperheeseen, jos me itse olisimme yksinhuoltajavanhempia?

Yhteiskunnassamme ollaan pikku hiljaa heräämässä myös ennaltaehkäisevän työn välttämättömyyteen taloudellisten resurssien hupertessa. Seurakuntien rahavarojen vähetessä myös diakoniatyöntekijöiden on tulevaisuudessa siirrettävä työn painopistettä kriisityöstä ennaltaehkäisevän työn suuntaan, koska jälkimmäinen vaihtoehto maksaa yleensä huomattavasti vähemmän. On sekä asiakkaiden että työntekijöiden etu tehdä työtä ennen kuin asiakkaiden tilanteet ajautuvat sellaiseen umpikujaan, ettei kukaan tai mikään voi asiakkaita enää auttaa. Vaikka diakoniatyö on perinteisesti auttanut siellä, missä mikään muu taho ei enää voi tai halua auttaa, niin voisimmeko kääntää tämän ajattelun siten, että autamme ihmisiä ennaltaehkäisevästi koska muut tämän yhteiskunnan tahot eivät ymmärrä tehdä sitä vielä riittävän hyvin? Myös Lahnamaa toteaa tutkimusraporttinsa loppuosassa, että ennaltaehkäisevää työtä tulisi tehdä myös yksinhuoltajien parissa. Heille tulisi tarjota kotiapua, tukihenkilötoimintaa, tukiperheitä ja perhetyötä, jotta he saisivat kaivattua ja tarpeellista vapaa-aikaa ja aikaa omien tärkeiden asioiden hoitamiseen. Lahnamaan mielestä on tärkeää säilyttää yksinhuoltajaperheen yhtenäisyys ja tukea perheen arkea ja sitä ainoaa aikuista henkilöä, että tämä jaksaisi vaativassa kasvatustyössään. (Lahnamaa 2005, 56.)

Olen kerännyt tähän alle kertauksen ja selvennyksen vuoksi kaikki ne diakoniatyöhön liittyneet kehitysideat, jotka nousivat esiin tämän tutkimusprosessin kautta. Ideoita voidaan hyödyntää ja käyttää myös sosiaalityötä tai järjestöjen toimintaa kehitettäessä.

Taloudellinen ja henkinen tukeminen

- Seurakunnasta annettavaan taloudelliseen avustukseen pienimuotoinen yksinhuoltajakorotus
- Välittömän taloudellisen avun mahdollistaminen ja turvaaminen
- Kotipalvelun ostaminen yksinhuoltajille (esimerkiksi missionuorilta)

- Maksusitoumusten aktiivisempi käyttö
- Yksinhuoltajien taloudellisesta ja henkisestä avun tarpeesta tiedottaminen
- Yksinhuoltajaperheelle ilmaiset liput HopLoppiin, Tivoliin tai kylpylä Eedeniin
- Yhteisvastuukeräyksen kotimaan kohteeksi yksinhuoltajat
- Yhteisvastuukeräyksen oman seurakunnan osuuden käyttäminen vähävaraisten yksinhuoltajien taloudelliseen ja henkiseen tukemiseen
- Yksinhuoltajien leiri
- Yksinhuoltajien leiripäivä esimerkiksi Hietasaareen
- Yksinhuoltajien vertaistukiryhmä
- Seurakunnan diakoniatyön, kaupungin sosiaalitoimen ja koulujen välinen yhteistyö
- Lastensuojelun kautta saatavia palveluita yksinhuoltajien käyttöön
- Työharjoittelijoiden tarjoama konkreettinen kotiapu yksinhuoltajaperheissä
- Eve Mannun kirja ”Musta tulee perhe!” perhevalmennuksessa jaettavaksi
- Tutkimusraportin toimittaminen sosiaalitoimeen ja lastensuojeluun luettavaksi

9.8 Tutkimustulosten hyödynnettävyys ja jatkotutkimusten tarve

Kaikki mitä tarvitaan pahan voittoon on se, että hyvät ihmiset eivät tee mitään
-Edmund Burke, 1700-l elänyt irlantilainen poliitikko ja filosofi- (Wikiquote 2012).

Tämä tutkimusraportti tulee palvelemaan etupäässä Oulun seurakuntien diakonityötä ja Oulun kaupungin sosiaalitoimen tekemää sosiaalityötä. Vaikka tämän tutkimuksen kautta saadut tutkimustulokset eivät ole suoraan yleistettävissä, tulokset kertovat kuitenkin ehkä jotakin niiden yksinhuoltajien elämäntilanteesta, jotka joutuvat turvautumaan diakoniatyön apuun selviytyäkseen arjestaan. Uskallan myös väittää, että monet vähävaraiset yksinhuoltajat joutuvat kohtaamaan elämässään samankaltaisia ongelmatilanteita, joita myös tämän tutkimusraportin tuloksissa on edellä kuvattu. Tätä ajatusta tukevat myös monet aikaisemmin saadut tutkimustulokset. Siksi katson, että tämän haastattelun kautta saatuja kehittämisideoita voidaan käyttää ja soveltaa laajemminkin yksinhuoltajille tarjottavien palvelujen kehittämiseen. Esimerkiksi yksinhuoltajien etuja ajavat yhdistykset ja järjestöt voivat hyödyntää tätä tutkimusta ajaessaan yksinhuoltajaperheiden etuja.

Tämän tutkimuksen kautta saadut kehittämissideat ovat pääosin toteuttamiskelpoisia. Ne eivät myöskään vaadi suuria taloudellisia satsauksia. Käytännössä seurakunnat ja kuntien sosiaalitoimet joutuvat kuitenkin valitsemaan, minkälaisiin kehittämistoimenpiteisiin heidän aika- ja talousresurssinsa riittävät. Niinpä tämänkin tutkimuksen hyödynnettävyys tulee riippumaan hyvin pitkälti diakoniatyöntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja muiden yksinhuoltajien palveluista ja avustuksista päättävien tahojen suhtautumisesta tämän tutkimusraportin tuloksiin. Muutoksia parempaan ei tapahdu jatkossakaan elleivät ne ihmiset, joilla on valtaa muuttaa asioita, halua muuttaa asioita yksinhuoltajien kannalta katsottuna parempaan suuntaan.

Sosiaalialan ammattilaisten asiakastyöskentelytaitoihin tulisi jatkossa kiinnittää enemmän huomiota, jotta asiakkaat eivät enää kokisi tulevansa nöyryytetyiksi vastaanottotilanteissa. Alan koulutuksessa ja työpaikoilla tulisi opettaa enemmän asiakkaiden kohtaamiseen, kohtelemiseen ja auttamiseen liittyviä käytännön taitoja. Tämän lisäksi sosiaalitoimen, koulujen, järjestöjen ja seurakuntien työntekijät voisivat tahoillaan miettiä, mitä yksinhuoltajien huomioiminen voisi heidän omassa käytännön työssään tarkoittaa.

Ryhmähaastattelussa mukana ollut yksinhuoltajaäiti sanoi minulle haastattelun jälkeen, että tässä yhteiskunnassa pitäisi tapahtua laajempi asennemuutos, sillä yhteiskunta ei kestä määränsä enempää rikkinäisiä perheitä ja isättömiä lapsia. Hänen mielestään avioeroja otetaan nykyisin aivan liian kevein perustein, eikä vastuuta perheen perustamisesta kanneta kuten pitäisi. Vaikka nykyinen sukupolvi olisi osittain tässä mielessä jo menetetty, tulisi tulevia sukupolvia kasvattaa tässä asiassa edellisiä viisaammiksi. Ihmisen tulisi nuoresta pitäen ymmärtää, minkälainen vastuu perheen lisäyksestä seuraa. Tässä olisi miettimisen aihetta Suomen opetusministeriölle sekä muille kasvatuksesta vastaaville tahoille. Pitäisikö Suomen kouluihin ottaa yhdeksi keskeiseksi oppiaineeksi perhe- ja kansalaiskasvatus? Kirkkokin voisi omalta osaltaan ryhdistäytyä kyseisessä asiassa ja korostaa entisestään avioliiton ja sitoutumisen merkitystä yhteiskunnan ja lasten hyvinvoinnin turvaajana.

Koska tämän tutkimuksen kautta selvitettiin yksinhuoltajaäitien taloudellista toimeentuloa ja henkistä hyvinvointia, vastaava jatkotutkimus voitaisiin tehdä myös miespuolisille yksinhuoltajille. Olisi mielenkiintoista vertailla, onko yksinhuoltajaäitien ja -isien ta-

loudellisessa toimeentulossa ja henkisessä hyvinvoinnissa eroja ja millä nämä erot selittyvät.

Yksinhuoltajuutta koskevia jatkotutkimuksia voitaisiin jatkossa kohdistaa enemmän myös yksinhuoltajuuden yhteiskunnallisiin seurauksiin. Toisaalta tutkimuksien avulla voitaisiin myös selvittää, miksi ihmiset ja viranomaiset suhtautuvat yksinhuoltajiin edelleen niin kielteisesti eli mihin heidän negatiiviset käsityksensä perustuvat. Kun syyt kyseisiin asenteisiin saataisiin selville, niihin voitaisiin paremmin myös vaikuttaa esimerkiksi ammatti- tai täydennyskoulutuksen kautta.

Poliitikkojen ja sosiaalialan ammattilaisten tulisi jatkossa tutkia ja miettiä, miten yksinhuoltajille myönnettävät taloudelliset etuudet kuten toimeentulotuki, asumistuki ja lapsilisät voitaisiin päivittää vastaamaan paremmin tämän ajan taloudellista todellisuutta. Esimerkiksi toimeentulotukea maksettaessa, sosiaalitoimen tulisi huomioida perheiden yksilölliset taloudelliset erot ja menot tähänastista huomattavasti paremmin. Kun kaikki perheen tilanteeseen vaikuttavat faktat ja menot otettaisiin huomioon päätöksiä tehtäessä, asiakas saisi todennäköisemmin tilanteeseensa paremmin sopivamman yksilöllisen avun.

LÄHTEET

- Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin, osa 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. Uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alasalmi, Päivi 2011. Loistava yksinhuoltajuus. Helsinki: Gummerus kustannus Oy.
- Antikainen, Jukka; Haataja, Marja-Leena & Korhonen, Merja 1994. Näkökulmia perheeseen. Stakesin raportteja 136. Helsinki: Stakes
- Anttila, Pirkko. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. 2. painos. Hamina: Akatiimi Oy.
- Blom, Raimo 1999. Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta. Helsinki: Gaudeamus.
- Diakonia-Ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. 5., uudistettu laitos. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. C Katsauksia ja aineistoja 17. Viitattu 2011-2012.
<http://www.diak.fi/tyoelama/Julkaisut/c-sarjajulkaisut/Sivut/default.aspx>
- Donnellan, Craig 2001. Single Parenthood. Formerly Issues for the Nineties. Volume 8. Cambridge: Independence, cop.
- Forsse´n, Katja; Haataja, Anita & Hakovirta, Mia 2009. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitos, tutkimuksia D 50/2009. Helsinki: Väestöliitto.
- Forsse´n, Katja 1998. Children, families and the welfare state. Studies on the outcomes of the Finnish family policy. National Research and Development Centre for Welfare and Health. Research report 92. Helsinki: Stakes.
- Gottberg, Eva & Sairisalo, Heljä (toim.) 1994. Yksinhuoltajan elämänhallinnan opas. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Ajatus.

Hakovirta, Mia 2006. Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavaliinat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45/2006. Helsinki: Väestöliitto.

Helin, Matti; Hiilamo, Heikki & Jokela, Ulla 2010. Diakoniatyö asiakkaan palveluksessa. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Helne, Tuula & Laatu, Markku 2006. Vääryys kirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.

Hirstiö-Snellman, Paula 2000. Kirkon katastrofirahaston toiminnan vaikuttavuus. Kirkon Tutkimuskeskus. Sarja C nro 56. Helsinki. Teoksessa Diakonian tutkimus 2/2009. Viitattu 30.7.2012. <http://dts.fi/aikakauskirja/> , 197.

Hyppönen, Anu 2002. Halusin lapsen mutten miestä – Itsenäinen äitiys naisen valintana. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 13.6.2012. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/12916>

Hämäläinen, Timo 2009. Yhteiskunnallinen murros ja henkinen hyvinvointi. Sitran selvityksiä 8. Helsinki: Sitra. Tuloste tekijän hallussa. Viitattu 12.6.2012.

<http://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksi%C3%A4-sarja/Selvityksi%C3%A48.pdf>

Internetix opinnot i.a. Psykykinen terveys. Viitattu 11.6.2012.

http://opinnot.internetix.fi/fi/materiaalit/te/te1/4_psykykinen_terveys/4.0.Psykykinen_terveys?C:D=gjxy.fiMu&m:selres=gjxy.fiMu. Tuloste tekijän hallussa.

Kirkkopalvelut Ry – Yhteisvastuu 2012. Viitattu 9.6.2012.

<http://yhteisvastuu.fi/fi/yhteisvastuu> .

Keskushallinto – Suomen ev. lut kirkko 2012. Diakoniatyö. Viitattu 15.4. 2012.

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?Open&cid=Content418CE5>. Tuloste tekijän hallussa.

Keskushallinto – Suomen ev. lut. kirkko 2012. Diakoniatyö koko kirkko 2011 (xls) liitetiedosto. Viitattu 15.4.2012.

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?Open&cid=Content418CE5>. Tuloste tekijän hallussa.

Keskusteluanalyysi Suomessa i.a. Aineiston keräämiseen tarvittavat luvat. Viitattu 11.2.2012. <http://www.helsinki.fi/hum/skl/ca/luvat.html>. Tuloste tekijän hallussa.

Korvuo, Päivi & Tenhunen-Kejonen, Minna 2000. ”Mut kuitenkin positiivisemmaksi muuttu...”. - Naisten kokemuksia avioerosta ja selviytymisestä. Kuopion yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Pro Gradu-tutkielma.

Kärelampi, Outi & Ylilehto, Piritta 2002. Yksinhuoltajaäidin arjessa selviytyminen ja tukeminen. Kyselytutkimus Oulun seudun Yksinhuoltajat ja Yhteishuoltajat ry:n äitijäsenille. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Lahnamaa, Heidi 2005. Yksinhuoltajien jaksaminen. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Pieksämäen toimipaikka. Diakoninen sosiaali- ja terveys ja kasvatustieteiden koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 14.6.2012.

http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Pieksamaki2005/lahnamaaheidi.pdf

Lahtinen, Eero; Lehtinen, Ville; Riikonen, Eero & Ahonen, Juha 1999. Framework for Promoting Mental Health in Europe. Stakes. Helsinki: National Research and Development Center for Welfare and Health. Ministry of Social Affairs and Health.

Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme 2009. Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 15.6.2012.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/0e6f5676-9ccf-4490-8496-45c7b3acce5f>

Latvus, K; Häkkinen, S. & Von Weissenberg, H. 2010. Köyhien Raamattu. Helsinki: Kirjapaja.

Lipponen, Arja-Liisa 2004. Vanhempainkoulu punainen lanka ® – Yksinhuoltajuuden näkökulmia vanhempainkasvatukseen. Turun Ammattikorkeakoulu. Turun toimipaikka. Sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 14.6.2012.

<http://www.operaatiotoivo.fi/arviointi/>

Metsämuuronen, Jari 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp, cop.

Mukari, Irma-Elina 2012. Johtava diakonianviranhaltija, Tuiran seurakunta. Oulu. Sähköpostiviesti 16.4. Vastaanottaja Heli Mattila. Tuloste tekijän hallussa.

Nurmi, Timo 1998. Uusi Suomen kielen sanakirja. Jyväskylä: Gummerus.

Puranen, Pekka 2012. Kirkon puolustettava köyhiä. Kotimaa. 107. vuosikerta. 26.7., 9.

Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: SLEY kirjat.

Rakkauden lahja. Piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta 2008. 2. painos. Helsinki: Kirjapaja.

Roivainen, Irene; Heinonen, Jari & Ylinen, Satu 2011. Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut nro 64. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö. Viitattu 15.6. 2012.

http://www.kaks.fi/sites/default/files/TutkJulk_64_net_0.pdf

Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Suominen, Katja 2009. Sosiaalitoimistosta diakoniavastaanotolle? – toimeentulotukiasiakkaiden ohjaaminen diakonian avun piiriin. Teoksessa Diakonian tutkimus 2/2009. Viitattu 30.7.2012. <http://dts.fi/aikakauskirja/>, 97-107.

Tikkala, Hannu 2011. Yhä useampi sijaiskotiin. Lama-ajan leikkaukset selittävät lasten sijoitusten kaksinkertaistumisen. Pohjois-Suomen sanomalehti Kaleva. 5.12., 3. Lehden sivu tekijän hallussa.

Tiittanen, Hannele 2001. Yksinhuoltajaäidin elämä umpikujassa? Alustava malli yksinhuoltajaäidin tukemisesta. Kuopion yliopisto. Hoitotieteen laitos. Lisensiaatintutkimus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 7., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Törrönen, Maritta 2001. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset.

Utrio, Kaari 2005. Suomen naisen vuosisadat.2. Toivon rakentajat. Suomalainen nainen itsenäisyyden aikana. Helsinki: Tammi.

Wikiquote 2012. http://en.wikiquote.org/wiki/Edmund_Burke

LIITTEET

LIITE 1: Kyselylomaketutkimus yksinhuoltajille

LIITE 2: Teemahaastattelurungot

LIITE 1: Kyselylomaketutkimus yksinhuoltajille

Kyselylomake yksinhuoltajille

Tutustu ensin kyselylomakkeen täyttämistä käsittelevään ohjeistukseen. Liite nro. 2.

1. Nimi: _____

2. Syntymävuotesi: _____

3. Koulutuksesi: _____

4. Elämäntilanteesi. Oletko:
(Laita X-kirjain siihen neliöön, joka kuvaa tilannettasi parhaiten)

a.) Äitiys- tai vanhempainloma:

b.) Kotihoidon tuki:

c.) Opiskelija:

d.) Töissä:

e.) Työtön:

f.) Lomautus:

g.) Työkyvyttömyyseläke:

h.) Muulla eläkkeellä tai tuella elävä; millä?: _____

5. Kuinka monen lapsen yksinhuoltaja olet? _____

6. Kerro lyhyesti miten sinusta tuli yksinhuoltaja? _____

7. Kuvaile omaa taloudellista toimeentuloasi: (onko se hyvä, kohtalainen vai huono?)

8. Nettotulosi (rahasumma, joka sinulle jää käteen kaikkien verojen jälkeen kuukaudessa): (Laita X-kirjain siihen neliöön, joka kuvaa tilannettasi parhaiten)

0-100€/kk:

100-500€/kk:

500-1000€/kk:

1000-1200€/kk:

1200-1400€/kk:

1400-1600€/kk:

1600-1800€/kk:

Edellisinä vaihtoehtoja enemmän:

9. Kuinka paljon nettotuloistasi jää yleensä käyttöösi kaikkien pakollisten laskujen ja menojen jälkeen? (Laita X-kirjain siihen neliöön, joka kuvaa tilannettasi parhaiten)

Ei yhtään:

0-100€/kk:

100-300€/kk:

300-600€/kk:

Enemmän kuin 600€/kk:

10. Arvioi, kuinka suuren euromäärän *minimissään* tarvitsisit perheesi elättämiseen? (Ilmoita rahasumma, joka sinulle jäisi käteen kaikkien verojen jälkeen kuukaudessa)

11. Millä mielin osallistut tähän tutkimukseen? _____

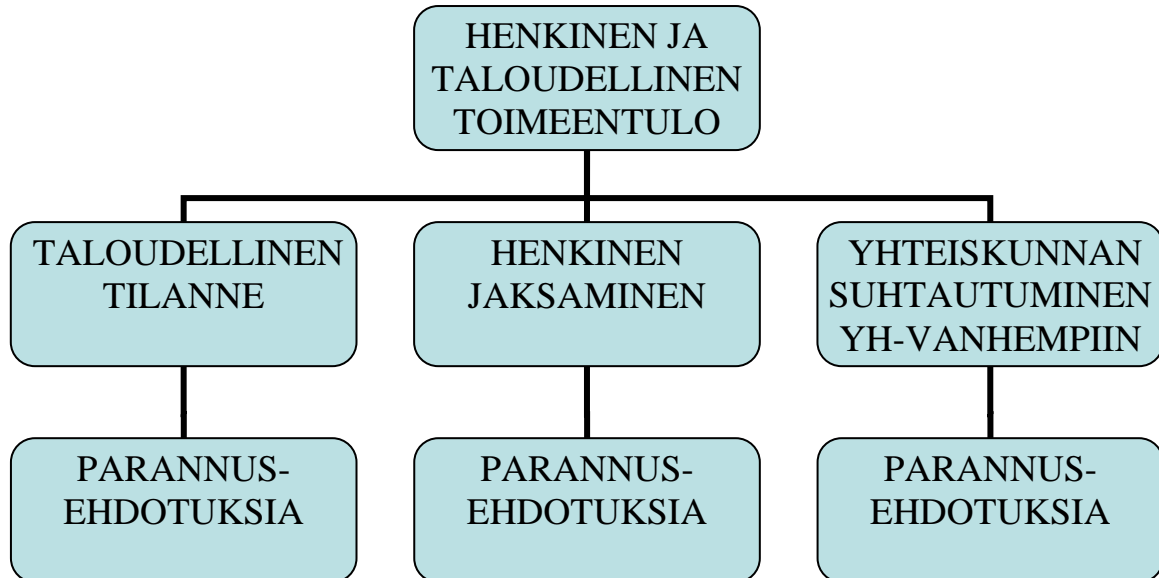
12. Mitä muita asioita haluat nostaa esille omasta yksinhuoltajuudestasi (joita et uskalla tuoda esiin ryhmähaastattelussa)?

13. Terveisiä tai kysymyksiä tutkimuksen tekijälle: _____

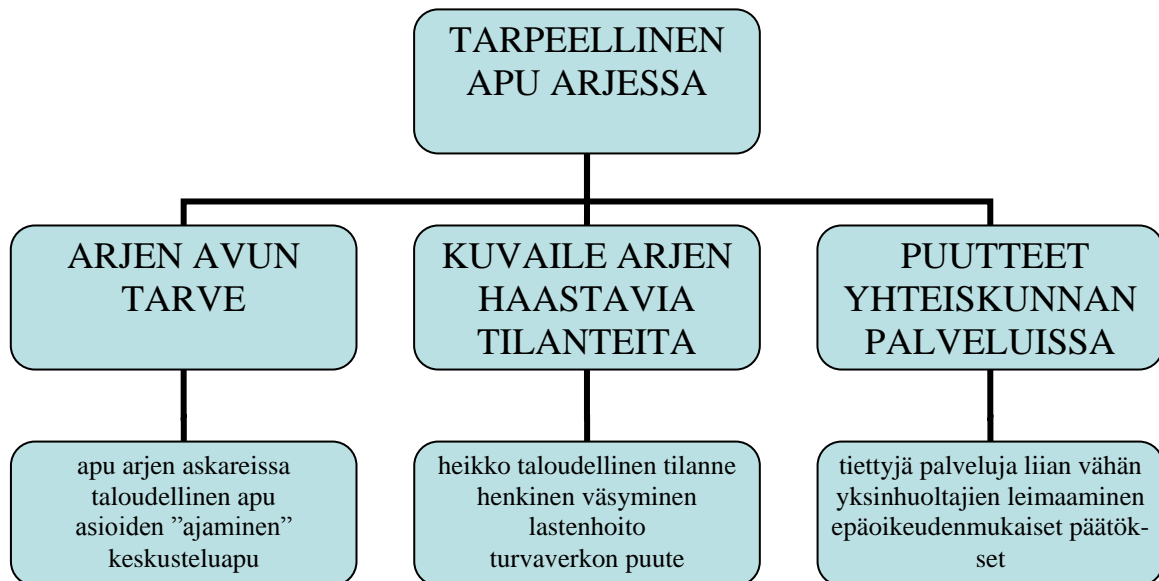
Kiitos vastauksistasi!

LIITE 2: Teemahaastattelurungot

1. Minkälaisena yksinhuoltajat kokevat taloudellisen ja henkisen toimeentulonsa tässä yhteiskunnassa. (Miten tilannetta voitaisiin parantaa yksinhuoltajien mielestä).

2. Minkälaista apua yksinhuoltajat tarvitsevat arjessaan?

3. Minkälaista apua seurakunnan diakoniatyö voi tarjota yksinhuoltajille?

